

TRIAL | PROCES

vector

critical research in context | cercetare critică în context
edited by: Cătălin GHEORGHE

TRIAL | PROCES

an artist's book by | o carte de artist de
Dan ACOSTIOAEI

Universitatea de Arte „George Enescu” Iași
2012

Published by | Publicat de:
Universitatea de Arte „George Enescu” Iași

With the financial support of the Administration of the National Cultural Fund, Romania
Proiect editorial finanțat de Administrația Fondului Cultural Național

Partner | Partener: Förderverein Aktuelle Kunst Münster e.V.

Editor: Cătălin GHEORGHE
Guest Artist | Artist invitat: Dan ACOSTIOAEI
Design: Lavinia GERMAN

ISSN 1842-8657

Printed by: TIPOGRAFIA MASTERPRINT
700481- Iași, str. Codrescu 6
tel./fax: +4 0232-243626
office@masterprintiasi.ro

2012

10 RON

1842 8657

"Vector - critical research in context" is an experimental publication [intentionally left undefined] based on an open editorial concept, alternatively applied as "a book of artistic research", "a catalogue of critical art", "an experimental artist's edition" [...]

„Vector - cercetare critică în context” este o publicație experimentală [intenționat indefinită] bazată pe un concept editorial deschis, alternativ aplicat sub forma „unei cărți de cercetare artistică”, „unui catalog de artă critică”, „unei ediții experimentale de artist” [...]

This edition of *Vector - critical research in context* is conceived as an artist's book based on an extended project by Dan Acostioaei and exhibited as an art installation between 13.10 - 11.11.2012 in the exhibition series of the Förderverein Aktuelle Kunst Münster, curated by Olivia Fuhrich, Elena Höckmann, Anna Katz and Marijke Lukowicz.

Această ediție a publicației *Vector - cercetare critică în context* este concepută sub forma unei cărți de artist bazată pe un proiect mai extins al artistului Dan Acostioaei și expusă într-o instalație artistică între 13.10 - 11.11.2012 în seria de expoziții ale Förderverein Aktuelle Kunst Münster, curatoriate de Olivia Fuhrich, Elena Höckmann, Anna Katz și Marijke Lukowicz.

CONTENT / CUPRINS

Cătălin GHEORGHE	
Editorial. The juridical rewriting of history	6
Dan ACOSTIOAEI	
Statement	5
Dan ACOSTIOAEI & Bogdan GRIGORE	
Rechizitoriu	7
Sentința.....	17
Dan ACOSTIOAEI & Bogdan GRIGORE	
Indictment	19
Sentence.....	31
Drawings Desene	
.....	33
Nebojša MILIKIĆ	
Q & A	49
Ovidiu GHERASIM-PROCA	
Nicolae Ceaușescu in front of "People's Court". The meaning of the last political trial from the period of the communist dictatorship.....	55
Ionuț TUDOR	
The Revolution as a State of Exception and the Trial as Pure Violence.....	67
Costi ROGOZANU	
The Golden Weigher.....	83
Iulia POPOVICI	
The Failed Theatrical Performance of Revolutionary Legitimacy	93
Bogdan TEODORESCU	
Images of a Revolution	99
Maria Alina ASAWEI	
The Politics of Memory: the Hero, the Monster and the "Rule of Law"	107
Vasile ERNU	
The Swan Song of Romania or the Recent History Told to Nicolae Ceaușescu.....	115
Cristian NAE	
In the name of the public sphere. Notes on the usage of the trial in contemporary artistic research.....	127

Cătălin GHEORGHE	
Editorial. Re-scrierea juridică a istoriei	137
Dan ACOSTIOAEI	
Statement	139
Nebojša MILIKIĆ	
Q & A	140
Ovidiu GHERASIM-PROCA	
Nicolae Ceaușescu în fața „tribunalului poporului”. Semnificația ultimului proces politic din perioada dictaturii comuniste	143
Ionuț TUDOR	
Revoluția ca stare de excepție și procesul ca violență pură	148
Costi ROGOZANU	
Cântarul de aur	156
Iulia POPOVICI	
Teatrul ratat al legitimării revoluționare	160
Bogdan TEODORESCU	
Imagini dintr-o revoluție	163
Maria Alina ASAWEI	
Politica Memoriei: Eroul, Monstrul, și „Domnia Legii”	166
Vasile ERNU	
Cântecul de lebădă al României sau istoria recentă povestită lui Nicolae Ceaușescu	170
Cristian NAE	
În numele sferei publice. Note despre utilizarea procesului în cercetarea artistică contemporană	175

Cătălin GHEORGHE

THE JURIDICAL REWRITING OF HISTORY

Cătălin Gheorghe is art critic, [counter]theoretician, curator and editor based in Iași (Romania). He holds a PhD in Aesthetics and Visual Studies and he is a Lecturer at the University of Arts "George Enescu" in Iași. He is coordinating editor of *Vector - critical research in context* publication – which is an experimental platform for investigating contemporary art practices, theory, criticism and research –, and he is also project coordinator of *Vector - studio for art practices and debates*, which is an educational platform for critical research, art production and mediation run by the NGO Vector Association in collaboration with the Research Centre of the Faculty of Visual Arts and Design, Iași. Being activated at the borderline between the academic milieu and the public sphere, one of the main focuses of this studio is to work on the idea of 'art as experimental journalism'.

A critical moment in Romania's recent social history was the overthrowing of the nomenklatura dictatorship that had been ruling during the regime imagined by Ceaușescu. The experiments with various hybrid forms of communist government and ideologization made from the end of World War 2 to the late '80s resulted in an irrevocable compromise of communism as a viable form of social cohabitation, as an alternative to the exploitative freedom, the alienating pseudo-happiness and the fetishising consumerist life of eternal capitalism.

To the extent to which art is not just political, but also inquisitive in respect to the conditions of our daily situation in relation to historical experiences and to the knowledge of the moment, in order to construct for ourselves or in order to live the construction of common life events we can reinvent the motivation for freeing ourselves from what others (counter)feit for us, and for rebuilding our living standards through the effects of art.

Whereas it seems that we are always in the situation where somebody else writes our history, where somebody else decides for us what we should experience where somebody else teaches us what life is, we should see to what extent we could turn art into political counter-attack, into a way of reassessing the decisions of others and of rebuilding the ideologically hoarded unavoidable.

This publication is the artwork of an artist, an artist's book written as a reply to a history, to a new nomenklatura, to officialised arrogance, to taboos. Like almost any artwork, it will generate appreciation and rejection, considerations and resentment. It will mean different things to each of its readers. To me, as an editor, it is a journalistic undertaking and an artistic act. The work investigates a real-life event, the trial of the Ceaușescu couple on December 25, 1989, and creates a fictional event, the trial of those who staged the original one, projected retroactively between 1997 and 1999.

Dan Acostioaei and Bogdan Grigore invent a drastic indictment pointed at those who took it upon themselves to invent an Extraordinary Military Tribunal that would condemn and summarily execute the Ceaușescus. The event of December 1989 is reversed and turned against those who imposed it as their own public creation. One year after his

extended mandate as president of Romania expired, in 1997, Ion Iliescu is prosecuted, undergoes a two-year trial and is sentenced to many years in prison. The sentence, however, is a moral one, based on an analysis of the facts that have turned an exceptional moment into an absolutely ordinary one: the defeat of a hegemony and the beheading of the vanquished.

A number of authors – writers, lawyers, philosophers, historians, art critics – were invited by the artist to write in this publication about the context and the circumstances of the Ceaușescu's trial, the symbolic moment of the historical and political turning away from a failed communism and towards a decadent capitalism. The publication is also illustrated with a series of courtroom sketches made by Dan Acostioaei during the fictional trial taking place in the late '90s.

Nebojša Milikić's text is a self-interview in which the activist artist comments on the political state of the people he has met while travelling around Romania and addresses them from the perspective of arguments concerning the ideological and material differences between the communist and the capitalist period.

Ovidiu Gherasim-Proca performs an analysis of the political context the structural contradictions of which generated the need for an overthrow of the totalitarian power. The bureaucratisation of the state apparatus, the dynastic hierarchies, the mythologisation of nationalism, the increasing fragility of the civil society and the cult of personality are some of the phenomena conditioning the "condemnation of communism" as a form of government-matrix of the incriminated political dysfunctions. The political errors committed by both sides, both by the ostensibly socialist leadership and by the new – professedly democratic – forms of government, are presented as irreparable consequences of the dialectic (de)structuring of political systems.

In presenting the various meanings of the "revolution", situation where both exceptional and necessity states can manifest themselves, Ionuț Tudor constructs a lawyerly argumentation that could reject or justify the legitimacy of the political trial the Ceaușescus underwent. The juridical and philosophical discourse is built on the concepts of "anomic state" (Agamben) and "founding violence" (Derrida), which, although seemingly justifying the organisation of the trial and its consequences, are also mechanisms that spectralize and increase the ambiguity of Ceaușescu's historical (anti)heroization.

Costi Rogozanu's essay presents the Ceaușescus' trial from the perspective of the media manipulation. Genocide becomes a code, amplified by gossip, the bodies are multiplied like so many pixels, the trial can be read in a sentimental tone. The mixture of genres, from reality show to horror, provides the entertainment dimension, a prerequisite in the medium of television.

Analysing the genre of political trial from the perspective of a theatrical ritual, Iulia Popovici emphasises the effects of a consciousness of looking in relation with which the

mise-en-scène presupposes the production of an event of catharsis conditioned by the way the public manipulation mechanisms function.

Bogdan Teodorescu's textual and visual intervention presents in a few fragments several personal moments from the collective memory, as well as fragments from the photography archive belonging to Ioan-Matei Agapi, a photography instructor, who wandered the streets on the days Ceaușescu was toppled from power.

Maria Alina Asavei recounts the event of the Ceaușescus' trial from the perspective of her own childhood, presenting a personal history of the impact the tyrannicide had on a child's mind, a possible metaphor for the beginnings of democracy in Romania.

From another narratological perspective, Vasile Ernu holds for Ceaușescu a lecture in biopolitics in which post-socialist Romania is seen as a socio-political organism in induced brain death, in a *transition*, in order to have the vital organs of the body-state removed. Through a number of allegorical constructions and metaphorical procedures, the author diagnoses the state of the nation depending on a traumatology that is specific to a global project.

Cristian Nae's text, concluding this artist's book, analysis in an enumeration a series of art projects based on the topic of trial as the artist's reflection and political action in redesigning the reconsidered positioning in the predefined frameworks of the public sphere.

The artistic imaginary, where art is politically articulated, has created an event in which a key moment of social history is critically reconsidered in terms of a practical commitment from the part of the artist; this key moment was the violent replacement of a regime that had promised, but later disappointed, with a regime that in the end betrayed all solidarity and thwarted all attempts at remedying the errors of the past. The fictional staging of a trial for those who had organised the Ceaușescus' trial simulacrum, with its visceral and authoritarian motivations, produces a meaning for the artist's engagement in the criticism of political and media constructions that try to organise our lives depending on interests we have every right to be wary of. This is a response, in the guise of an artwork, to political despotism, to the manipulation of history, to the disdain for the self-organisation of social life, to the disregard for the artist's cultural power of reacting critically and of re-writing time.

Translated by Sorana Lupu

Acknowledgement:

This publication is the result of an application of the research entitled "Critical research in art as journalism" conducted with the support of Sectoral Operational Programme Human Resources Development through the project "Transnational network of integrated management for post-doctoral research in the field of Science Communication. Institutional construction (post-doctoral school) and fellowship Programme (CommScie)". SOPHRD/89/1.5/S/63663.

Dan ACOSTIOAEI

Dan ACOSTIOAEI lives and works in Iași, Romania. He is a visual artist and he holds a teaching position at University of Arts "George Enescu" in Iași. His works focusses on the identity models of the Romanian society in transition and on the ideological boundaries between the economic sphere and the conditions of artistic production within former Eastern Bloc. His artistic projects were part of group exhibitions such as *One Sixth of the Earth - Ecologies of Image*, MUSAC, Leon, Spain (2012), *Transitland: videoart in Central and Eastern Europe 1989-2009*, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia, Madrid, Spain (2010), *Illuminations*, Level 2 Gallery, Tate Modern, London, UK (2007).

Statement

Although it was widely publicized and it entered into the traditional debates occasioned by the annual anniversary of the Revolution of 1989, Ceaușescu's trial – never investigated by the Romanian justice – is a landmark in the transition of the Romanian society towards the rule of law. The way the change occurred – a bloody overthrow of power and the execution of the leader – opens an unforgettable wound in the collective mental, a still unsolved national trauma, with long-term political and social repercussions.

We frequently witness the reinterpretation and rewriting of the historical events, with interesting internal dialectics – in the same monopolistic register – of the authoritarianism itself, from the one "based on the mystical preeminence of the State over any social realities"¹, to the authoritarian will "to decide how history and ideology must be understood through the state policy's force of law"² (see The Tismăneanu Report³).

The official discourse (of whatever political colour) seems to always avoid the core of the matter, the debates always hovering in a realm which is particularly formal rather than ideological, with substance, as long as the opposition to the Ceaușescu's regime still has the potential to legitimate.

This publication is not the result of vindictive tendencies. The project never had the intention to rehabilitate in a simplistic nostalgic key either Ceaușescu or the period he governed, but to revisit the zero moment of the democracy in Romania – Ceaușescu's trial, orchestrated by the new power in Bucharest, in December 1989.

Taking advantage of the power of the artistic license, the trial imagined by the author is pure fiction and the imposed penalties are deliberately arbitrary, where fiction has the clinical, moral function of a *reductio ad absurdum*.

[1] Horia Roman Patapievici, *Politice*, Ed. Humanitas, 1996

Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu, Ed. Cartier, Kishinev, 2008

[2] Andrei State, Comunismul la raport: istorie și ideologie în V. Ernu, C. Rogozanu, C. Siulea, O. Tichindeleanu (eds.), *Iluzia anticomunismului* -

[3] Dorin Dobrincu, Vladimir Tismăneanu, Cristian Vasile (eds.), *Raport final* Ed. Humanitas, București, 2007

ROMÂNIA

MINISTERUL PUBLIC
PARCHETUL DE PE LÂNGĂ
CURTEA SUPREMĂ DE JUSTIȚIE
SECTIA PENALĂ

Dosar nr. 325/P/1997

VERIFICAT

conform art. 264 alin. 3
Cod de procedură penală

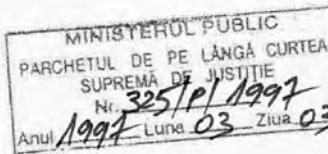
PRIM PROCUROR AL PARCHETULUI
de pe lângă Curtea Supremă de Justiție
Popescu Ion

Rechizitoriu

Anul 1997.03.03

Popescu Ion – Procuror la Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție

Examinând actele și lucrările aflate la dosarul cauzei penale nr. 325/P/1997, privind pe învinuiri:

1. Învinuitul Iliescu Ion, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:

- asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prevăzută de art. 323, alin. 1 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 Cod Penal.
  - complicitate la omor deosebit de grav prevăzut de art. 176 alin. 1 lit. b Cod penal.
  - uzurparea de calitate oficiale prevăzută de art. 240 Cod penal.
- Toate cu aplicarea art 33 lit. a Cod penal.*

2. Învinuitul Voican Voiculescu Gelu, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:

- asociere pentru săvârșirea infracțiunii prevăzută de art. 323, alin. 1 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 Cod penal.
  - instigare la omor deosebit de grav prevăzută de art. 176 alin. 1 lit. b Cod penal.
- Toate cu aplicarea art 33 lit. a Cod penal.*

3. Învinuitul Stănculescu Victor Atanasie, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:

- asociere pentru săvârșirea infracțiunii prevăzută de art. 323, alin. 1 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 c. Pen.
  - complicitate la omor deosebit de grav prevăzut de art 176 alin. 1 lit. b Cod penal.
- Toate cu aplicarea art 33 lit. a Cod penal.*

4. Învinuitul Militaru Nicolae, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:

- asociere pentru săvârșirea infracțiunii prevăzută de art. 323, alin. 1 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 C. Pen.
  - instigare la omor deosebit de grav prevăzută de art. 176 alin. 1 lit. b Cod penal.
- Toate cu aplicarea art. 33 lit. a Cod penal.*

5. Învinuitul Brucan Silviu, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:

- asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prevăzută de art. 323, alin. 1 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 Cod penal.
  - instigare la omor deosebit de grav prevăzută de art. 176 alin. 1 lit. b Cod penal.
- Toate cu aplicarea art 33 lit. a Cod penal.*

6. Învinuitul Măgureanu Virgil, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:

- asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prevăzută de art. 323, alin. 1 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 Cod penal.
  - complicitate la omor deosebit de grav prevăzut de art 176 alin. 1 lit. b Cod penal.
- Toate cu aplicarea art 33 lit. a Cod penal.*

CONCURS DE INFRACTIONI

Capitolul I Constatăm

Modalitatea de sesizare:

La data de 6.01.1997 Parchetul de pe lângă Curtea Supremă de Justiție s-a autosesizat în legătură cu săvârșirea infracțiunilor de:

- asociere pentru săvârșirea de infracțiuni
- instigare la omor deosebit de grav
- complicitate la omor deosebit de grav
- uzurparea de calitate oficiale

Capitolul II Situarea de fapt

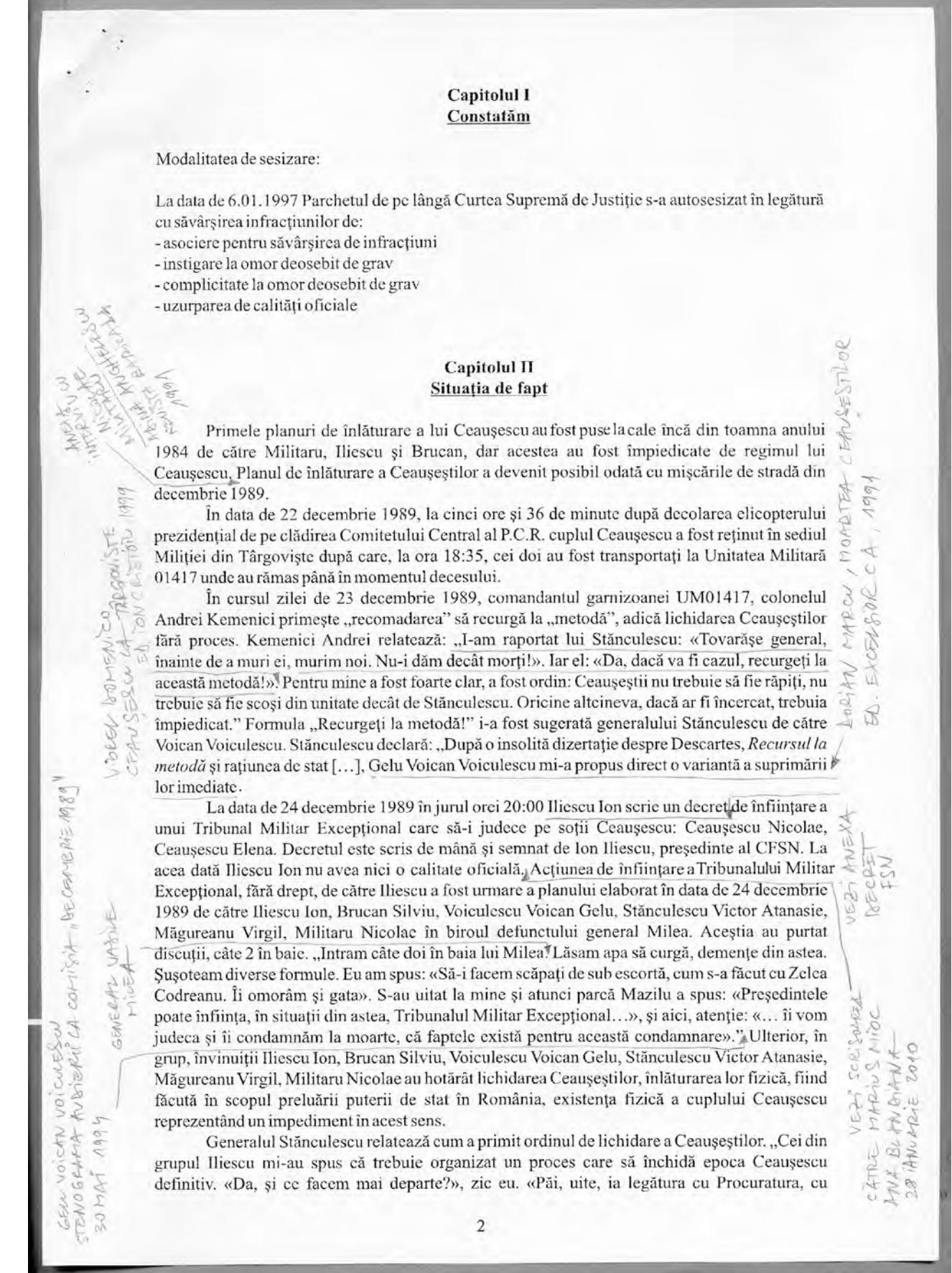
Primele planuri de înlăturare a lui Ceaușescu au fost puse la cale încă din toamna anului 1984 de către Militaru, Iliescu și Brucan, dar acestea au fost împiedicate de regimul lui Ceaușescu. Planul de înlăturare a Ceaușestilor a devenit posibil odată cu mișcările de stradă din decembrie 1989.

În data de 22 decembrie 1989, la cinci ore și 36 de minute după decolare elicopterului prezidențial de pe clădirea Comitetului Central al P.C.R. cuplul Ceaușescu a fost reținut în sediul Miliției din Târgoviște după care, la ora 18:35, cei doi au fost transportați la Unitatea Militară 01417 unde au rămas până în momentul decesului.

În cursul zilei de 23 decembrie 1989, comandantul garnizoanei UM01417, colonelul Andrei Kemenici primește „recomandarea” să recurgă la „metodă”, adică lichidarea Ceaușestilor fără proces. Kemenici Andrei relatează: „Î-am raportat lui Stănculescu: «Tovărășe general, înainte de a muri ei, murim noi. Nu-i dăm decât morți!». Iar el: «Da, dacă va fi cazul, recurgeți la această metodă!». Pentru mine a fost foarte clar, a fost ordin: Ceaușestii nu trebuie să fie răpiți, nu trebuie să fie scoși din unitate decât de Stănculescu. Oricine altcineva, dacă ar fi încercat, trebuia împiedicat.” Formula „Recurgeți la metodă!” i-a fost sugerată generalului Stănculescu de către Voican Voiculescu. Stănculescu declară: „După o insolită dizertație despre Descartes, *Recursul la metodă* și rațiunea de stat [...], Gelu Voican Voiculescu mi-a propus direct o variantă a suprimării lor imediate.

La data de 24 decembrie 1989 în jurul orei 20:00 Iliescu Ion scrie un decret de înființare a unui Tribunal Militar Excepțional care să-i judece pe soții Ceaușescu: Ceaușescu Nicolae, Ceaușescu Elena. Decretul este scris de mână și semnat de Ion Iliescu, președinte al CFSN. La acea dată Iliescu Ion nu avea nici o calitate oficială. Acțiunea de înființare a Tribunalului Militar Excepțional, fără drept, de către Iliescu a fost urmată a planului elaborat în data de 24 decembrie 1989 de către Iliescu Ion, Brucan Silviu, Voiculescu Voican Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Măgureanu Virgil, Militaru Nicolae în biroul defunctului general Milea. Aceștia au purtat discuții, câte 2 în baie, „Inram căte doi în baia lui Milea”. Lăsam apă să curgă, demențe din astea. Șușoteam diverse formule. Eu am spus: «Să-i facem scăpați de sub escortă, cum s-a făcut cu Zelcea Codreanu. Îi omorăm și gata». S-au uitat la mine și atunci parcă Mazilu a spus: «Președintele poate înființa, în situații din astea, Tribunalul Militar Excepțional...», și aici, atenție: «... și vom judeca și îi condamnăm la moarte, că faptele există pentru această condamnare». Ulterior, în grup, învinuitorii Iliescu Ion, Brucan Silviu, Voiculescu Voican Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Măgureanu Virgil, Militaru Nicolae au hotărât lichidarea Ceaușestilor, înlăturarea lor fizică, fiind făcută în scopul preluării puterii de stat în România, existența fizică a cuplului Ceaușescu reprezentând un impediment în acest sens.

Generalul Stănculescu relatează cum a primit ordinul de lichidare a Ceaușestilor. „Cei din grupul Iliescu mi-au spus că trebuie organizat un proces care să închidă epoca Ceaușescu definitiv. «Da, și ce facem mai departe?», zic eu. «Păi, uite, ia legătura cu Procuratura, cu

Justiția». L-am întrebat: «Cum finalizăm judecata? Îl băgăm la pușcărie, îi punem în domiciliu forțat, cum a făcut și el, sau îl terminăm?». Cred că a răspuns fiecare: categoric a fost Brucan, Voican a fost pentru suprimare, Iliescu a fost mai ezitant. Brucan a și spus: «Ideea este bună, aşa trebuie făcut. Orice revoluție trebuie să ia capul șefului statului». A început el cu teoria, cu Carol al II-lea al Angliei, cu țarii Rusiei, Brucan mi-a mai spus atunci: «Dacă astă rămâne ca monument în memoria oamenilor, s-ar putea să le pară rău la un moment dat și să se întoarcă împotriva noastră».

În urma înființării Tribunalului Militar Excepțional, în ziua de 25 decembrie 1989, un grup de persoane s-a deplasat la Târgoviște, la sediul UM01417 cu ajutorul a două elicoptere după cum urmează:

Elicopter PUMA 90

General Stănculescu Victor Atanasie, Voiculescu Voican Gelu, Măgureanu Virgil, colonel Ștefan Gheorghe, colonel Baiu Ion, major Florescu Mugurel, locotenent major Matenciu Trifan (aghiotantul lui Stănculescu)

Parașutisti: căpitan Boeru Ionel, plutonier Cărlan Dorin, plutonier Bărănguță Constantin, sergent major Gheorghiu Octavian.

Elicopter PUMA 92

Colonel Popa Gică, colonel Nistor Ion, major Voinea Dan, Lucescu Constantin, Teodorescu Nicolae, plutonier major Tănase Jan, căpitan dr. Verdeș Liviu.

Parașutisti: sergent major Ștefănescu Laurențiu, sergent major Gheorghe Teodor, sergent major Forjan Marian, sergent major Iliescu Dumitru.

Decolare a avut loc la ora 12:10, iar aterizarea la ora 13:00.

Acest grup de persoane, într-un cadru sumar, fără drept, au judecat, condamnat și executat pe soții Ceaușescu.

Procesul s-a derulat într-o singură zi, mai exact, în data de 25 decembrie 1989, între orele 13:20 și 14:30 fără depunerea de probe și audierea vreunui martor, cu avocații apărării desemnați din oficiu. Sentința a fost pronunțată la ora 14:40. Avocații apărării nu au cerut recursul, deși în cazul condamnării la moarte erau obligați de lege să o facă, cu sau fără voia condamnatului. La ora 14:48 Ceaușești sunt scoși din sala de judecată, iar la ora 14:50 ajung la zidul din curtea interioară a UM01417 și sunt execuți. Moartea celor doi a rezultat în urma împușcării lor de către un pluton de execuție format din căpitan Boeru Ionel, plutonier Cărlan Dorin, sergent major Octavian Gheorghiu.

Procesul sumar al soților Ceaușescu a fost filmat de colonel Baiu Ion și a fost difuzat pe postul național de televiziune. Execuția nu a fost filmată.

Cadavrele celor doi au fost preluate de către membrii echipajului elicopterului Puma90, transportate la București și depuse pe stadionul Ghencea la data de 25 decembrie 1989, ora 15:50, până pe 26 decembrie 1989, dată la care au fost ridicate și duse la Spitalul Militar Central din ordinul generalului Stănculescu.

În intervalul 26 decembrie – 30 decembrie 1989 cadavrele au fost depuse în Morga Spitalului Militar Central, în dimineața zilei de 30 decembrie 1989. Stănculescu relatează: „Le-am spus să pună coletele în dubă, am închis duba și am trimis cadavrele la morgă. După aceea și-a intrat în rol Gelu Voican Voiculescu, care s-a ocupat de înmormântare. Am zis că nu mai am treabă, mai ales că Iliescu mă numise pe 26 decembrie 1989 ministru al Economiei.” Responsabilitatea înmormântării celor două cadavre i-a revenit lui Voican Voiculescu Gelu. Cadavrele au fost înhumate pe 30 decembrie 1989 în cimitirul Ghencea civil.

Capitolul III Mijloace de probă

Pe baza probelor administrate în cauză: înscrișuri, declarațiile martorilor, cercetarea la față locului și reconstituirea s-a dovedit că Iliescu, Brucan, Stănculescu, Voican Voiculescu, Militaru

și Măgureanu s-au asociat, constituindu-se într-un grup infracțional condus de Ion Iliescu cu scopul de a ucide pe Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena pentru a prelua puterea politică în România.

Capitolul IV Încadrare juridică

Faptele învinuitului Iliescu Ion întrunesc elementele constitutive ale infracțiunilor de:

1. Asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prevăzută de art. 323 alin. 1 Codul penal cu aplicarea art. 323 alin. 2 Cod penal, constând în aceea că în calitate de simplu cetățean, director al Editurii Tehnice, a constituit și s-a asociat cu învinuții Gelu Voican Voiculescu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil, a complotat și decis suprimarea fizică a Ceaușeștilor.

Obiectul juridic special încălcat sunt relațiile sociale privind conviețuirea socială, a cărei existență este condiționată de apărarea ordinii și liniștii publice pentru care fapta crează stare de pericol.

Subiectul infracțiunii îl reprezintă pluralitatea de făptuitori constituită din învinuții Iliescu Ion, Gelu Voican Voiculescu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil.

Latura obiectivă este realizată prin inițierea constituirii asocierii în scopul săvârșirii infracțiunii de omor deosebit de grav.

Latura subiectivă – infracțiunea a fost săvârșită cu intenție directă, făptuitorul cunoscând scopul asocierii – uciderea cuplului Ceaușescu.

Consumarea infracțiunii a avut loc în momentul în care, câte doi, în baia defuncțului general Milea Vasile, iar apoi în grup, în biroul lui Milea, au purtat discuții și au hotărât uciderea lui Ceaușescu. Fapta este mai gravă întrucât s-a trecut la săvârșirea infracțiunii pentru care s-au asociat.

2. Complicitate la omor deosebit de grav prevăzută de art. 176 alin. 1, lit. B Cod penal.

Constând în aceea că în urma constituirii grupului infracțional cu Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil, este înființat Tribunalul Militar Excepțional care avea drept scop precis uciderea Ceaușeștilor, judecarea cuplului făcându-se fără drept, într-un proces-mascadară, încălcând norme elementare de drept, rezultatul procesului nelăsând nici un dubiu: moartea Ceaușeștilor, anticipată și prevăzută de Iliescu Ion.

Obiectul juridic special: s-au încălcat relațiile sociale referitoare la dreptul la viață al lui Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena.

În ceea ce privește **subiectul infracțiunii** legea nu cere nici o calitate specială, infracțiunea putând fi comisă de orice persoană.

Latura obiectivă s-a realizat prin împușcarea Ceaușeștilor de către plutonul de execuție. În urma condamnării, fără drept, la moarte de către Tribunalul Militar Excepțional, fapta reprezentând omor deosebit de grav întrucât s-a săvârșit asupra a două sau mai multe persoane conform art. 176, alin. 1, litera b.

Consumarea faptei s-a produs prin facilitarea organizării procesului care a condus la moartea celor două victime prin înființarea unui tribunal nelegal.

3. Uzurparea de calități oficiale prevăzută de art 240 Cod penal, constând în aceea că, deși nu avea nici o calitate oficială, în seara zilei de 24 decembrie 1989, Iliescu Ion a scris un decret (în mod olograf) pentru înființarea Tribunalului Militar Excepțional, semnat Ion Iliescu, președinte CFSN. Decretul de numire în funcția de președinte al CFSN avea să fie emis pe 26 decembrie 1989, la 2 zile după înființarea Tribunalului Militar Excepțional și la o zi după

execuție.

Obiectul juridic special încălcăt sunt relațiile sociale privind autoritatea de stat care implică exercitarea calităților oficiale numai de către persoane investite în condițiile legii cu astfel de calități.

Latura obiectivă – Sub aspectul elementului material, infracțiunea de usurpare de calități oficiale se realizează prin săvârșirea ambelor acțiuni prevăzute de textul legii, adică a acțiunii de folosire fără drept a unei calități oficiale, adică de președinte CFSN și a acțiunii de îndeplinire a unui act legal de acea calitate: adică de emitere a Decretului de înființare a Tribunalului Militar Excepțional.

Latura subiectivă – Făptuitorul a acționat cu intenție, dându-și seama că își atribuie o calitate oficială și împlinește un act legat de acea calitate, având drept scop aparența de legalitate a Tribunalului Militar Excepțional.

Consumarea – Infracțiunea s-a consumat în momentul emiterii decretului de înființare a Tribunalului Militar Excepțional nelegal.

Faptele învinuitului Voican Voiculescu Gelu intrunesc elementele constitutive ale infracțiunilor de:

1. **Asociere pentru săvârșirea de infracțiuni** prevăzută de art 323 alin. 1 Codul penal cu aplicarea art. 323 alin 2 Cod penal, constând în aceea că a constituit și s-a asociat cu învinuitorii Iliescu Ion, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil, a complotat și decis suprimarea fizică a Ceaușestilor.

Obiectul juridic special încălcăt sunt relațiile sociale privind conviețuirea socială, a cărei existență este condiționată de apărarea ordinii și liniștii publice pentru care fapta crează stare de pericol.

Subiectul infracțiunii îl reprezintă pluralitatea de făptuitori constituită din învinuitorii Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil.

Latura obiectivă este realizată prin inițierea constituirii asocierii în scopul săvârșirii infracțiunii de omor deosebit de grav.

Latura subiectivă – infracțiunea a fost săvârșită cu intenție directă, făptuitorul cunoscând scopul asocierii – uciderea cuplului Ceaușescu.

Consumarea infracțiunii a avut loc în momentul în care, câte doi, în baia defunctului general Milea Vasile, iar apoi în grup, în biroul lui Milea, au purtat discuții și au hotărât uciderea lui Ceaușescu. Fapta este mai gravă întrucât s-a trecut la săvârșirea infracțiunii pentru care s-au asociat.

2. Instigarea la omor deosebit de grav prevăzut de art. 176 alin. 1, lit. b Cod penal.

Constand în aceea că în urma constituuirii grupului infracțional cu Iliescu Ion, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil, învinuitul a insistat în repetate rânduri ca Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena să fie uciși chiar și fără proces, invocând formula „Recursului la metodă”.

Obiectul juridic special: s-au încălcăt relațiile sociale referitoare la dreptul la viață al lui Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena.

În ceea ce privește **subiectul infracțiunii** legea nu cere nici o calitate specială, infracțiunea putând fi comisă de orice persoană.

Latura obiectivă s-a realizat prin insistențele ca soții Ceaușescu să fie uciși chiar fără proces, insistențe care au contribuit la condamnarea, fără drept, la moarte de către Tribunalul Militar Excepțional, fapta reprezentând omor deosebit de grav întrucât s-a săvârșit asupra a două sau mai multe persoane conform art. 176, alin. 1, litera b.

Infracțiunea s-a consumat în momentul în care a insistat ca viețile celor două victime să fie suprimate prin „Recurgerea la metodă”.

Faptele învinuitului Stănculescu Victor Atanasie intrunesc elementele constitutive ale infracțiunilor de:

1. **Asociere pentru săvârșirea de infracțiuni** prevăzută de art 323 alin. 1 Codul penal cu aplicarea art. 323 alin 2 Cod penal, constând în aceea că a constituit și s-a asociat cu învinuitorii Iliescu Ion, Gelu Voican Voiculescu, Militaru Nicolae. Brucan Silviu, Măgureanu Virgil, a complotat și decis suprimarea fizică a Ceaușestilor.

Obiectul juridic special încălcăt sunt relațiile sociale privind conviețuirea socială, a cărei existență este condiționată de apărarea ordinii și liniștii publice pentru care fapta crează stare de pericol.

Subiectul infracțiunii îl reprezintă pluralitatea de făptuitori constituită din învinuitorii Iliescu Ion, Gelu Voican Voiculescu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil.

Latura obiectivă este realizată prin inițierea constituirii asocierii în scopul săvârșirii infracțiunii de omor deosebit de grav.

Latura subiectivă – infracțiunea a fost săvârșită cu intenție directă, făptuitorul cunoscând scopul asocierii – uciderea cuplului Ceaușescu.

Consumarea infracțiunii a avut loc în momentul în care, câte doi, în baia defunctului general Milea Vasile, iar apoi în grup, în biroul lui Milea, au purtat discuții și au hotărât uciderea lui Ceaușescu. Fapta este mai gravă întrucât s-a trecut la săvârșirea infracțiunii pentru care s-au asociat.

2. Complicitate la omor deosebit de grav prevăzut de art. 176 alin. 1, lit. b Cod penal.

Constand în aceea că în urma constituuirii grupului infracțional cu Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil, învinuitul a facilitat uciderea Ceaușestilor la UM01417.

Obiectul juridic special: s-au încălcăt relațiile sociale referitoare la dreptul la viață al lui Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena.

În ceea ce privește **subiectul infracțiunii** legea nu cere nici o calitate specială, infracțiunea putând fi comisă de orice persoană.

Latura obiectivă s-a realizat prin faptul că învinuitul a condus grupul de elicoptere ce conțineau atât persoane din Tribunalul Militar Excepțional nelegal, cât și membrii plutonului de execuție compus din parașutiști militari și a organizat formalitățile procesului desfășurat în UM01417 și care avea drept scop precis uciderea Ceaușestilor, rezultatul procesului nelăsând nici un dubiu: moartea Ceaușestilor, anticipată și prevăzută de Stănculescu Victor Atanasie, fapta reprezentând omor deosebit de grav întrucât s-a săvârșit asupra a două sau mai multe persoane conform art. 176, alin. 1, litera b.

Fapta s-a consumat în momentul în care inculpatul a ajutat la comiterea faptei prin măsurile organizatorice luate.

Faptele învinuitului Militaru Nicolae intrunesc elementele constitutive ale infracțiunilor de:

1. **Asociere pentru săvârșirea de infracțiuni** prevăzută de art 323 alin. 1 Codul penal cu aplicarea art. 323 alin 2 Cod penal, constând în aceea că a constituit și s-a asociat cu învinuitorii Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil, a complotat și decis suprimarea fizică a Ceaușestilor.

Obiectul juridic special încălcăt sunt relațiile sociale privind conviețuirea socială, a cărei existență este condiționată de apărarea ordinii și liniștii publice pentru care fapta crează stare de pericol.

Subiectul infracțiunii îl reprezintă pluralitatea de făptuitori constituită din învinuitorii Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil.

Latura obiectivă este realizată prin inițierea constituirii asocierii în scopul săvârșirii infracțiunii de omor deosebit de grav.

Latura subiectivă – infracțiunea a fost săvârșită cu intenție directă, făptuitorul cunoscând scopul asocierii – uciderea cuplului Ceaușescu.

Consumarea infracțiunii a avut loc în momentul în care, câte doi, în baia defunctului general Milea Vasile, iar apoi în grup, în biroul lui Milea, au purtat discuții și au hotărât uciderea lui Ceaușescu. Fapta este mai gravă întrucât s-a trecut la săvârșirea infracțiunii pentru care s-au asociat.

2. Instigarea la omor deosebit de grav prevăzut de art. 176 alin. 1, lit. b Cod penal.

Constand în aceea că în urma constituiri grupului infracțional cu Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil, învinuitul a insistat pentru suprimarea vieții lui Ceaușescu Nicolae, încercând să îi grăbească pe membrii Tribunalului Militar Extraordinar nelegal în luarea deciziei finale de suprimare a vieții lui Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena.

Obiectul juridic special: s-au încălcă relațiile sociale referitoare la dreptul la viață al lui Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena.

În ceea ce privește **subiectul infracțiunii** legea nu cere nici o calitate specială, infracțiunea putând fi comisă de orice persoană.

Latura obiectivă s-a realizat prin împușcarea Ceaușeștilor de către plutonul de execuție. În urma condamnării, fără drept, la moarte de către Tribunalul Militar Excepțional, fapta reprezentând omor deosebit de grav întrucât s-a săvârșit asupra a două sau mai multe persoane (conform art. 176, alin. 1, litera b).

Fapta s-a consumat atunci când învinuitul a efectuat cinci apeluri telefonice către colonelul Kemenici Andrei pentru a face în vedere urgentării procesului și obținerea rezultatului inevitabil: execuția celor două victime.

Faptele învinuitului Brucan Silviu intrunesc elementele constitutive ale infracțiunilor de:

1. Asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prevăzută de art 323 alin. 1 Codul penal cu aplicarea art. 323 alin 2 Cod penal, constând în aceea că a constituit și s-a asociat cu învinuitorii Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, a complotat și decis suprimarea fizică a Ceaușeștilor.

Obiectul juridic special încălcăt sunt relațiile sociale privind conviețuirea socială, a cărei existență este condiționată de apărarea ordinii și liniștii publice pentru care fapta crează stare de pericol.

Subiectul infracțiunii îl reprezintă pluralitatea de făptuitori constituită din învinuitorii Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil.

Latura obiectivă este realizată prin inițierea constituiri asocierii în scopul săvârșirii infracțiunii de omor deosebit de grav.

Latura subiectivă – infracțiunea a fost săvârșită cu intenție directă, făptuitorul cunoscând scopul asocierii – uciderea cuplului Ceaușescu.

Consumarea infracțiunii a avut loc în momentul în care, câte doi, în baia defunctului general Milea Vasile, iar apoi în grup, în biroul lui Milea, au purtat discuții și au hotărât uciderea lui Ceaușescu. Fapta este mai gravă întrucât s-a trecut la săvârșirea infracțiunii pentru care s-au asociat.

2. Instigarea la omor deosebit de grav prevăzut de art. 176 alin. 1, lit. B Cod penal.

Constand în aceea că în urma constituiri grupului infracțional cu Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Măgureanu Virgil, învinuitul a insistat ca cei doi Ceaușești să fie eliminați fizic după modelul regelui Carol al II-lea și cel al țarului Rusiei, oferindu-le membrilor grupului infracțional justificări morale pentru comiterea faptei, anticipată și prevăzută de Brucan Silviu.

Obiectul juridic special: s-au încălcăt relațiile sociale referitoare la dreptul la viață al lui

Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena.

În ceea ce privește **subiectul infracțiunii** legea nu cere nici o calitate specială, infracțiunea putând fi comisă de orice persoană.

Latura obiectivă s-a realizat prin împușcarea Ceaușeștilor de către plutonul de execuție. În urma condamnării, fără drept, la moarte de către Tribunalul Militar Excepțional, fapta reprezentând omor deosebit de grav întrucât s-a săvârșit asupra a două sau mai multe persoane (conform art. 176, alin. 1, litera b).

Infracțiunea s-a consumat în momentul în care au avut loc insistențele verbale de suprimare a victimelor după modelul revoluțiilor din Anglia și Rusia.

Faptele învinuitului Măgureanu Virgil intrunesc elementele constitutive ale infracțiunilor de:

1. Asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prevăzută de art 323 alin. 1 Codul penal cu aplicarea art. 323 alin 2 Cod penal, constând în aceea că a constituit și s-a asociat cu învinuitorii Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, a complotat și decis suprimarea fizică a Ceaușeștilor.

Obiectul juridic special încălcăt sunt relațiile sociale privind conviețuirea socială, a cărei existență este condiționată de apărarea ordinii și liniștii publice pentru care fapta crează stare de pericol.

Subiectul infracțiunii îl reprezintă pluralitatea de făptuitori constituită din învinuitorii Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil.

Latura obiectivă este realizată prin inițierea constituiri asocierii în scopul săvârșirii infracțiunii de omor deosebit de grav.

Latura subiectivă – infracțiunea a fost săvârșită cu intenție directă, făptuitorul cunoscând scopul asocierii – uciderea cuplului Ceaușescu.

Consumarea infracțiunii a avut loc în momentul în care, câte doi, în baia defunctului general Milea Vasile, iar apoi în grup, în biroul lui Milea, au purtat discuții și au hotărât uciderea lui Ceaușescu. Fapta este mai gravă întrucât s-a trecut la săvârșirea infracțiunii pentru care s-au asociat.

2. Complicitate la omor deosebit de grav prevăzut de art. 176 alin. 1, lit. b Cod penal.

Constand în aceea că în urma constituiri grupului infracțional cu Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, a fost prezent pe întreaga durată a procesului Ceaușeștilor la UM01417 ca reprezentant al F.S.N.

Obiectul juridic special: s-au încălcăt relațiile sociale referitoare la dreptul la viață al lui Ceaușescu Nicolae și Ceaușescu Elena.

În ceea ce privește **subiectul infracțiunii** legea nu cere nici o calitate specială, infracțiunea putând fi comisă de orice persoană.

Latura obiectivă s-a realizat prin faptul că învinuitul a fost prezent și a ajutat la organizarea procesului din cadrul Tribunalului Militar Excepțional nelegal.

Fapta s-a consumat în momentul în care s-au finalizat acțiunile organizatorice săvârșite de învinuit.

Toate aceste fapte au fost săvârșite în concurs real prevăzut de art. 33 lit. A Cod penal.

Capitolul V Pozitia procesuală a învinuitilor

În cursul urmăririi penale, învinuitorii Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil au refuzat să facă declarații cu privire la faptele reținute în sarcina lor, prevalându-se de dispozițiile art. 70 Cod de procedură penală.

Capitolul VI **Măsuri procesuale**

Prin rezoluția nr. 54/P/236 din data de 03/02/1997 organele de urmărire penală, în baza prevederilor art. 228 alin. 1 Cod de procedură Penală, au dispus începerea urmăririi penale față de învinuitorii Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Militaru Nicolae, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil.
Învinuitorii le-a fost adus la cunoștință conținutul rezoluției, precum și garanțiile sale procesuale, întocmindu-se în acest sens procese verbale:

Iliescu Ion - 31/01/1997 (file 41-49)
Voican Voiculescu Gelu - 31/01/1997 (file 50-58)
Stănculescu Victor Atanasie - 31/01/1997 (file 59-67)
Militaru Nicolae - 31/01/1997 (file 68-78)
Brucan Silviu - 31/01/1997 (file 79-87)
Măgureanu Virgil - 31/01/1997 (file 88-103)

În perioada 13.01.1997-31.01.1997, învinuitorii li s-a prezentat materialul din urmărirea penală, activitatea fiind consemnată în procesele verbale seria B. Nr. 333333 din data 31/01/1997.

În consecință, constatănd că au fost respectate dispozițiile legale care garantează aflarea adevărului, urmărirea penală este completă și că există probele necesare și legal administrate în baza art. 262 pc. 1 lit. a Cod de procedură penală.

Dispunem

Punerea în mișcare a acțiunii penale și trimiterea în judecată a inculpaților:

1. Învinuitorul Ion Iliescu, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:
- asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prevăzută de art. 323, alin. 2 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 C. Pen.
- complicitate la omor deosebit de grav prevăzută de art. 176 alin. 1 lit. B Cod penal.
- usurparea de calități oficiale prevăzută de art. 240 Cod penal.
Toate cu aplicarea art 33 lit. A Cod penal.

2. Învinuitorul Gelu Voican Voiculescu, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:
- asociere pentru săvârșirea infracțiunii prevăzută de art. 323, alin. 2 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 C. Pen.
- instigare la omor deosebit de grav prevăzută de art. 176 alin. 1 lit. B Cod penal.
Toate cu aplicarea art 33 lit. A Cod penal.

3. Învinuitorul Stănculescu Victor Atanasie, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:
- asociere pentru săvârșirea infracțiunii prevăzută de art. 323, alin. 2 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 C. Pen.
- complicitate la omor deosebit degrav prevăzută de art 176 alin. 1 lit. B Cod penal.
Toate cu aplicarea art 33 lit. A Cod penal.

4. Învinuitorul Brucan Silviu, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:
- asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prevăzută de art. 323, alin. 2 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 C. Pen.
- instigare la omor deosebit de grav prevăzută de art. 176 alin. 1 lit. B Cod penal.
Toate cu aplicarea art 33 lit. A Cod penal.

5. Învinuitorul Măgureanu Virgil, cercetat pentru săvârșirea infracțiunilor de:
- asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prevăzută de art. 323, alin. 2 Cod penal și cu aplicarea art. 323 alin. 2 C. Pen.
- complicitate la omor deosebit degrav prevăzută de art 176 alin. 1 lit. B Cod penal.
Toate cu aplicarea art 33 lit. A Cod penal.

6. În cazul lui Militaru Nicolae, s-a dispus încetarea procesului penal pentru cazul prevăzut de articolul 10 litera g Cod de procedură penală (deces).

DECEDAT PE 27.12.1996

În conformitate cu art 264 Cod de procedură penală raportat la art. 29 pc. 1 lit. a Cod de procedură penală, dosarul se înaintează Curții Supreme de Justiție - Secția penală, urmând a fi cităti:

Inculpații

Iliescu Ion; Voican Voiculescu Gelu; Stănculescu Victor Atanasie; Brucan Silviu; Măgureanu Virgil

Martori

Decă Nicolae, Nicolae Petrișor, Dinu Gheorghe, Enache Ion, Paisie Constantin, Boboc Ion, Conț Stefan, Știrbescu Ilie, Nica Sorin, Bumb Ioan, Militaru Mircea, Stănescu Dan, Sima Constantin, Mateiciuc Cristian, Popa Alexandru, Stoica Gheorghe, Zamfir Emil, Boborel Ghoerghe, Tudor Octavian, Boeru Ionel, Cărlan Dorin, Bărănguță Constantin, Gheorghiu Octavian, Ștefănescu Laurențiu, Gheorghe Teodor, Forjan Marian, Iliescu Dumitru, Mareș Ion, Tecu Ion, Mateescu Ion, Stoica Iulian, Kemenici Andrei, Voinea Dan, Florescu Mugurel, Matenciu Trifan, Lucescu Constantin, Teodorescu Nicolae, Tănase Jan, Baiu Ion, Ștefan Gheorghe, Candrea Daniel, Nistor Ion, Zamfir Ion, Sorescu Corneliu, Verdeș Ion, Olteanu Florin, Baijac Demetrescu Cerasela, Mazilu Dumitru, Roman Petre, Nicolaescu Sergiu, Cornea Doina, Dinescu Mircea, Blandiana Ana, Tökés László, Deșliu Dan, Gușă Ștefan, Munteanu Aurel Dragoș, Mănescu Corneliu, Bârlădeanu Alexandru, Caramitru Ion, Marțian Dan, Lupoi Mihai.

Alte date

- Se stabilesc cheltuieli judiciare în sumă de 25.000.000 lei care vor fi suportate de inculpați în solidar.

Procurori

Popescu Ion

Mândrășescu Vasile

Mândrășescu Vasile

R OMÂNIA

MINISTERUL PUBLIC
PARCHETUL DE PE LÂNGĂ
CURTEA SUPREMĂ DE JUSTIȚIE
SECTIA PENALĂ

Minuta sentinței nr.176

Dosar nr. 514/1/1999

Şedință publică din 20 decembrie 1999

**ÎN NUMELE LEGII
HOTĂRÂSTE:**

În unanimitate:

1. Condamnă pe inculpatul **ILIESCU ION** la 7 ani de închisoare pentru săvârșirea infracțiunii de asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prev. de art. 323 Cod penal.

Condamnă pe același inculpat la 20 de ani de închisoare și 7 ani interzicerea drepturilor prev. de art. 64 lit. a, b și c Cod penal pentru săvârșirea infracțiunii de complicitate la omor deosebit de grav prev. de art. 176 alin. 1 lit. b Cod penal.

Condamnă pe același inculpat la 3 de ani de închisoare pentru săvârșirea infracțiunii de usurparea de calități oficiale prevăzută de art. 240 Cod penal.

În baza art.33 lit.a, 34 lit.b și 35 Cod penal inculpatul va executa pedeapsa cea mai grea, de 20 ani de închisoare și 7 ani interzicerea drepturilor prev. de art. 64 lit. a, b și c Cod penal, pe care o sporește cu 5 ani de închisoare, în final urmând a executa 25 ani închisoare și 7 ani interzicerea drepturilor prev.de art. 64 lit. a, b și c Cod penal.

2. Condamnă pe inculpatul **VOICAN VOICULESCU GELU** la 7 ani de închisoare pentru săvârșirea infracțiunii de asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prev. de art. 323 Cod penal.

Condamnă pe același inculpat la 25 de ani de închisoare și 10 ani interzicerea drepturilor prev. de art. 64 lit. a, b și c Cod penal pentru săvârșirea infracțiunii de instigare la omor deosebit de grav prev. de art. 176 alin. 1 lit. b Cod penal.

În baza art.33 lit.a, 34 lit.b și 35 Cod penal inculpatul va executa pedeapsa cea mai grea, de 25 ani de închisoare și 10 ani interzicerea drepturilor prev. de art. 64 lit. a, b și c Cod penal, pe care o sporește cu 5 ani de închisoare, în final urmând a executa 30 ani închisoare și 10 ani interzicerea drepturilor prev.de art. 64 lit. a, b și c Cod penal.

3. Condamnă pe inculpatul **STĂNCULESCU VICTOR ATANASIE** la 7 ani de închisoare pentru săvârșirea infracțiunii de asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prev. de art. 323 Cod penal.

Condamnă pe același inculpat la 25 de ani de închisoare și 10 anni interzicerea drepturilor prev. de art. 64 lit. a, b și c Cod penal pentru săvârșirea infracțiunii de complicitate la omor deosebit de grav prev. de art. 176 alin. 1 lit. b Cod penal.

În baza art.33 lit.a, 34 lit.b și 35 Cod penal inculpatul va executa pedeapsa cea mai grea, de 25 anni de închisoare și 10 anni interzicerea drepturilor prev. de art. 64 lit. a, b și c Cod penal, pe care o sporește cu 5 anni de închisoare, în final urmând a executa 30 anni închisoare și 10 anni interzicerea drepturilor prev.de art. 64 lit. a, b și c Cod penal.

4. Condamnă pe inculpatul **BRUCAN SILVIU** la 7 ani de închisoare pentru săvârșirea infracțiunii de asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prev. de art. 323 Cod penal.

Condamnă pe același inculpat la 15 anni de închisoare și 5 anni interzicerea drepturilor prev. de art. 64 lit. a, b și c Cod penal pentru săvârșirea infracțiunii de instigare la omor deosebit de grav prev. de art. 176 alin. 1 lit. b Cod penal.

În baza art.33 lit.a, 34 lit.b și 35 Cod penal inculpatul va executa pedeapsa cea mai grea, de 15 anni de închisoare și 5 anni interzicerea drepturilor prev. de art. 64 lit. a, b și c Cod penal.

5. Condamnă pe inculpatul **MĂGUREANU VIRGIL** la 7 anni de închisoare pentru săvârșirea infracțiunii de asociere pentru săvârșirea de infracțiuni prev. de art. 323 Cod penal.

În baza art.11 pct. 2 lit. a rap.la art.10 lit. d Cod de procedură penală achită pe același inculpat pentru săvârșirea infracțiunii de complicitate la omor deosebit de grav prev. de art. 176 alin. 1 lit. b Cod penal.

În baza art.191 Cod de procedură penală obligă pe inculpații Iliescu Ion, Voican Voiculescu Gelu, Stănculescu Victor Atanasie, Brucan Silviu, Măgureanu Virgil la plata sumei de câte 25.000.000 lei cheltuieli judiciare către stat.

Cu recurs.

Pronunțată în ședință publică, azi 20 decembrie 1999

JUDECĂTOR
Coman Viorel

PREȘEDINTE
Asavei Adrian

JUDECĂTOR
Petrescu George

Checked
According to art. 264 par. 3
Criminal Code
First Prosecutor of the Courthouse
Ion Popescu
near the Supreme Court of Justice

Romania
Public Ministry
Courthouse near the
Supreme Court of Justice
File no. 325/P/1997

Indictment

Year 1997, March 3

Popescu Ion – Prosecutor at the Courthouse near the Supreme Court of Justice

Examining the proofs and the papers from the criminal file no. 325/P/1997, regarding the defendants:

1. The defendant Ion Iliescu, investigated for crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323, par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.
- association to aggravated murder as stipulated by art. 176 para. 1 letter b of the Criminal Code.
- usurpation of official qualities according to art. 240 of the Criminal Code.

All these applying art 33 let. a of the Criminal Code.

2. The defendant Gelu Voican Voiculescu investigated for crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323, par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.
- instigation to aggravated murder aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code. All with the application of art 33 let. a of the Criminal Code.

3. The defendant Victor Atanasie Stănculescu, investigated for crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323, par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.
- instigation to aggravated murder as stipulated by art 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.

All with the application of art 33 let. a of the Criminal Code.

4. The defendant Nicolae Militaru, investigated for crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323, par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.
- instigation to aggravated murder as stipulated by art 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.

All with the application of art 33 let. a of the Criminal Code.

5. The defendant Silviu Brucan, investigated for crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323, par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.

- instigation to aggravated murder as stipulated by art 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.

All with the application of art 33 let. a of the Criminal Code.

6. The defendant Virgil Măgureanu, investigated for crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323, par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.
- instigation to aggravated murder as stipulated by art 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.

All with the application of art 33 let. a of the Criminal Code.

Chapter I

We note

Way of apprehension:

On January 6, 1997, The Public Prosecutor's office attached to the High Court of Cassation and Justice apprehended itself in the matter of crimes of:

- association in order to commit offences
- instigation to aggravated murder
- complicity to aggravated murder
- usurpation of official qualities

Chapter II

De facto situation

The first plans for the removal of Ceaușescu was made ever since the fall of 1984 by Militaru, Iliescu and Brucan, but they have been prevented from taking action by Ceaușescu's regime. The plan to remove the Ceaușescu family became possible along with the riots of December 1989.

On December 22nd, 1989, 5 hours and 36 minutes after the presidential helicopter took off from the Central Committee of the Communist Party building, the Ceaușescu couple was arrested and took to the Police headquarters in Târgoviște; at 18:35 the two were taken to the Military Unit 01417 where they remained until their death.

On December 23rd, 1989, the commander of the garrison UM01417, Colonel Kemenici Andrei is "recommended" to use this "method", namely to murder the Ceaușescu family without a trial. Andrei Kemenici says: "I reported to Stănculescu: «Comrade General, if they don't die, we will. We can only deliver them dead!» He replied: «If, necessary, use the method!» For me, it was clearly an order: the Ceaușescu family need not be abducted, they need be taken out from the unit by Stănculescu only. If anyone else tried to do so, we had to prevent him."¹ The formula "use the method!" was suggested to General Stănculescu by Voican Voiculescu. Stănculescu declares: "After an inappropriate dissertation about Descartes, *Discourse on the Method* and State Reason [...], Gelu Voican Voiculescu proposed to me directly a way for their immediate suppression."²

On December 24, 1989, around 8 PM, Ion Iliescu writes a decree for the establishment of an Exceptional Military Tribunal to hear the case of the Ceaușescu couple: Ceaușescu Nicolae, Ceaușescu Elena. The decree is handwritten and signed by Ion Iliescu, president of CFSN. At that moment Ion Iliescu had no official quality (see appendix 2). The action of establishment of the Exceptional Military Tribunal, without any right, by Iliescu was a follow-up of the plan made on December 24, 1989 by Ion Iliescu, Silviu Brucan, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Virgil Măgureanu, Nicolae Militaru in the office of the deceased General Milea. They debated in groups of 2 in the bathroom. "We entered in groups of 2 in Milea's bathroom³. It was crazy, we left the water running. We were whispering various scenarios. I had an idea: «We could say they escaped while the police officers were taking them to the station, as in the case of Zelea Codreanu. We just kill them». They looked at me and it seemed that Mazilu said that: «In such cases, the president can establish the Exceptional Military Tribunal...», where: «... we should trial and sentence them to death as we have evidence in favour of this conviction».⁴ Later on, the group of the defendants Ion Iliescu, Silviu Brucan, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Virgil Măgureanu, Nicolae Militaru decided for the Ceaușescu couple to be murdered, their physical elimination being necessary so as to take power and rule the country.

General Stănculescu recalls he was given the order to murder the Ceaușescu family: "the Iliescu group told me that there should have been a trial to end the Ceaușescu era for good. «And, what should we do afterwards?», I asked. «Well, we should go to the Prosecutor's Office, the Justice». I asked him: «How do we trial him? Do we throw him in jail, put him in house arrest as he did or we just finish him?». I think that they all gave an answer: Brucan was definitely for it, Voican also decided in favour of suppression, Iliescu hesitated. Brucan also said: «It is a good idea, this is how it should be done. Any revolution should murder the chief of state». He started with theory, Charles II of England, the Russian tsars; Brucan also told me: «If he remains a monument in people's memory, they might feel sorry for him and turn against us, in time»⁵.

Further to the establishment of the Exceptional Military Tribunal, on December 25, 1989, a group of persons went to Târgoviște, to the UM01417 headquarters by two helicopters as follows:

Helicopter PUMA 90

General Victor Atanasie Stănculescu, Gelu Voican Voiculescu, Virgil Măgureanu, Colonel Ștefan Gheorghe, Colonel Ion Baiu, Major Mugurel Florescu, Lieutenant major Trifan Matenciu (aide-de-camp Stănculescu)

Paratroopers: Captain Ionel Boeru, sergeant Dorin Cârlan, sergeant Constantin Bărănguță, sergeant major Octavian Gheorghiu.

Helicopter PUMA 92

Colonel Gică Popa, Colonel Ion Nistor, Major Dan Voinea, Constantin Lucescu, Nicolae Teodorescu, sergeant major Jan Tănase, Captain dr. Liviu Verdeș.

Paratroopers: sergeant major Laurențiu Ștefănescu, sergeant major Teodor Gheorghe, sergeant major Marian Forjan, sergeant major Dumitru Iliescu.

The take off was at 12:10 and the landing at 1:00 PM.

This group unjustly trialled, prosecuted and sentenced to death in a small court the Ceaușescu couple.

There was a one-day trial on September 25, 1989 to be more precise, between 1:20 and 2:30 PM without evidence and testimony of witnesses and a public defender. The sentence was given at 2.40 PM. The public defenders did not make an appeal although this is required in case of a death sentence, with or without the defendant's consent. At 2.48, the Ceaușescu couple were taken out from the Court of Law and at 2.50 they are brought to the death wall of UM01417 and executed. They were shot by a group of executioners, namely Captain Ionel Boieru, Sergeant Dorin Cârlan, and sergeant major Octavian Gheorghiu.

The short trial of the Ceaușescu couple was filmed by the Colonel Ion Baiu and broadcast on national television. The execution was not filmed.

The two bodies were taken over by the team members of the helicopter Puma90 and brought to Bucharest to rest on the Ghencea stadium on December 25, 1989, at 3.50 PM and remained there until December 26, 1989 when they were transported to the Central Military Hospital at General Stănculescu's order.

During December 26 – December 30, 1989, the bodies lied at the Morgue of the Central Military Hospital, until the morning of December 30, 1989. As Stănculescu recalls: "We told them to put the packages in the car, we closed the car and sent the bodies to the morgue. Afterwards, Gelu Voican Voiculescu played his role as he was in charge of the funeral. I said I had finished my part since Iliescu had appointed me Minister of Economy on December 26, 1989."⁶ Gelu Voican Voiculescu had the responsibility of funeral for the two bodies which were buried on December 30, 1989 in the Ghencea cemetery for civilians.

Chapter III

Means of evidence

Based on the evidence brought: deeds, witnesses' declarations, research at the crime scene and reconstitution, it was proved that Iliescu, Brucan, Stănculescu, Voican Voiculescu, Militaru and Măgureanu were associated in a criminal group led by Ion Iliescu to murder Ceaușescu Nicolae and Ceaușescu Elena and take over the political power in Romania.

Chapter IV

Legal framework

The actions of the defendant Ion Iliescu have all the constitutive elements of the crimes of:

1. Association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code which reads that as simple citizen, manager of the Technical Publishing House he associated with the defendants Gelu Voican Voiculescu, Victor

Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu, complotted and decided to murder the Ceaușescu couple.

The special legal matter breached refers to the social relations on civil living that depends on the assurance of public order and safety which is endangered by the action.

The subject of the offence is the plurality of offenders consisting of the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu.

The objective aspect consists in the association to commit the crime of aggravated murder.

The subjective aspect – the crime was directly intended and the offender was aware of the purpose of association – the murdering of the Ceaușescu couple.

The crime was committed when the defendants debated two by two in the bathroom of the deceased general Milea to murder the Ceaușescu couple. The offence is more serious as the objective of association was met.

2. Complicity to aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1, let. b of the Criminal Code.

Further to the formation of the criminal group consisting of Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu, The Exceptional Military Tribunal is established for the purpose of murdering the Ceaușescu couple; the couple was unjustly trialled in a masquerade trial which violated elementary legal norms the case ruling not leaving any shred of a doubt: the death of the Ceaușescu couple anticipated and planned by Ion Iliescu.

The special legal matter: social relations pertaining to the right to life of Ceaușescu Nicolae and Ceaușescu Elena were breached.

As far as the **subject of crime** is concerned, the law demands no special quality as the crime could have been committed by anyone.

The objective aspect was fulfilled by the shooting of the Ceaușescu couple by the group of executioners. Further to the unjust death sentence given by the Exceptional Military Tribunal, the offence being that of aggravated murder as it was made on two or more than two persons according to art. 176, par. 1, letter b.

The crime was committed because of a quick trial that led to the death of the two victims due to the establishment of a non-legal court.

3. Usurpation of official qualities stipulated by art 240 of the Criminal Code which means that despite the lack of official qualities, in the evening of December 24, 1989, Ion Iliescu wrote a decree (in an holograph manner) signed by Ion Iliescu, president of CFSN to establish the Exceptional Military Tribunal. The decree which appointed him president of the CFSN would only be issued on December 26, 1989, 2 days after the establishment of the Exceptional Military Tribunal and a day after the execution.

The special legal matter breached is the social relations on the state authority which involves the exercise of official qualities only by persons invested with such qualities in accordance with the law.

The objective aspect – Under the aspect of the material element, the crime of usurpation of official qualities is made by committing both actions provided by the law, i.e. the action of using an official

quality without any right, namely that of president of CFSN and the action of taking action in relation to this quality: that is to issue the Decree to set up the Exceptional Military Tribunal.

The subjective aspect – The offender took action intendedly, realizing he makes unjust use of an official quality he did not have and commits and offence in relation to that quality for the purpose of rendering the Exceptional Military Tribunal apparent enforceability.

The crime was committed when the decree of establishment of the non-legal Exceptional Military Tribunal was issued.

The actions of the offender Gelu Voican Voiculescu have all the constitutive elements of the crimes of:

1. Association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code which reads that he associated with the defendants Ion Iliescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu, complotted and decided to murder the Ceaușescu couple.

The special legal matter breached refers to the social relations on civil living that depends on the assurance of public order and safety which is endangered by the action.

The subject of the offence is the plurality of offenders consisting of the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu.

The objective aspect consists in the association to commit the crime of aggravated murder.

The subjective aspect – the crime was directly intended and the offender was aware of the purpose of association – the murdering of the Ceaușescu couple.

The crime was committed when the defendants debated two by two in the bathroom of the deceased general Milea to murder the Ceaușescu couple. The offence is more serious as the objective of association was met.

2. Instigation to aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1, let. b of the Criminal Code.

Further to the formation of the criminal group consisting of Ion Iliescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu of which he was a member, the culprit insisted on several occasions that Ceaușescu Nicolae and Ceaușescu Elena be murdered without any trial and with "the use of the method".

The special legal matter: the social relations pertaining to the right to life of Ceaușescu Nicolae and Ceaușescu Elena were breached.

As far as the **subject of crime** is concerned, the law demands no special quality as the crime could have been committed by anyone.

The objective aspect was fulfilled as he insisted that the Ceaușescu spouses be murdered without a trial which contributed to their unjust death sentence given by the Exceptional Military Tribunal, the offence being that of aggravated murder as it was made on two or more than two persons according to art. 176, par. 1, letter b.

The crime was committed as the culprit insisted that the lives of the two victims be taken by "the use of the method".

The actions of the offender Victor Atanasie Stănculescu have all the constitutive elements of the crimes of:

1. Association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code which reads that he associated with the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu, complotted and decided to murder the Ceaușescu couple.

The special legal matter breached refers to the social relations on civil living that depends on the assurance of public order and safety which is endangered by the action.

The subject of the offence is the plurality of offenders consisting of the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu.

The objective aspect consists in the association to commit the crime of aggravated murder.

The subjective aspect – the crime was directly intended and the offender was aware of the purpose of association – the murdering of the Ceaușescu couple.

The crime was committed when the defendants debated two by two and then together in the bathroom of the deceased general Vasile Milea to murder the Ceaușescu couple. The offence is more serious as the objective of association was met.

2. Complicity to aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1, let. b of the Criminal Code.

Further to the formation of the criminal group consisting of Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu of which he was a member, the culprit facilitated the murdering of the Ceaușescu couple at UM01417.

The special legal matter: the social relations pertaining to the right to life of Ceaușescu Nicolae and Ceaușescu Elena were breached.

As far as the **subject of crime** is concerned, the law demands no special quality as the crime could have been committed by anyone.

The objective aspect was accomplished as the culprit led the group of helicopters that transported both officials from the non-legal Exceptional Military Tribunal and members of the group of executioners consisting of military paratroopers and was in charge with the formalities of the case which was heard in UM01417 for the precise purpose of murdering the Ceaușescu couple; the case ruling left no shred of a doubt: the death of the Ceaușescu couple, as anticipated and planned by Victor Atanasie Stănculescu, the offence being that of aggravated murder as it was made on two or more than two persons according to art. 176, par. 1, letter b.

The crime was committed when the culprit helped by means of the organizational measures he took.

The actions of the offender Nicolae Militaru have all the constitutive elements of the crimes of:

1. Association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code which reads that he associated with the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu, complotted and decided to murder the Ceaușescu couple.

The special legal matter breached refers to the social relations on civil living that depends on the assurance of public order and safety which is endangered by the action.

The subject of the offence is the plurality of offenders consisting of the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu.

The objective aspect consists in the association to commit the crime of aggravated murder.

The subjective aspect – the crime was directly intended and the offender was aware of the purpose of association – the murdering of the Ceaușescu couple.

The crime was committed when the defendants debated two by two and then together in the bathroom of the deceased general Vasile Milea to murder the Ceaușescu couple. The offence is more serious as the objective of association was met.

2. Instigation to aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1, let. b of the Criminal Code.

Further to the formation of the criminal group consisting of Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu of which he was a member, the culprit insisted that Ceaușescu Nicolae and Ceaușescu Elena be murdered without any trial and with "the use of the method".

The special legal matter: the social relations pertaining to the right to life of Ceaușescu Nicolae and Ceaușescu Elena were breached.

As far as the **subject of crime** is concerned, the law demands no special quality as the crime could have been committed by anyone.

The objective aspect was fulfilled by the shooting of the Ceaușescu couple by the group of executioners. Further to the unjust death sentence given by the Exceptional Military Tribunal, the offence being that of aggravated murder as it was made on two or more than two persons according to art. 176, par. 1, letter b.

The crime was committed as the culprit made five phone calls to the colonel Kemenici Andrei so as to make pressure to urge the trial and the inevitable decision to murder the two victims.

The actions of the offender Silviu Brucan have all the constitutive elements of the crimes of:

1. Association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code which reads that he associated with the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Virgil Măgureanu complotted and decided to murder the Ceaușescu couple.

The special legal matter breached refers to the social relations on civil living that depends on the assurance of public order and safety which is endangered by the action.

The subject of the offence is the plurality of offenders consisting of the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu.

The objective aspect consists in the association to commit the crime of aggravated murder.

The subjective aspect – the crime was directly intended and the offender was aware of the purpose of association – the murdering of the Ceaușescu couple.

The crime was committed when the defendants debated two by two and then together in the bathroom of the deceased general Vasile Milea to murder the Ceaușescu couple. The offence is more serious as the objective of association was met.

2. Instigation to aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1, let. b of the Criminal Code. Further to the formation of the criminal group consisting of Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Virgil Măgureanu of which he was a member, the culprit insisted that the Ceaușescu couple be murdered according to the model provided by the death of Charles II and the Russian tsar, providing the criminal group with moral justifications for the crime that was anticipated and planned by Silviu Brucan.

The special legal matter: the social relations pertaining to the right to life of Ceaușescu Nicolae and Ceaușescu Elena were breached.

As far as the **subject of crime** is concerned, the law demands no special quality as the crime could have been committed by anyone.

The objective aspect was fulfilled by the shooting of the Ceaușescu couple by the group of executioners. Further to the unjust death sentence given by the Exceptional Military Tribunal, the offence being that of aggravated murder as it was made on two or more than two persons according to art. 176, par. 1, letter b.

The crime was committed when the culprit insisted orally that the victims be suppressed according to the model provided by the English and Russian revolution.

The actions of the offender Virgil Măgureanu have all the constitutive elements of the crimes of:

1. Association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code which reads that he associated with the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, comploted and decided to murder the Ceaușescu couple.

The special legal matter breached refers to the social relations on civil living that depends on the assurance of public order and safety which is endangered by the action.

The subject of the offence is the plurality of offenders consisting of the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu.

The objective aspect consists in the association to commit the crime of aggravated murder.

The subjective aspect – the crime was directly intended and the offender was aware of the purpose of association – the murdering of the Ceaușescu couple.

The crime was committed when the defendants debated two by two and then together in the bathroom of the deceased general Vasile Milea to murder the Ceaușescu couple. The offence is more serious as the objective of association was met.

2. Complicity to aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1, let. B of the Criminal Code.

Further to the formation of the criminal group consisting of Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, the defendant was present at the trial of the Ceaușescu couple at UM01417as representative of F.S.N.

The special legal matter: social relations pertaining to the right to life of Ceaușescu Nicolae and Ceaușescu Elena were breached.

As far as the **subject of crime** is concerned, the law demands no special quality as the crime could have been committed by anyone.

The objective aspect was accomplished as the culprit was present at the trial held at the non-legal Exceptional Military Tribunal and helped at its organization.

The crime was committed when the organizational actions made by the culprit were finalized. All these actions are in accordance with the provisions of art. 33 let. a of the Criminal Code.

Chapter V

The culprits' position at trial

During the criminal prosecution, the culprits Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Stănculescu, Victor Atanasie, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu refused to make declarations on the crimes they were accused of, waiving the provisions of art. 70 of the Code of Criminal Procedure.

Chapter VI

Measures of the law suit

Through the resolution no. 54/P/236 of February 3, 1997, based on the provisions of art. 228, par. 1, of the Code of Criminal Procedure, the criminal prosecutors accused the culprits Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Nicolae Militaru, Silviu Brucan, Virgil Măgureanu. The culprits were made aware of the resolution content, as well as its fault guarantees and the following reports were drafted:

Ion Iliescu – January 31, 1997 (file 41-49)

Gelu Voican Voiculescu - January 31, 1997 (file 50-58)

Victor Atanasie Stănculescu - January 31, 1997 (files 59-67)

Nicolae Militaru - January 31, 1997 (files 68-78)

Silviu Brucan - January 31, 1997 (files 79-87)

Virgil Măgureanu - January 31, 1997 (files 88-103)

During the period January 13 - January 31, 1997, the culprits were presented the material of criminal prosecution, the activity being rendered in the reports series B. No. 3333333 of January 31, 1997. Consequently, having met the legal provisions that guarantee the finding of the truth, the criminal prosecution is completed and the necessary evidence is complete and legally administered based on the art. 262 point 1 let. a of the Code of Criminal Procedure.

We decide

To initiate criminal action and prosecute the following defendants:

1. The culprit Ion Iliescu, trialled for the crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.
- complicity to aggravated murder stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.
- usurpation of official qualities stipulated by art 240 of the Criminal Code. To all art. 33 let. a of the Criminal Code applies.

2. The culprit Gelu Voican Voiculescu, trialled for the crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.
- instigation to aggravated murder stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code. To all art. 33 let. a of the Criminal Code applies.

3. The culprit Victor Atanasie Stănculescu, trialled for the crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.
  - complicity to aggravated murder stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.
- To all art. 33 let. a of the Criminal Code applies.

4. The culprit Silviu Brucan, trialled for the crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.
- instigation to aggravated murder stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.

To all art. 33 let. a of the Criminal Code applies.

5. The culprit Virgil Măgureanu, trialled for the crimes of:

- association in order to commit offences as stipulated by art. 323 par. 1 of the Criminal Code with the application of art. 323 par. 2 of the Criminal Code.
- complicity to aggravated murder stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.

To all art. 33 let. A of the Criminal Code applies.

6. In the case of Nicolae Militaru, it was decided to cease criminal prosecution due to the reason provided by article 10 letter g of the Code of Criminal Procedure (death).⁸

According to art 264 of the Code of Criminal Procedure reported to art. 29 point 1 let. a of the Code of Criminal Procedure, the file is submitted to the Supreme Court of Justice – Criminal Division and subpoena served to the following:

Defendants

Ion Iliescu
Gelu Voican Voiculescu
Victor Atanasie Stănculescu
Silviu Brucan
Virgil Măgureanu

Witnesses

Nicolae Decă, Petrișor Nicolae, Gheorghe Dinu, Ion Enache, Constantin Paisie, Ion Boboc, Ștefan Conț, Ilie Știrbescu, Sorin Nica, Ioan Bumb, Mircea Militaru, Dan Stănescu, Constantin Sima, Cristian Mateiciuc, Alexandru Popa, Gheorghe Stoica, Emil Zamfir, Gheorghe Boborel, Octavian Tudor, Ionel Boeru, Dorin Cârlan, Constantin Bărănguță, Octavian Gheorghiu, Laurențiu Ștefănescu, Teodor Gheorghe, Marian Forjan, Dumitru Iliescu, Ion Mares, Ion Tecu, Ion Mateescu, Iulian Stoica, Andrei Kemenici, Dan Voinea, Mugurel Florescu, Trifan Matenciu, Constantin Lucescu, Nicolae Teodorescu, Jan Tănase, Ion Baiu, Gheorghe Ștefan, Daniel Candrea, Ion Nistor, Ion Zamfir, Corneliu Sorescu, Ion Verdes, Florin Olteanu, Cerasela Demetrescu Baijac, Dumitru Mazilu, Petre Roman, Sergiu Nicolaescu, Doina Cornea, Mircea Dinescu, Ana Blandiana, László Tökés, Dan Deșliu, Ștefan Gușă, Aurel Dragoș Munteanu, Corneliu Mănescu, Alexandru Bârlădeanu, Ion Caramitru, Dan Marțian, Mihai Lupoi.

Other data

- Expenses incurred by the proceedings amounting to 25.000.000 lei which will be paid by each defendant in part

Prosecutors

Ion Popescu Vasile Mândrășescu

[1] Viorel Domenico, *Ceaușescu la Târgoviște* [Ceaușescu at Târgoviște], Editura Ion Cristoiu, 1999

[5] Alex Mihai Stoenescu, *În sfârșit, adevărul...* [Finally, the Truth...], Editura RAO, 2009

[2] Dorian Marcu, *Moartea Ceaușeștilor* [The Death of Ceaușescus], Editura Excelsior C.A., 1991

[6] Victor Atanasie Stănculescu, *Stenograma audierii la Comisia „Decembrie 1989”*, November 1, 1993

[3] General Vasile Milea

[7] see the minute of Ceaușescu's trial (http://ro.wikisource.org/wiki/Stenograma_procesului_Ceau%C8%99escu)

[4] Gelu Voican Voiculescu, *Stenograma audierii la Comisia „Decembrie 1989”*, May 30, 1994

[8] Militaru died on December 27, 1996

R O M A N I A
SUPREME COURT OF JUSTICE
CRIMINAL DIVISION

Minute of sentence no.176

File no. 514/1/1999

Public session of December 20, 1999

IN THE NAME OF THE LAW IT IS DECIDED:

Unanimously:

1. The defendant **ION ILIESCU** is sentenced to 7 years imprisonment for criminal association as stipulated by art. 323 of the Criminal Code.

The defendant is also sentenced to 20 years imprisonment and 7 years of loss of rights as stipulated by art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code for the crime of criminal association in order to commit aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.

The defendant is also sentenced to 3 years imprisonment for having made use of official qualities according to art. 240 of the Criminal Code.

Based on the art.33 let. a, 34 let. b and 35 of the Criminal Code, the defendant will serve the hardest sentence, 20 years imprisonment and 7 years of loss of qualities according to art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code, increased by 5 years imprisonment so that the defendant is finally sentenced to 25 years imprisonment and 7 years of loss of qualities according to art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code.

2. The defendant **GELU VOICAN VOICULESCU** is sentenced to 7 years imprisonment for criminal association as stipulated by art. 323 of the Criminal Code. The defendant is also sentenced to 25 years imprisonment and 10 years of loss of rights according to art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code for the crime of instigation to aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code. Based on art.33 let. a, 34 let. b and 35 of the Criminal Code, the defendant will be sentenced to the hardest sentence, namely 25 years imprisonment and 10 years of loss of rights according to art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code, increased by 5 years imprisonment so as to amount to 30 years imprisonment and 10 years of loss of rights stipulated by art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code.

3. The defendant **VICTOR ATANASIE STĂNCULESC** is sentenced to 7 years imprisonment for criminal association as stipulated by art. 323 of the Criminal Code. The defendant is also sentenced to 25 years imprisonment and 10 years of loss of rights according to art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code for the crime of association in order to commit aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code. Based on art.33 let.a, 34 let.b and 35 of the Criminal Code, the defendant will be sentenced to the hardest sentence, namely 25 years imprisonment and 10 years of loss of rights

according to art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code, increased by 5 years imprisonment so as to amount to 30 years imprisonment and 10 years of loss of rights stipulated by art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code.

4. The defendant **SILVIU BRUCAN** is sentenced to 7 years imprisonment for criminal association as stipulated by art. 323 of the Criminal Code. The defendant is also sentenced to 15 years imprisonment and 5 years of loss of rights according to art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code for the crime of instigation to aggravated murder as stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.

Based on art.33 let.a, 34 let.b and 35 of the Criminal Code, the defendant will be sentenced to the hardest sentence, namely 15 years imprisonment and 5 years of loss of rights according to art. 64 let. a, b and c of the Criminal Code.

5. The defendant **VIRGIL MĂGUREANU** is sentenced to 7 years imprisonment for criminal association as stipulated by art. 323 of the Criminal Code. Based on art.11 point 2 let. a relating to art.10 let. d of the Code of Criminal Procedure, the defendant is also acquitted for for the crime of criminal association as stipulated by art. 176 par. 1 let. b of the Criminal Code.

Based on art.191 of the Code of Criminal Procedure, the defendants Ion Iliescu, Gelu Voican Voiculescu, Victor Atanasie Stănculescu, Silviu Brucan, and Virgil Măgureanu have to pay the sum of 25 000 000 lei each for court costs to the State.

In appeal.

Ruled in public session, this day, January 25, 1999.

JUDGE
Coman Viorel

COURT CHAIRMAN
Asavei Adrian

JUDGE
Petrescu George

Translated by Paula Onofrei

Nebojša MILIKIĆ

Q & A

Nebojša Milikić (1964) is a cultural worker, researcher and activist, living and working in Belgrade, Serbia. He is involved in organizational, artistic and curatorial practice in visual and relational arts; research projects and public campaigns. He writes about cultural and artistic production. He works in Cultural Center Rex in Belgrade, as the initiator and coordinator of debate programs and the program of democratization and decentralization of culture.

Q: **So, how exactly did you arrived at the topic of re-evaluating Ceaușescu's period of ruling?**

A: It happened in the train from Bucharest to a provincial town in the north-east of the country. An older woman, dressed up the way Serbian peasant women do, was loudly talking about some political issues. I could understand some bits and it seemed she was comparing Ceaușescu's régime with the others that followed him; in this debate more or less all the passengers took part. I was trying, on the basis of some of my personal expectations and prejudices, to understand the meaning of the comments and the debate. Judging by the tone of her voice and the others' face expressions, it seemed to be a typical questioning of political changes that took place in the late 1980s by the ordinary and, I would say, relatively poor citizens.

Q: **If it was about your prejudices, where do they come from?**

A: I tried to clarify it with the help of friends in Romania. And every time, an attempt to clarify the question that can roughly be described as "Which side should the ordinary people take?" would lead us to quarrels and a *cul-de-sac*.

Q: **In your opinion, why would it happen?**

A: I would say it was because we belong to different classes, and also, of course, ideological positions in our living and working realities back then...

Q: **In your immediate surroundings of people, with whom you cooperated in Romania, how did you perceived their views on the socialist history of their country?**

A: I was stunned by their ideological optics which is passionately applied to discussion and evaluation of cultural and political achievements and failures of that period. For example, when you read about visual art production in Ceaușescu's age, general comments are full of hate and sorrow, but somebody neutral could only ask himself how such a sophisticated art could exist and have at least some kind of support in such an authoritarian regime, to avoid using the politically confusing and manipulative term of "the totalitarian régime." Furthermore, the all-pervasive modernistic architecture of Ceaușescu's era has mostly been and remained stunning, before it largely degenerated

into monumental and pseudo-traditional kitsch. And its modernity did not consist only in the manner in which it was designed and built, but also in the fact that the flats were practically given away almost for free and that massive residential blocks, officially intended for the working class, were deliberately located in the very city centers. Even if that was more propaganda than reality, in our so-called post-socialistic era, deprived of all utopias, many things I saw seemed like a first-class cultural and political legacy, if not a respectful source of inspiration...

Q: That formal utopia was followed and paid by massive misery? However, how did it happen that you demanded a fair trial for Ceaușescu?

A: Ok, misery was deep, no question about that. Still, I would recommend – should the trial take place – to closely investigate the causes, norms and effects of that misery. You should not forget that, for example, according to the strictest research criteria of the World Bank or some such monster organization in Cuba there is no poverty at all! Let us see then, is everything really getting better today in Romania and who exactly is better off? Isn't there misery in the fact – which Boris Buden described – that thousands of Romanian mothers, having lost their jobs and income, no matter how small it might have been, are degraded first by being transformed into housewives and then, leaving those families to which they supposedly returned from the utopian communist factories, are transformed into workers who go to Italy and Spain to do jobs practically as half-slaves? However, the question about a more sober evaluation of the Ceaușescu age turned up during a spontaneous discussion with a couple of colleagues. We were sitting in a café at a big table with a group of people who knew one another fairly well. One of those present, a person with a high position in state administration, in order to defend contemporary post-communist economic and political system i.e. the capitalism, was explaining: "My wife and I became university graduates in the early 1980s. We got married and had a child. And what could the communists give us? A flat, a job and a car for maybe 3 or 4 years! And that was all!" Though uttered with bitterness and stern disapproval, these words echoed around the table in the ears and thoughts of a group of young people – like a fairytale, I would say. The person in the high position continued with his happy-go-lucky cannonade: "People want to spend money in the supermarkets! Here, this young man" – pointing to one of those present – "got a job in my department and he is happy that he can work there and earn money." How much does he earn? I asked. "About 250 euro" answered the person in the high position. The young man we were talking about vaguely nodded. Everybody at the table fell silent, perhaps even in a tense sort of way, but remained quiet. I noticed that a lot of Romanians have very nice manners, maybe too nice. Later I found out that the person who was talking had five times bigger salary than the mentioned youngster. My next question was: "And what about the creativity of these people?" and then: "What can the non-communists or the anti-communists give them today, once they graduate?" The discussion slowly turned

Photos: Ioana Berte, 2011

into constant avoidance to answer such questions. There, that was the concrete moment when I realized that a “fair trial to Ceaușescu” would be necessary, not only for the sake of young Romanians, for whom – as far as I could see it back then – refraining from using the words such as “equality”, or even “employment” or “the right to work” became a matter of nice manners, but also for the sake of anyone who thinks that issues of social emancipation and political and economic equality are on our daily agenda. Such a trial would be an opportunity to take detailed stock of the achievements of socialism, without the influence of the inclination towards vulgar consumerist propaganda, but also without any superficial nostalgia or making-up and covering-up of the cruel past. Simply, it would be an unprecedented political and symbolic act. Of course, it cannot be a real trial and it is not to be expected that Ceaușescu would fare well even at such a trial. But it should certainly be expected that the trial would be able to make us distinguish between the very ideas promoted by the régime and its practice, namely to differentiate between socialist thought and some of its bad practice rather than simply toss some of the most important emancipatory ideas in the history of mankind into a dungeon. The point would be in an inclusive and liberating debate, which would be organized as open, lasting and able to keep a sense of proportion. It would be a huge step forward and outside the ideological single-mindedness and the totalitarianism of metaphysics of capital, imposed by any transitional regime.

Q: And then?

A: And then I started to put forward this idea among my friends in Romania and elsewhere, among everyone who in one way or another dealt with the topic of socialism, “post-socialism,” transition etc... Mostly among artists....

Q: And what was their reaction?

A: Well, the commonest reaction was disbelief or even some kind of shock. As if these professional idea-generators and observers, reflectors and refractors of the world, were not in the least interested whether it was possible to employ people once they graduate, give them flats, build flats for workers in city centers, manage a country's economy without falling into dependence from international financial and political power centers. If this is the case, then I am truly concerned about the capacity and objective of their conceptual and creative horizons.

Q: How do you think such a trial could be organized or, to be more specific, produced, because it actually resembles an art project?

A: It is a separate question. I think that it is during the negotiations about the organization, or as you say production of the trial, that one could best determine which form, shape, structure, duration and scope it should and could have. A consensus about such a trial is a consensus about the need for historical truth. A will or a necessity to arrive at such a consensus is not readily provided at a given social conjuncture. Therefore, one could try also with some artificial, self-sustaining form.

Q: What kind of importance would it potentially have for memory of socialism, for example, in Serbia? Memory of Tito, Milošević?

A: Enormous. Remember the slogan “Tito - Ceaușescu, Sloba – Iliescu,” which was not only a slogan of anti- Milošević protesters, but also a kind of a conundrum which combined malicious poignancy and banal delusion of all anti-communist agitators. All together, we have to critically look upon the socialist past of Eastern European countries, which is in one way or another directly connected with anti-fascist movements, attitudes and struggles, as well as with revolutionary and emancipatory tendencies which lifted many parts of society in these countries from their humiliating backwardness as well as humiliating dependence on the exploiter classes. This jump into modernity which happened “under communism” taught us to think and talk about the common, the international, the universal, using the words and phrases such as, for example, in former Yugoslavia, *associated labor, local community office, non-aligned movement or social property*, or, in Romania, *a free flat or full employment* – which remains difficult to translate into imperial languages even today. Yes, there was logorrhoea and dictation and forceful ordering, as well as seduction, but let us openly ask, what were the main aims of all this? Certainly not those which could be forgotten only because they were betrayed. Therefore, the said trial would be a struggle against past and future forgetting of the talk about freedom, equality and solidarity. And those who suffered under authoritarian régimes should not be afraid about such re-evaluation of the past, because each careful and judicially established fact about systemic betrayal or misuse of such talk can only lead to a much stricter historical punishment of actors of such misuse, stricter than the one the sufferers themselves find pertinent or have already meted out.

Translated by Vanja Savić

Ovidiu GHERASIM-PROCA

NICOLAE CEAUŞESCU IN FRONT OF "PEOPLE'S COURT"

THE MEANING OF THE LAST POLITICAL TRIAL FROM THE PERIOD OF THE COMMUNIST DICTATORSHIP

Motto: "Judge: Defendant Ceauşescu Nicolae, what else do you want to add in your favour?
Nicolae Ceauşescu: I am not a defendant, I am the President of Romania, its chief commander and I will answer only in front of the Great National Assembly and of the representatives of the working class! That is all I wanted to say. Everything is a lie from the beginning to the end, a lie invented by those who organized and succeeded in the coup d'état, by betraying people, going as far as destroying the independence of Romania!
Judge: One cannot have a civilised, proper, logical dialogue with you."

Fragment from the stenograph
of the trial of Ceauşescu

The Romanian Revolution of 1989 was considered an unusual, exceptional and mysterious event. "The televised Revolution", transmitted live on the national channel, is a representative example of spectacular political violence. A long time after the change of regime, only a few people understood the terror that accompanied it and how the "terrorists" disappeared without a trace. The events of December were named, after a while, "the stolen revolution" (Mazilu, 1991) or "the unfinished revolution" (Gabanyi, 1999). But neither its beginning was certain. Its promoters inside the Romanian Communist Party (in Romanian: PCR) took care of systematically inducing the death of dictatorship by the death of the dictator himself, according to the grim determinism of the system they served. The trial of the couple Ceauşescu can be considered the last political trial from the communist Romania. It evokes the nature of the communist totalitarianism, but also the essence of the revolutionary transformation – a macabre show meant to commission what some people called the postcommunist "showroom democracy" (Codită et al., 1997).¹ "People's Court" of the military body from Târgovişte organized the judicial simulacrum in which the lawyers accused more fiercely than the prosecutor, the judge elocutionary denounced and defiantly gibed more than he

Ovidiu Gherasim-Proca is a Lecturer at the Department of Political Sciences and International Relations of the "Alexandru Ioan Cuza" University in Iaşi. He graduated the Faculty of Philosophy in 2001, and his research interests cover the study of political ideologies, political transitions and the processes of democratisation, the anthropology and cultural studies. He is co-author, with Gheorghe Teodorescu, of a volume on the electoral sociology. He published articles of social critique and political analysis in *Dilema Veche*, *Foreign Policy Romania* and *Critic Atac*.

deliberated, most people there were the sons of the communist dictatorship. They were now devouring their parents. It was the only way they could become free from their own status.

Why was it necessary to experience this? The explanation is relatively simple. Among the "satellite states" of the Soviet Union, Romania was remarked as having a personal dictatorship with premodernist features, a strange mixture of totalitarianism and sultanism.² Totalitarianism was accompanied by sultanism, the last being more and more obvious starting with 1974 (Linz & Stepan, 1996: 349), mainly explaining the exceptional status that Romania had among the states of Central and Eastern Europe. In this country, took place the most violent, ambiguous and the latest event of disposal of the communist dictatorship in comparison to the other states in the area (Linz & Stepan, 1996: 344; Tănase, 1999: 274).

The state-party had been replaced by a type of client governance with patrimonialist features. In the 80's, "the socialism of Ceaușescu" was nothing more than a strategy of keeping and enhancing personal power by total subordination to the party. By having his family members placed in the party's hierarchical structures in several key positions

(Tismăneanu, 1985: 65), Ceaușescu gave the impression that the state belonged entirely to his family. Additionally, "dynastic socialism" was supported by the national ideology of autarchical independence. The myths of the Romanian nationalism had been rehabilitated, adapted and completed to have the same political direction that made Nicolae Ceaușescu successful, just like his predecessor, Gheorghe Gheorghiu-Dej. Four years after taking over the power, in the crucial moment of 1968, the relative independence from Moscow had offered not only protection, but more legitimacy inside the country, even a certain prestige in the West. The mechanism of propaganda later transformed the absolutist ambitions of the dictator in a heterodox combination of Lenin's Marxism and nationalism, in a contradictory official ideology, supported by an enormous network of cultural legitimization (Verdery, 1991).

Ceaușescu was an apprentice of Dej, he himself practiced the "degenerate byzantinism" (Tismăneanu, 1995: 119) that defined the political culture of the communist elite having a Stalinist origin. In a relatively short period, he succeeded in building his own "cult of personality", bringing Dej into disrepute for the execution of Lucrețiu Pătrășcanu (Mocanescu, 2004) and imitating the technique of "nationalization" of communism as a means of strengthening personal power.

Aspects from the election of the first President of the Socialist Republic of Romania, Nicolae Ceaușescu, General Secretary of Romanian Communist Party (29 Apr. 1974)
archive item: 1/1974
source: „Fototeca online a comunismului românesc” [Online Photo Library of Romanian Communism]
<http://fototeca.iiccr.ro/picdetails.php?picid=33336X664X5732>

1. Nicolae Ceaușescu, during a working visit in the region of Iași
27 May 1970

2. Nicolae Ceaușescu and Ion Iliescu, a working visit in Iași
Photo © Ioan Matei Agapi

3. Aspects from the visit of the Party and State leaders in the region of Iași [Systematization Exhibition, Iași]
archive item: 97/1966
source: „Fototeca online a comunismului românesc” [Online Photo Library of Romanian Communism]
<http://fototeca.iiccr.ro/picdetails.php?picid=30944X61X5732>

4. Aspects from the visit of the Party and State leaders in the region of Iași [Metallurgical Plant, Iași]
archive item: 95/1966
source: „Fototeca online a comunismului românesc” [Online Photo Library of Romanian Communism]
<http://fototeca.iiccr.ro/picdetails.php?picid=30940X60X5732>

1
2
3 4

1
2
3 4

1. Party and State leaders assisting to a demonstration pf working people in Bucharest, 1st of May 1965

archive item: 2/1965

source: „Fototeca online a comunismului românesc”
[Online Photo Library of Romanian Communism]
<http://fototeca.iiccr.ro/picdetails.php?picid=30658X2X5732>

2. 1st of May Pioneers Parade in Iași
Photo © Ioan Matei Agapi

3. The 9th Congress of Romanian Communist Party - view from presidium, July 1965

archive item: 77/1965

source: „Fototeca online a comunismului românesc”
[Online Photo Library of Romanian Communism]
<http://fototeca.iiccr.ro/picdetails.php?picid=33218X620X5732>

4. Nicolae Ceaușescu addressing to the people

The brittleness of civil society (Tismăneanu, 1997: 136) and the subordination of the communist party blocked all reforms in the period when the Soviet Union had adopted a more open policy, favourable for liberalization. Ceaușescu was totally against Gorbaciov's trend (Tănase, 1999: 257-264). The repressive measures against the protesters from 1989 were a predictable consequence of this phase. The violence of the confrontations between the army and the protesters and, later, the exemplary punishment of the dictator seem inevitable measures in the given context. The Romanian civil society that took shape in 1989-1990 was lacking organization and it could not come into prominence in front of the converted communists. People could not cope with the propaganda attacks of the new power. Thus, the death of Nicolae Ceaușescu seemed absolutely necessary in the violently bloody events, but in the same time, the only symbolic way of emancipation of the regime's servants. The servile status of the bureaucrats of the ancien régime directly depended on the "supreme ruler". Only his disappearance could guarantee personal freedom and the transfer of power.

The examination of consequences is just as important as the explanation of causes. From the point of view of political sciences, the topic of trials of this type should be included in the general theme of transitional justice, a research field closely related to disciplines like democratization studies and comparative politics. Precisely, the discussed trial is defined by what Jon Elster called "pure political justice"³, meaning exactly the finding of the guilty people involved and making a decision concerning their future status only by the authority of the new people in charge with the executive power, in an unilateral and unappealable way (Elster, 2004: 84). The roles normally assumed in case of criminal transitional trials can be grouped in four main categories: the punishment of the guilty people, the rehabilitation of victims' dignity, the restoration of judicial order by the re-entry of respect for the law, the public presentation of a coherent narration regarding the iniquities committed during the dictatorship (Grosescu & Ursachi, 2009: 19-26). The trial of Nicolae and Elena Ceaușescu did not comply with any of these major functions.

At first sight, the trial lead to the punishment of the main wrongdoers for the endurance and abuses that generated the revolution from 1989. But death and sequestration of estates are not the real ways of punishment for communist leaders such as the ones mentioned above. Their execution did nothing more than to confirm the myth of heroism that would have been specific to Nicolae Ceaușescu, his faithfulness

Nicolae Ceaușescu arrested by the Police in Târgoviște (1936)
archive item: 2/1936
source: „Fototeca online a comunismului românesc”
[Online Photo Library of Romanian Communism]
<http://fototeca.iiccr.ro/picdetails.php?picid=32184X394X5732>

Top: Nicolae Ceaușescu's working visit to Iași.

The meeting from May 1970

Bottom: People's demonstration in Iași, Palace Square, December 1989

Photo © Ioan Matei Agapi

towards communist ideology and the courage to face death. For a communist who became a party member in 1933, when he was 15, for a party activist that knew the dangers of the Stalinist schemes and a participant to the politics of an intricacy of intrigues from the 50's -60's, death in front of the firing squad is not a devastating affliction, but a possibility which cannot be excluded. On the one hand, by singing "The International" in his last moments of life, the old illegal activist was now in the position of a revolutionary fighter, this status was impossible from his own point of view. On the other hand, regarding things from the public eye's perspective, the death of the dictator in a special day for the Orthodox Christians (December 25, the celebration of Christmas) would later lead to a convenient myth for his memory. Being associated with religious transgression, the tyrannicide lost much of its judicial value. Finally, the punishment for these two rulers was a good excuse for postponing the punishment of the most important people responsible for the régime, the new power still needed their support. The conviction of the dictator also meant "making him silent" by the reformer communists from "Frontul Salvării Naționale" – the National Salvation Front (Tismăneanu, 1997: 206).

The elimination of these two did not consequently lead to rehabilitation or the memory recovery of the victims of dictatorship. In fact, the trial did nothing but switch the attention of the people from the abuses of the régime instigated being influenced by the Soviet Union, bringing forward the abuses of the dictator and thus avoiding an authentic debate about moral repair for the victims.

Furthermore, respect for the principle of legality was seriously affected. The trial did not satisfy elementary judicial needs, not even the right to self-defense. It is true that the judicial system during the dictatorship was legally subordinated to the Communist Party; it was not compatible with the ideal of judicial impartiality. It is true that constitutional provisions could not be respected entirely as if there was a revolutionary situation. But the deficiencies of the applied procedures were so big that one could say that the verdict was based on the will of accusers. The trial did not last longer than 55 minutes and the verdict was immediately put in practice. The prosecution did not bring any evidence. It seems that the result of the trial had been already established, The Special Military Court in charge with this trial was created by a secret decree of the Council of the National Salvation Front (Grosescu & Ursachi, 2009: 121-122).

Neither the narrative structure has a satisfactory perspective, though it does not contradict the spirit of the moment and the evolution of events.⁴ The court's findings almost perfectly resume the official opening of the iniquities committed during the dictatorship: "While pursuing their criminal acts, the defendants took over the entire political power, taking advantage of the state to satisfy their own mean needs and to repress the Romanian people. Thus, the so-called «scientific program of nurturing

people» gave them the possibility to systematically lead people to starvation, taking away their elementary conditions for living" (Grosescu & Ursachi, 2009: 219).

This is followed by a long list of iniquities which should have justified the verdict of genocide, subversion of state power, acts of sabotage, subversion of national economy, all these being regulated in the Criminal Code of the Socialist Republic of Romania. The verdict mentions the demolition of churches and monasteries, "the spending of fabulous amounts of money", "the dismantling of the Romanian army", the organization of terrorist groups, the damage caused during the revolution, the fraudulent deposit of large amounts of money in secret bank accounts abroad. The accusations were accompanied by the insulting rhetoric considered appropriate by the members of the court: "Ignorant, but snob, the two tyrants embellished their numberless residences that they used as their own properties, they adorned them with works of art and rare books, stolen from the property of prestigious cultural institutions" (Grosescu & Ursachi, 2009: 219).

The fantastic epic of the verdict and the inquisitorial style of the hearing would satisfy the mob's hate. Once hate was gone, suspicion replaced it, then frustration. The revolution did not bring any certainty except for the fact that most trusted collaborators of the ancien régime had more to gain afterwards than most opponents. Lustration could not be involved (Stan, 2009: 132-134). Neither reconciliation. Romania started the democratic transition in the most unfavourable conditions.

Beyond the things mentioned above, one can say that the symbolic value of the discursive interventions mentioned in the recorded transcript of the trial is larger now than it was 23 years ago. They underline one of the less visible aspects in the official histories of dictatorship: its ridicule character, the moral guilt of those who accepted to passively look and do nothing while elementary social values were being degraded.

The absurd dialogues recorded in the trial's transcript are so striking, so shameful, that one cannot do anything but understand that dictatorship managed to preserve itself due to a moral crisis which has nowadays echoes.⁵ Patrimonialism and rudimentary clientelism did not disappear, the unfinished process of un-communization still continues to obsess most of the postcommunist intellectual

elite (Tănăsoiu, 2008), the instrumentalization of the anti-communist themes by political elite diminishes its significance, the return of the Romanian rural or pseudo-urban society remains a mystery for many intellectuals, tempted to ignore all social problems which is not part of the project "the conviction of communism".

Finally, one can notice today's entanglement between the official conviction of the dictator and the official conviction by the Romanian State, seventeen years later. Both

political gestures represent remarkable exceptions in the area.⁶ In both cases, solemnity turned into a grotesque performance.⁷ Both acts of political justice were included in a strategy of legitimization whose main actors are the groups resulted from the disappearance of PCR (The Romanian Communist Party). Last, but not least, these strategies are accompanied by massive ideological conversions.

The anticipation of Romania's attainment of the status of a full right member of the European Union caused the end of an important political cycle. The main post-communist parties felt the need to re-think their own strategies. While the Social Democratic Party (in Romanian: PSD) was trying to prove its total separation from the communist past by appointing leaders that were politically different from the former president Ion Iliescu, other parties that still preserved the political inheritance of the ancien régime were struggling to become attached to the European People's Party (EPP), against all ideological constraints. The most surprising affiliation demand came from the Democratic Party (in Romanian: PD), a part of the reformist faction of FSN, previously a member of the Socialist International (Dancu, 2011). This transformation, just as strange as the spontaneous disappearance of PCR after December 25, 1989, naturally led to an attempt of ideological consolidation. The capacity of president Traian Băsescu to determine the declassification of the files of the Security by information services (Stan, 2012: 275) and the responsiveness to the demands of the intellectuals preoccupied by the topic of decommunization (Tănăsoiu, 2008: 92) played a crucial role in the political re-capitalization of anticomunism.

If the trial from 1989 had as objective the legitimization of FSN as an owner of power (Grosescu & Ursachi, 2009: 125) or the postponement *sine die* of *de facto* incrimination of the responsible people of the ancien régime, the late start of "the trial of communism" is a judicial-political failure. Anticomunism soon became the debated topic of the parties from the Alliance "Justice and Truth" (the National Liberal Party and the Democratic Party) during their internal fight started after 2004 (Abraham, 2008: 14-17). Later, this was an element of the strategy that helped the presidential party (the Democratic-Liberal Party, the ideologically revised version of the Democratic Party) to get the unconditional support of a significant part of the intellectual elite, in a fierceful fight against the former liberal and social-democratic allies. This serious political conflict reaching an extreme intensity in 2012 is nourished by the adversities which are specific to the economic crisis, by the more and more reduced administrative ability of the Romanian state and by the continuous abasement of public

The Inter-regional conference of O.G.A. Iași,
in the presence of the Minister Ion Iliescu, Feb. 1983
Photo © Ioan Matei Agapi

Ion Iliescu and Nicolae Ceaușescu

services (which already are precarious). In this situation, the topic of reconsideration of the communist past, filled with the frustrations of a long delay, becomes an almost perfect discursive weapon, slowly fading its restoring meaning.

This is one of the most harmful effects of the communist dictatorship in Romania: the double failure of trans- and postcommunist justice. The trial of Nicolae Ceaușescu delayed "the trial of communism", but the official conviction of communism, also used as a simple means of governmental legitimization, contributed to the discouraging postponement of democratic consolidation.

Translated by Paula Onofrei

Bibliography:

- Abraham, F., (2008). Raportul Comisiei Tismăneanu: analiză istoriografică [The Report of Tismăneanu Commission: a historiographic analysis]. In Ernu V., Rogozanu, C., Șulea C., Țichindeleanu, O. (Eds.), *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu* [The Illusion of Anticommunism. Critical Readings of Tismăneanu's Report] (pp. 7-42). Chișinău: Cartier.
- Elster, J. (2004). *Closing the books. Transitional justice in historical perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dancu, I. (2011, septembrie 22). Cum și-au descoperit brusc PD, PC și PRM, convingerile „populare”, [How DP, CP and RMP suddenly discovered their „populare” beliefs], in *Adevărul* [The Truth], online at http://www.adavarul.ro/_actualitate/politica/web-politic-ppe-pdl-pntcd-udmr-membru-popular-partid_0_559144369.html
- Gabanyi, A. U. (1999). *Revoluția neterminată*. [The Unfinished Revolution]. Bucharest: The Publishing House of the Romanian Cultural Foundation.
- Grosescu, R., Ursachi, R. (2009). *Justiția penală de tranziție. De la Nurnberg la postcomunismul românesc* [Criminal Transitional Justice. From Nurnberg to the Romanian Postcommunism]. Iași: Polirom.
- Linz, J. J., Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Mazilu, D. (1991). *Revoluția furată. Memorii pentru țara mea*. [The Stolen Revolution]. Bucharest: Cozia.
- Mocanescu, A. (2004). Surviving 1956: Gheorghe Gheorghiu-Dej and the 'Cult of Personality' in Romania. In Balázs A., Behrends, J. C., Jones, P. and Rees, E. A. (Eds.), *The Leader Cult in Communist Dictatorships. Stalin and the Eastern Bloc* (pp. 246-260). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Pasti, V., Miroiu, M. & Codită, C. (1997). *România – starea de fapt* [Romania – status quo]. Bucharest: Nemira.
- Stan, L. (2009). Romania. In Stan, L. (Ed.), *Transitional Justice in Eastern Europe and the Former Soviet Union. Reckoning with the communist past* (pp. 128-151). London: Routledge.
- Stan, L. (2012). Witch-hunt or Moral Rebirth?: Romanian Parliamentary Debates on Lustration. In *East European Politics and Societies*, 26 (2), 274-295.
- Tănase, S. (1999). *Miracolul revoluției. O istorie politică a căderii regimurilor comuniste* [The Miracle of the Revolution. A Political History of the fall of communist régimes], Bucharest: Humanitas.
- Tănăsoiu, C., (2008) Intellectuals and Post-Communist Politics in Romania: An Analysis of Public Discourse, 1990-2000. In *East European Politics and Societies*, 22 (1), 80-113.
- Tismăneanu, V. (1985). Ceausescu's Socialism. In *Problems of Communism*, 34 (1), 50-66.
- Tismăneanu, V. (1995). *Fantoma lui Gheorghe Gheorghiu-Dej* [The Ghost of Gheorghe Gheorghiu-Dej], Bucharest: Univers Publishing House.
- Tismăneanu, V. (1997). *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*. [Reinventing Politics. Eastern Europe from Stalin to Havel]. Iași: Polirom.
- Verdery, K. (1991). *National Ideology under Socialism. Identity and Cultural Politics in Ceaușescu's Romania*. Berkeley: University of California Press.

Notes:

[1] The expression refers to simulated democracy, built from apparently functional institutions, but actually never used, presented as if in a showroom to offer an advantageous image of Romania to the Western side, putting the elite of the Romanian politics in a good light. The obsession of the outside image of Romania – the attempt to artificially embellish disturbing realities, the belief that appearance matters more than the essential – this is one of the most resistant Romanian preconceptions.

[2] The term was taken from Weber's sociologic analysis.

[3] According to the author's opinion, the same category contains the punitive acts that followed The Russian Revolution from 1917 or the trials from Tokyo, after Japan hang out the white flag in 1945. At the opposite side, one can find "pure legal justice", historical examples are few, most cases being significantly far from the ideal type.

[4] The electoral support given to successor parties is a proof that most of the population of Romania was not capable of seeing beyond the justifying discourse offered by the National

Salvation Front (in Romanian: FSN), the organization that immediately emerged and took over not only the institutional inheritance of the Communist Party, but also government itself.

[5] For example, this is the reason why Herta Müller started the debates from September 2010, during her visit in Bucharest. They throw a new kind of light on the Romanian intellectuals' passivity during dictatorship.

[6] Before July 12, 2012, when the Republic of Moldavia organized a similar parliamentary event, Romania was the only country in the south-east of Europe that had officially condemned communism. This happened in 2006, due to the initiative of president Traian Băsescu and the contribution of a "truth commission" lead by Vladimir Tismăneanu (Tismăneanu, 2008).

[7] Regarding the trial, we can speak about a judicial simulacrum. In the case of the parliamentary meeting for presenting the message of the presidee are dealing with the noisy protests of Corneliu Vadim Tudor, known for his hilarious rhetorical style. .

Ionuț TUDOR

THE REVOLUTION AS A STATE OF EXCEPTION AND THE TRIAL AS PURE VIOLENCE

1. Introduction

An attempt to analyse the moments from '89, and especially the trial of Ceaușescu, from exclusively judicial perspective is incomplete from the beginning. A multitude of events connected to that period are showed to us in chiaroscuro which allows us to see only a fragmented image of what happened *then*. Instead, the historical significance of past events determine us to repeatedly return to this *then* when we want to explain the present. Not incidentally, this is one of the moments which represents the basis of nowadays society.

A *normal* grid of analysis (chain of historical events, judicial details etc.) leaves a series of very important aspects unquestioned. First of all, the trial of the couple Ceaușescu does not fit any of the forms of a judicial process. Even the most indulgent analyst, given the exceptional situation, would not yield to temptation and that person would declare the trial was an obscene simulacrum. Even if we accept from a judicial point of view that the trial was not a real one, *then what was it?* Here answers stop because the question was not launched. But, if we change the interpretation grid, we are left with nothing more but a simple gesture of *pure violence*¹ and nothing more. The tendency will be that of regressing to the judicial dimension — "yes, a violent gesture, but it was still inside a trial". And here, arguments stop. It is as if we are afraid of opening the next door that looms in the shadow. And no wonder, there seems to be a tacit awareness that, by making this step, the entire recent history will be undermined internally. What kind of régime did we install if it is based on violence and especially violence is the one that we wanted to remove? Didn't we leave it in history, in the *place* where so many people died?

Ionuț Tudor is independent researcher. Graduate of the Faculty of Philosophy and the Faculty of Law in Iași, actually attending a MA in European Law, he is interested in the contemporary tendencies in social sciences (mostly critical), in the discourse of ideology, European construction, contemporary art and cultural studies.

The hole in the Romanian flag cutted during the events of December 1989 Revolution in Iași
Photo © Ioan Matei Agapi

In a way, everything has been told about the Revolution, we cannot add anything new, nor change the image that we have on it.² Have all possibilities been discussed, all options, all versions, isn't there a saturation of discourse which paradoxically urges you to stick to "it was a revolution", "it was a coup d'état" etc.? Even if we learn new information, our perception will not radically change. In other words, the Revolution has ossified.³ Or, to be more precise, our perspective on it has ossified. Even its special status, of founder event, no longer has the same aura. A survey showed that only 50% of the respondents believed that we had a revolution in '89. But, what are we talking about, is it past events or our perspective on them? How do we make the distinction between them, what criteria do we use? When we talk about *then*, do we include in our discourse what happened *afterwards*, meaning our personal and collective history? What concepts do we use to describe, re-(co)mmemorate, remember that *then*? And why, the moment we say these words, does the discourse stop, exactly when it should start?⁴

However, if we want to test a new interpretative scheme, the judicial one is always in the background. Though we wanted to suspend it, it stubbornly returns.⁵ Agamben opens the way for a theoretical approach of the matter. A series of concepts used in his analysis regarding a few famous events in history, such as the French Revolution or the Bolshevik one, can be applied to the Romanian '89. The state of exception, a concept belonging to Carl Schmitt and developed by Agamben, seems to be fertile from an explanatory point of view, this is why our intention is to apply this concept to the events that interest us. But, before this, we will try to contextualize the term of revolution and, in particular, the Romanian revolution.

2. Revolution

The term "revolution" is loaded with a specific aura, due to historical references.⁶ And how can this term not be perceived as positive since revolutions are not simple changes, but "historical events which make us face the problem of the beginning in a direct and unavoidable way"⁷. Furthermore, in order for a change to be considered a revolution, this should be capable of forming a new political government body.⁸ For the post-December Romanian society, the moment '89 is perceived as one of radical change and innovation. Wouldn't it be more appropriate to characterize it as a *change non-change*? A paradoxical statement for sure which can be made clear if we look at it from the perspective of the distinction form-content.⁹ Obviously, at the level of content and the emergence of several parties, a new constitution comes along with the myriad of civil and individual rights, freedom of press etc. and the situation seems deeply revolutionary, but formally, we seem to have witnessed only a strategic regrouping and reorganization. Power, and in this case we cannot fall into the simplifying discourse of exclusively including the executive power in the category Power, entered into the block of its own identity restated ostensibly with every ritual (film, press, literary circle, manifestation), needed of form of opposition to strongly reassert itself. To allow capitalism to restructure

social, political and interhuman relations, but without changing the formal structure of power, was an identifiable strategy in the entire Eastern Europe of local elite, put in practice with the tacit agreement of the West.¹⁰ This finding is based on two observations: a) the nomenclature became an emancipatory force and successfully took over the capitalist discourse, offering guarantees and arguments that it is the only solution of transition towards democracy and free market; b) the *irrelevance* of the individual under both regimes; far from being considered a value *per se*, for this is not what we are stating, the individual was and remained irrelevant to the power, not being able to modify the power devices in which one was integrated.¹¹

And still, despite these suspicions regarding the strategies used *then*, there is a genuine authenticity which cannot be reduced to zero. The pathos that accompanied the revolutionary movement (and here, without any doubt, we can state that there was an authentic revolutionary *breath*¹²), whose emblematic image is represented by the tri-coloured flag having the communist emblem cut, is in our memory and makes history positive. As long as that tri-coloured flag waved on the streets, the anomic state installed once Ceaușescu ran away from the building of the Central Committee is similar to a spacial energy¹³ which condenses an infinity of energy in one point. When in contact with a body, it assimilates it, at its turn giving energy, but it alters its nature. Similarly, the (re)emergence of political forces is an attempt to assimilate revolutionary pathos to orient it towards a specific direction, in this case an ideological one.¹⁴ This is inevitable and it took place once the Council of the National Salvation Front became a political party, this was the moment when the Revolution became, paradoxically, conservative. This transformation was noticed by H. Arendt regarding other revolutions in history: "psychologically speaking, the experience of a basis combined with the conviction that a new story is going to take place and be placed in history, will make people rather "conservative" than "revolutionary", eager to maintain what was done up to that moment and provide stability rather than open themselves up to new things, innovation, new ideas"¹⁵. His thesis seems to support the idea of taking into account the score of the first free elections, an overwhelming 85% at the presidential elections from 1990 for Ion Iliescu. Moreover,

View from the balcony of the Central Committee of the Communist Romanian Party in Iași December 1989
Photo © Ioan Matei Agapi

Top | Bottom: Soldiers in front of the building of Central Committee of the Communist Romanian Party (C.C. of the C.R.P.), Iași, December 1989
Photo © Ioan Matei Agăpi

public atmosphere was inclined to such a position.¹⁶ Though "a real revolution revolutionizes its own presuppositions"¹⁷, it is not less true that the germs of conservation are active inside it. Flanked by these two features, of a new beginning and of regressive tendencies, the Romanian revolution is part of the pattern of the concept of revolution.

Referring to the moment '89, S. Žižek considered the image of the tri-coloured flag with the cut emblem "sublime"¹⁸ and "instead of the symbol of the organizing principle of national life, there was nothing but a hole in the centre"¹⁹. This empty place signified "the openness" of a régime which, though it lost its hegemonic power, it was not replaced by another one. This "openness", this singularity of history condensed in a single point is a real exception. The enthusiastic image of the hole is not annihilated by what we know now, "the fact that the events have been manipulated"²⁰, that Security had to conspire against itself, in order to survive, it was the only way the old power device could survive by "removing its symbolic clothes"²¹. However, for outside viewers (Žižek here refers, obviously, to those from abroad), and also for the participants to other events, what matters most is experimenting this "openness" which was not under the hegemony of an ideological project, for a while. This happened afterwards, having different faces or parties or different political projects that tried to "kidnap" the revolution which no longer belonged to them.²²

In a different way, Giorgio Agamben expresses largely the same idea – that the secret police conspired against itself in order to overthrow the old régime.²³ But what attracted the attention of the Italian philosopher is another detail of the Romanian Revolution, meaning the events from Timișoara where, to justify the revolutionary movement, just buried corpses were aligned to be offered to foreign televisions as a result of the massacre ordered by Ceaușescu. Not surprisingly, the first accusation in the trial is the crime of genocide – there were over 60.000 victims in Timișoara. The lie was later exposed, but the impression was unforgettable, being legitimized by world media as "being clear that the truth is nothing more than a moment in the necessary movement of false. In this way, truth and false were not discernible and show was legitimized by show exclusively".²⁴ For Agamben, this event marks a turning point in world politics, underlining the true value of media's political dimension.

Therefore, we cannot consider that the Romanian Revolution is a typically Romanian product. In this historical point, a number of political devices meet and they did not emerge exclusively from the local vision or creation.²⁵ Consequently, its

March of the revolutionaries towards the C.C. of the C.R.P., Iași, December 1989
Photo © Ioan Matei Agăpi

understanding should not be exclusively related to past events and their narrative chain. If we need to approach the concept of revolution, we must identify its emancipatory core, the essential state which is essential to each historical event of this magnitude, the competing forces which join in the whirl of events and the promoted/served interests, the means used for achieving purposes. So far, we have noticed that we can speak about an emancipatory movement which is not annihilated by the "confiscation" impressions of revolution, but by a series of media means used *then*²⁶, so we understand that the genealogy of the new power cannot be separated from the genealogy of the media phenomenon which accompanies it (this is why we considered Agamben's observation relevant in the present context). We mentioned only briefly the anomie state and the necessary completion to any revolution. Let us see now how it intersects with our discussion.

3. The state of exception

We believe that the events of '89 can only be understood by the dialectical grid of the conceptual construction of the state of exception. This is indissolubly connected with the entire judicial order: "the state of exception is not a special right (like the right of war), but, as the suspension of legal order itself, it defines its threshold or the limit concept"²⁷. Moreover, do not confuse the state of necessity or the curfew, as they are mentioned in the Constitution of Romania. Being a concept with dialectical "reinforcement", we can only present it in its development, not by providing an analytical definition that not even Agamben tried to give.

We will try to briefly sketch, in 4 thesis, what Agamben understands by the state of exception, related to the term *iustitium*²⁸:

a) "The state of exception is not a dictatorship... but an empty space, an area of anomie in which all judicial determinations and, first of all, the distinction itself between public and private are disabled"²⁹. Consequently, during a state of exception, every judicial determination is inapplicable and, thus, the judicial reference no longer is a valid landmark. But, the theoretical importance of the concept does not consist in underlining a state of exception (for it exists, there is no doubt about it), but in the essential relationship that this type of situation has with law itself³⁰. For Agamben, these two get to determine each other, in a dialectical chain which becomes a veritable paradigm of governance. Can we place the Romanian revolution under this concept? The establishment of the anomie state in Romania corresponds to the moment when the presidential helicopter takes off from the C.C. building, the moment of irreversible breakup when the sovereign disappears in front of a crowd that has necrotic sovereignty wires. We believe that the state of exception was installed from the moment when the new political formation appeared on the horizon and introduced two laws in the legislative body which restore a form of legitimacy: the removal of the outlawed Communist Party and the abolition of the death penalty. The consequence was the

burning of millions of party books and the members' blocking in their own houses, these gestures show us how far loyalty goes and how easy it is to enter the nomic state³¹. At that moment it takes place the *big conversion* through which new legal and constitutional order are installed. The Constitution which immediately follows it historically is nothing but its direct consequence.

b) "This space devoid of law seems to be, for certain reasons, so essential for judicial order which needs to use all means to create a specific relation with it, as if, in order to be founded, it should necessarily maintain a relation with an anomaly." (Agamben, 2008, p. 51). This thesis is important for the economy of discourse for it is focused on two aspects: 1) the justification of the trial of the couple is exceptional, there are no legal arguments to operate judicially.³² On the contrary, the court, the hub of the new régime which makes possible the installation of the new judicial order especially by invoking the state of exception – young people are massacred in

Revolutionaries at the balcony of the C.C. of the C.R.P., Iași, December 1989
Photo © Ioan Matei Agapi

Bucharest while the couple is alive, tries to establish the contact wires with the anomaly. 2) Terrorists represent an excellent *management* strategy, for the terrorist, an image of shadow and violence, the rapport anomaly – judicial order is reversed. This time, the cell power emerging on the horizon will manage the terrorist, but in a different way, so that the distance between the two is constant. There are no proof to incriminate Ion Iliescu of having used *de facto* terrorists, but one can easily notice that under the threat of the terrorist, the new cell became saving, as if the shadow enemy becomes the pretext of the saviour's emergence.³³

c) The acts committed during the *iustitium* "seem to evade any legal definition... in relation to law, they cannot be placed anywhere" (Agamben, 2008, p. 51). Any cataloguing of the facts from December '89 would lead us to insurmountable aporia, since legal criteria cannot ensure proper ordering. What set of laws do we obey when we evaluate this situation? Do we accept being in the extra-legal area when we do not accuse the participants of bloody events? Does this acceptance mean that we obey a superior order to the judicial one? Since it is not a political one, what is its status? Can it be replicated? (maybe the last question is the one which should give us more reasons to think about it). Discussing about founding and conservative violence, J. Derrida stated that "founding violence seems to be easily criticized, on the one hand, since it cannot be justified by a pre-existent legal act, thus seeming savage. On the other hand, the same form of

Revolutionaries burning propaganda books in front of the Junimea Bookshop, Iași, December 1989
Photo © Ioan Matei Agapi

violence is more difficult to criticize because it cannot be compared to any pre existent law: it does not recognize the existing law when it founds another one".³⁴ Violence during the revolution seems to be savage, for there is no legal act to justify it, but it is silently accepted for it appears as the one which established a new order that we are part of, thus it is difficult for us to criticize it.³⁵

d) "It is as if suspending law would set free a force or a mystical element, some sort of judicial trouvaille, that both power and its opponents, both the established power and the constituent power try to put their hands on it" (Agamben, 2008, p. 51). The symbol of this mystical element is essentially the void in the flag, caught by cameras frantically waving on the streets of Bucharest. That cut, similar to the process of cleaning in order to implant inlay, shows us the force of a nation which exists (hence the flag), without something essential (in this case, political power), but with the possibility of being added. And that cut was claimed, regardless of whom claimed it, the established or the constituent power, it was appropriated. (Agamben does not tell us if everything turned into a farce or a tragedy, but we can guess).

4. Necessity

One of the main arguments of the trial was derived from necessity: in order to put an end to fighting between the troops loyal to Ceaușescu and the revolutionary people, the only solution was the suppression of the dictators. In this case, the action of the initiators of the process is perfectly consistent with the concept of revolution in general: what else except necessity is the main justification for each revolutionary act? For Agamben, the theory of necessity is a theory of exception, through which "an isolated case is protected from the obligation of obeying law. Necessity is not a source of law and it does not suspend law: it limits itself to protecting an isolated case from the applied norms..."³⁶. similarly, the trial is a separate case of normal judicial functioning and the court had no jurisdiction, numerous rules of criminal procedure that would have normally paralysed any similar process had been broken in an unspeakable manner, evidence means were non-existent etc., but this does not take the judicial character away, prosecution is made on articles from the penal code in force at that moment that the defendants would have violated. We believe that the apparent paradox can be solved in the following way: when law is invoked, it is used entirely (it is a judicial nonsense to extract some rules from the legal corpus and to use them separately), not partially, as it was done during the trial. The fact that the trial took place in the known way shows that necessity dictated its initiation, development and consequences³⁷. But necessity cannot be placed *in* the law, it is extra-legal, though law often includes it in its determinations. Therefore, the trial is not a *trial*, but an act guided by the necessity of creating camouflage around a trial.³⁸

Regarded from the point of view of necessity, the trial can be defined just as Agamben describes the relationship between the state of necessity and revolution, as an "ambiguous and uncertain area, in which measures which are extra-judicial or anti-

judicial pass into law, while judicial rules are indetermined; therefore, a threshold in which fact and law seem to become undecidable" (Agamben, 2008, p. 31). This undecidability where we are does not represent a dead end, but this is the conceptual force of the state of exception. This order suspension is needed just for ensuring the perpetuation of its existence: "Far from answering a regulatory gap, the state of exception appears as the opening of a fictive gap inside judicial order, the purpose is to safeguard the existence of rule and its applicability to the normal situation. This gap is not inside the law, but it concerns its relationship with reality, the possibility itself of applying it. It is as if law would contain an essential piece situated between putting the law and applying it and, in an extreme situation, it can be covered only by installing a state of exception, therefore creating an area in which we speak about suspension of application, but the law remains as such in force"³⁹. This is why the inner engine of every type of justification has necessity at its core. If we accept the fact that necessity dictated action, then killing the couple is perfectly justified, regardless of the legality or illegality of the trial (this becomes even more obscene than it was; a simple execution would have spared us of the simulacrum of the show). But, if we reject the thesis of necessity, and we have a strong argument to do this, namely the fact that the number of dead people after the trial is ten times bigger than before it, so the trial was not dictated by necessity, therefore the process is nothing but a symbolic gesture, a façade which hides a gesture of pure violence.

Synthetically, the trial plays the role of a "fictitious gap" interposed between normal order (Ceaușescu should have been judged in front of M.A.N. – Romanian: Marea Adunare Națională: The Great National Assembly) and the applicability to normal situation (for there are forces which are loyal to the dictator and they would surrender only if he was removed). Thus, the auspices of establishing a *new* order are created, more specifically of an order that would end the anomic state and would (re)bring things back to normal.

5. The trial as pure violence, Ceaușescu as a phantom

In the short but complex work *About Violence*, Walter Benjamin offers us one of the most provocative theories on the relationship, often imperceptible, between violence and law. If the trial of the couple Ceaușescu is not a trial, as we have seen, than what is left is an act of pure violence. But where is violence against law hidden? "The entire violence is, as a means, either law-founding or law-preserving"⁴⁰, Benjamin tells us. We will notice that, in the case of the trial, both forms of violence appear.

The first measures taken by the newly established power are to dissolve P.C.R. (The Romanian Communist Party) and to abolish death penalty, these measures refer to two essential things in a state: politics and penal law. To be more precise, they target the state itself. Derrida claimed that "law order is fully manifested in the possibility of applying death penalty. Its abolition would not affect only a device among others, but the

Top | Bottom: People and soldiers in front of the building of C.C. of the C.R.P., Iași, December 1989
Photo © Ioan Matei Agapi

entire principle of law would be disavowed⁴¹. Thus, the abolition of death penalty is the death blow given to previous judicial order⁴², while the removal of the unlawful P.C.R. means blocking the possibility of decision: if decisions were taken by the party, its taking out ensures that there is no possibility for it to regain decision force. Both sides covered, victory is guaranteed.

But what is the function of violence in the circle of power? For Benjamin, it operates in two times: once on "what is established by law", and it is clear that the exercise of violence against the dictatorial couple targets the entire legal system, by accepting the identification of the Ceaușescus with power, and then, especially by the fact of expressing violence, it becomes the "lawful founder" – suppression gave the right to power to claim its status as the newly established power. Consequently, Benjamin says, "instituting law means instituting power and this is an immediate manifestation act of violence"⁴³. Thus, there is no strict delineation between foundation and preservation. *Taking into account the things mentioned above, we can conclude that the Romanian Revolution was a state of exception which justifies necessity, made manifest through a gesture of pure violence duplicated by a judicial trial which founds and preserves law.*

The appeal to Ceaușescu as an absolute reference of power masks his "spectral" dimension. From the height of power, he was obscurely annihilated, without the contribution of a malicious look. In this lies the essential problem – the enormity of executing the couple Ceaușescu does not consist in the actual killing, but in the fulfilment of the act of justice. Maybe by a real trial, the couple could have been made "unsacred". If you allow us an exercise of imagination, let us suppose there a trial would have existed, respecting all judicial standards, after which the couple would have been executed, then maybe the problem of Ceaușescu would have been solved once and for all⁴⁴. But in this case, there was no discredit, no moment when somebody says "the king is naked". And the chance was missed by *parricide*. Children killed their *father*, but the gesture of killing bears no significance of the gesture of killing like in the myth of Oedip, through which the son obtains his autonomy, freedom, power (the kingdom), but everything takes place dastardly, *in the back*, in the barracks, in the antechamber of power.

The paradox of the Romanian Revolution is that Ceaușescu's killing did not lead to his disappearance, but it kept his *share*, sometimes even increasing it. Where his personal perversity should have been exposed, by killing him, he was projected into another dimension, placed somewhere between our world and a symbolic one where he cannot be removed from, for his spectre does not obey the laws of the living. Just like the killed king of Denmark, the father of Hamlet, haunts the city reminding people of the committed royal murder, the same, the phantom of Ceaușescu haunts the idea of justice. If justice is in an inextricable link with the non-judicial so that it can be possible, just like the theory of exception showed us, the same, the phantom of Ceaușescu needs a non-phantasmatic supplement to be suppressed.

Thus, the stake of any re-evaluation of the *matter Ceaușescu* seems to be his de-transhistorization, the suppression of the mystical foundation through which he was preserved in power and his reintegration *in history*, not like a haunting phantom, but as a *moment of history*⁴⁵. As a corollary, the so-called communist period should be treated similarly – its re-location *in history*, for it *is history*. Consequently, the problem is not that the Romanian Revolution was not extreme enough, but that it was no radical enough⁴⁶, failing to create the spark between the foundation and the phantom.

6. Instead of conclusions

It is somehow inappropriate to speak about "the stolen revolution". Let us remember that H. Arendt makes a thorough and meaningful analysis, that great revolutions were made by people perfectly convinced that their acts represent a return to a more favourable situation. The revolutionary pathos of a new beginning is not inherent to some revolutionary events, like a possible condition at the beginning of the action, but as a feature which appears with the action itself. What creates confusion regarding the events of '89 is their meaning. We must say from the beginning that there is not only one, but an interpretation which favours the thesis of necessity (with subsidiary theses: coup d'etat, external plot etc.) would suppose its uniqueness. It should be repeated continuously that from the effervescent crucible of events emerge forces which are divergent with plans, projections, different solutions with their ideological load. The simple chanting "Freedom!" is not enough to obtain something, for freedom itself is not *something*, it does not have the status of a thing. We know it now, the projection of Iliescu over future in those moments was done as a return to socialism⁴⁷, as if the previous *régime* had been only a betrayal and the task of the revolutionary people was a *restauratio*. From this point of view, Iliescu can be regarded, according to the criterion of H. Arendt, as a real revolutionary person⁴⁸. The fact that other forces with different claims appeared simultaneously and directed the revolution towards an anti-communist requirement is not compatible with the logics of a revolution⁴⁹. The two competing visions relate to the anti-Ceaușescu movement as a common demanding core, but they split their course of action: one towards building a socialist society, the other towards capitalism. As a consequence, the realm of interpreting the meaning of the Revolution must be one exclusively ideological, not a factual one, nor one dictated by the necessity of history. (Re)ideologizing the foundation moment of nowadays society, we have the chance of the meaningful assessment of our recent history.

Intimately related to the moment '89 are the events from 13-15 June 1990. By their deeply political dimension, they represented an emancipatory outbreak *par excellence*. That was the moment when the group of "hooligans" did not accept historical necessity and openly opposed to "restoration", questioning the relocation of nomenclature on the same positions of power and decision. By their rebellious gesture, "the hooligans", the point of exclusion from the *new Power*, touched the universal, their paradoxical and unconscious gesture continued the genuine movement of the Revolution. The fact that

Power, by its agent of action, the miner, was able to suppress this emancipatory gesture is nothing but strong reaffirmation of Identity. The pieces of difference being dismantled, the empty space of any emancipatory gesture could be easily captured, turning society into a *topos* easily claimed by any dominant force, where capitalism has found a clear path to get installed. The paradox is specifically this, what Iliescu feared most finally happened because he opposed it.⁵⁰ In this case, the paradox is eminently dialectical, if a perspective open to difference had been embraced, the destiny of our society in the last twenty years would not have known this schizophrenic split that blocks the present is a perpetual dialogue of hysterical mutes.

Translated by Paula Onofrei

Bibliography

- Agamben, Giorgio, *Starea de excepție* [The State of Exception], Idea Design & Print, Cluj, 2008
- Arendt, Hannah, *On revolution*, Penguin Books, London, 1963
- Benjamin, Walter, *Despre violență* [About Violence], Idea Design & Print, Cluj, 2004
- Cesereanu, Ruxandra, *Decembrie '89* [December '89], Polirom, Iași, 2009
- Žižek, Slavoj, *Tarrying with the negative*, Duke University Press, Durham, 1993
- Žižek, Slavoj, *The universal exception*, Continuum, London, 2006

Notes

- [1] It is the name given by Walter Benjamin to the action which neither finds, nor preserves law, this is the reason why it cannot be adopted by judicial law without doubts (though the state has always tried to put monopoly on violence, but there is always a remainder that escapes, an exception). For Agamben "it is rather the stake of the game in this conflict regarding the state of exception, what results there from, and only in this way, it is pre-supposed to law" (Giorgio Agamben, *Starea de excepție* [The State of Exception], Idea Design & Print, Cluj, 2008, p. 60)
- [2] Maybe exactly proximity to events makes us have a somehow distorted image on them?
- [3] There is also a negative influence that language exerts (precisely, the way in which we use terms) by natural tendencies of simplification and assimilation, specific to generalization and abstraction. The events from that time need a general concept to express them and, irrespective of the position that we adopt and whether it was a revolution, a coup d'etat etc –, the most appropriate term is that of *revolution*. From concept to its projection in reality there is only a small step that we usually make unconsciously. Thus, every time we want to ask questions regarding *then*, we start with "the Romanian Revolution...". therefore, wouldn't it be appropriate to eliminate as much as possible the term of "revolution" just to avoid the appearance of confusions?
- [4] The revolutions that established new regimes have this feature of being enhanced by subsequent history which is reflected in their gestures and decisions. The emancipatory
- [5] Agamben appreciated that the actions of those during the time of the revolution are simple facts whose appreciation will depend on circumstances but, while they are in progress, they can be considered undecidable and their definition is outside the field of law. For further clarification, see Giorgio Agamben, *op.cit.*, p. 50.
- [6] Not just the aura of the concept should concern us, but its fundamental irreducibility. No *revolution* is a revolution in itself. It is difficult for a revolution to be placed under the heading of revolution. It is rather a singular event that escapes the conceptual determinations prior to itself. That *a posteriori*, it receives a conceptual consistency, becoming a putsch, a coup d'etat etc., is a matter that we should always keep in mind (that is exactly why H. Arendt stated that sometimes, the term revolution is absent where we would tend to think it exists). Moreover, this conceptual "consistency" is most of the time dependent on the self-justifying efforts of a society/class/force etc. If projection over the past favours one of these versions, it would be promoted and justified. From this point of view, we consider that we can truly appreciate at its true value Ion Iliescu's insistence on cataloguing the moments of December '89 as a revolution. For the entire further development of history to be justified as a goal of the society, it is necessary for that moment to appear in collective memory as a revolution, otherwise it would be gnawed from inside by suspicion.
- [7] Hannah Arendt, *On revolution*, Penguin Books, London, 1963, p. 21

[8] *Ibidem*, p. 30

[9] Distinction that we use for explanatory purposes, not because there is a radical separation between the two. "They are separable, but they are not separate. Most significant issues in science, ethics and in all fields are so much connected with philosophical considerations, "formal" ones, that discussing one of them means discussing the other, too". (*apud* Ernest Gellner, *Words and things*, Beacon Press, Boston, 1959, p. 155).

[10] A similar line of reasoning can be found at Boris Groys, *Post-scriptumul comunist* [*The Communist Postscript*], Idea Design & Print, Cluj, 2009.

[11] This fact becomes even more frustrating in capitalism, in which the vote of the citizen apparently has such a great importance. Meaning – yes, but efficiency – no, because alternatives often appear to us as multiplications of the same state, the change daily promoted by all means of information is nothing but a guarantee of the fact that nothing changes, actually.

[12] This is why the events of '89 can be catalogued without any doubt as a veritable revolution.

[13] Black hole.

[14] Irrespective of the dominant force that will forestall the revolutionary pathos, we should not forget that this is strictly a stranger to revolution, meaning that, even if it is political, a revolution has no political colour. This is later added by the conquerors as a justifying device. Not once, the confusion caused by overlapping the two made the society incapable of making a decision regarding options.

[15] Hannah Arendt, *op.cit.*, p. 41

[16] The exemplary symbol here is an edition of the newspaper *Adevărul* [*The Truth*] which, in 1990, published a number having a blank first page, containing only the call "We need **peace**, good people!". This **peace**, together with what it hid, was later unmasked in June 1990.

[17] Slavoj Žižek, *The universal exception*, Continuum, London, 2006, p. 49

[18] In a strictly Kantian meaning.

[19] Slavoj Žižek, *Tarrying with the negative*, Duke University Press, Durham, 1993, p. 1.

[20] *Ibidem*, p. 1

[21] The apparently paradoxical thesis can be explained in the following way: in the context of the dissolution of the communist régimes from the East, any attempt to support Ceaușescu would have meant a bankrupt strategy, because

the roller of change which would have come irrespective of how much oppression would be exerted on the population (in fact, it would have had nothing to lose but the chains) would have caught Security in the opposing camp and it would probably suffered retaliation. Thus, the strategy of overturning "the sovereign" would have allowed the Security's control on the course of events, including public perception on it and it would have maintained privileges intact.

[22] In describing the revolution as confiscated/stolen etc., many authors elude exactly the essential part of the Revolution – the hole, the "openness" that Žižek talks about.

[23] Giorgio Agamben, *Means without end*, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA, 2000, p. 80,1

[24] *Ibidem*, p. 81, 2

[25] "The closing" of the society at that time is available if we think about simple citizens, not those from the first line of the party.

[26] For further explanations, see *Revoluția Română televizată* [*The Romanian Revolution Televised*], tome coordinated by Konrad Petrovszky and Ovidiu Tichindeleanu, Idea Design & Print, Cluj, 2009.

[27] Giorgio Agamben, *op.cit.*, p. 12

[28] The Roman institution, a miniature model of the state of exception, activated in case of danger to the republic when the Senat issued an edict through which the consuls, praetors or simple citizens had the right to act by using any means to save the state. *Iustitium* specifically means "the stop, the suspension of law" entirely. We remark a basic difference compared to the state of necessity, carefully regulated in modern constitutions which provide the exact number of possibilities of action which can be used in case of necessity.

[29] *Ibidem*, p. 51

[30] Idea which contradicts the way in which we normally explain sovereignty and law itself. Agamben takes Carl Schmitt's thesis that argued that a sovereign is "that who can decide on the state of exception".

[31] A new confirmation of the thesis of H. Arendt regarding the "conservatism" of the revolutionary people.

[32] Formally, Ceaușescu was fully entitled not to recognize the court, legitimately claiming that the only competent authority to judge him is the Great National Assembly.

[33] The Hollywood reference is not entirely accidental. The possibilities of phantasmatic manipulations were known by the strategists from the East, just as well as their American counterparts.

[34] Jacques Derrida, *Forță de lege* [Force of Law], in Walter Benjamin, *Despre violență* [About Violence], Idea Design & Print, Cluj, 2004, pp. 76-77

[35] Observation to be applied especially in the case of the execution of the couple Ceaușescu.

[36] Giorgio Agamben, *op.cit.*, p. 28

[37] We are so far from one of the essential purposes of the criminal trial, in the manner established by law and its theoreticians – finding the truth and punishment of the guilty people.

[38] The Roman jurists have established the adage "necessity has no law", meaning either "necessity does not recognize any law", so there is no law to prescribe necessity, or that "necessity creates its own law", making us understand that what is inevitable will become a law. Both meanings underline the exceptional character of necessity. It operates at the borderline of law, it interferes in exceptional situations, it stays in the shadow of power, acting when a syncope threatens the normal course of things, substituting the incapacity of the normal to confront the exceptional.

[39] Giorgio Agamben, *op.cit.*, p. 33

[40] Walter Benjamin, *Despre violență* [About Violence], Idea Design & Print, Cluj, 2004, p.14

[41] Jacques Derrida, *Forță de lege* [Force of Law], in Walter Benjamin, *op. cit.*, p. 78

[42] What is striking is the fact that, not as a desire of criminal humanism, the abrogation of death penalty takes place, but it is a form of redemption of the violent act of killing the couple Ceaușescu. It is as if, to guarantee the success of the new order to come, it is required the annihilation of exactly the decision which made possible its emergence.

[43] *Ibidem*, p.20

[44] Also in the symbolic register, as an imaginary alternative, let us imagine the scenario of a resurrection of Ceaușescu to be brought to trial and executed again, this time legitimately. The cathartic effect would be achieved in this way, too.

[45] We find unsatisfactory both the attitudes of the melancholics and of those fierce detractors, both categories relate to Ceaușescu not as Ceaușescu, but the divine Ceaușescu, an entity that transcends history, but who is history.

[46] The number of dead people is an irrefutable testimony of this fact.

[47] Briefly said, this idea should be more carefully regarded. The direct implication of this thesis is that the regime of Ceaușescu represented socialism in an ideological way. The sublime expression of this matter can be extrapolated from an event that took place in 1977 in Valea Jiului where the spontaneous revolt coagulates a substantial mass of miners that could not be diffused before Ceaușescu appeared. Here, people chanted "Down with the proletarian bourgeoisie!", an apparently paradoxical expression, but which condenses the existence of a gap between the party and the workers (it cannot be imagined a more devastating short circuit inside power in a socialist country). Ruxandra Cesereanu notices that, by this formula, the miners had the intuition of the existence of a class different from theirs, a class which had privileges – the bureaucratic nomenclature (let's not forget that bureaucracy, from the point of view of communism, is the prerogative of bourgeoisie) represented by the fatidical tandem PCR - Securitate. "The meaning (of the slogan) was that the communist régime has itself become a state in which capitalism continued to function, but for the benefit of a communist clearly defined nomenclature." (Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89* [December '89], Polirom, Iași, 2009, p. 16).

[48] Here our conclusions contradict those of Ruxandra Cesereanu. She pertinently noticed that "the Iliescu régime between 1989-1990 did not put an end to the system that communist represented, but rephrased it in the terms of Gorbaciov" (p. 86), but supplementing „the approach of Ion Iliescu... is immoral" is not demonstrable. Iliescu did nothing but to be consistent with himself and the ideology he embraced, one perspective among others. That Iliescu became a "reactionary" in June 1990, contrary to the apparent logic he was in favour of, crushing the difference – the demonstrators from the University Square, is another story (it is in the logics of the left to sustain the difference at the expense of uniformity and bourgeois conformism, only that the difference was a carefully forgotten matter in the period of the Romanian communism, as if it had not been the engine of dialectics, this is the reason why we can justifiably declare: "communism was a state capitalism, and his political agents were only some masked bourgeois").

[49] The existence of a single force would have strengthened the idea of a coup d'état.

[50] The strategy of encapsulating capitalism in the frames of communism was probably the stake of the ideologies from the East, but they did not foresee or did not have the power to foresee the voraciousness of capitalism. The economic part which should have been curbed and controlled by politics was a too taught nut which transformed itself into a tumour that dominated politics itself (isn't the infinite reproduction of capital similar to the infinite reproduction of cancer cells?).

Costi ROGOZANU

THE GOLDEN WEIGHER

Costi Rogozanu. Born in '77, in Focșani. When 18, moved on in Bucharest. Faculty of Letters. Journalism for survival. Literary critique, essays, articles dedicated to the recovery of some lost debates since a long time in a sea of aestheticism and elitism. Founding member of *CriticAtac*, an assumed leftist movement in a Romania which deleted any minimal formulation of social security.

The trial of the couple Ceaușescu is the most vulnerable media page from all the recording of December 1989. Vulnerable because of the way we look at it today. Having an ultra-educated eye with ten *reality-shows* per day, hundreds of short movies on youtube that are focused on the exploration of the "authentic" and the "unhackneyed", having such an order that even animals act intentionally stupid in front of the video camera, one cannot analyze too much from that strange fitting delivered by TVR in a night of Christmas.

The *reality-show*, as a type of entertainment, has a specific component in its convention with the consumer: we all know it is somehow "settled". A good gossip is especially a lie, slander, it is settled from words, it is made of forced connections. The one who hears it invests it with "real". Is it a so-called production? It would be easy to say, over and over again, that it is directed from the moment the video camera was turned on, that it is a technical curse? Not only. "the production" of the media event created by the *reality-show* is somewhere else – the consumer directs one's own amazement, bewilderment going as far as using autohypnosis.

TV still from the live broadcast of the Romanian Revolution, December 1989

When we now look on YouTube at the trial of the couple Ceaușescu, we are amazed by the content of shots, of the way the camera moves, on what it catches and on the lack of sophistication of people in front of the camera. They are always clumsy, they do not know how to instantaneously conceal themselves, they are not authentic. They, poor people, they pretend, but they cannot hide from contemporary piercing eyes. Not surprisingly, after days of euphoria and solidarity with the Romanian televised revolution, after the trial was broadcast, questions started to appear in foreign media. The Western eye, more experienced as far as image conventions are concerned, did not

Top: People inside a studio of Romanian Television, Bucharest, December 1989

Photo © Ioan Matei Agapi

Bottom: People watching a broadcast of the Romanian Television, Bucharest, December 1989

Photo © Ioan Matei Agapi

The monitor is just a kind of bright bulb, no matter what it transmits, but I do not think McLuhan ever meditated on what happens when the monitor is almost always shut down. The Romanian TVs were shut down, pending for real program, or they stole images from their neighbours if they were closer to the border.

The Romanian revolution brought a continuous transmission of TVR, almost 24 hours of 24. The film of Ceaușescu's trial was broadcast late at night. The first horror on TVR. At night, after a long wait the television devices from people's houses began to find their function. Until then, except for some rare *entertainment* shows and some movies each year, they had been turned off or blocked two hours with propaganda. The medium was the message, and the message was always "to be continued". Can it be more apocalyptic than this? The eruption of the program, the adaptation to transmission, the famous "pretend that you are working", sessions, panic-stricken messages, crazy discourses. When you do not know how to pretend, you are terribly artificial.

The Essence of the Attack of the King

We have plenty of revolutionary examples. A good attack of the sovereign is built with a lot of gossip. This gossip is not public, it circulates and it is perpetually changed without bursting in media, that kind of gossip can have revolutionary effects.

There are several plans, several codes mixed in the trial of the couple Ceaușescu. The first code is the "genocide". False information transmitted by the Free Europe radio channel and then by the Romanian Television, tens of thousands of dead bodies, the corpses from Timișoara. This is the plan which outraged some of the commentators of the 1990's that were against the current. I refer especially to Giorgio Agamben and Jean Baudrillard. Baudrillard speaks about the invented corpses (bodies which had been exhumed and posted in front of the camera in order to make the genocide from Timișoara) seen as "revolutionary aphrodisiacs", keeping the rudimentary agitation and techniques of manipulation. Agamben goes a step further and sees a turning point, the corpses caught in a macabre performance, in a setup that would become famous. The scenario will be later repeated in Lithuania, when the Soviet Union fell, corpses were taken from the morgue and presented as victims of the Russian tanks – this is what Eduard Limonov wrote in 1992.⁵ Returning to Agamben, he noticed the power of the show which can be legitimized only through show:

Court of Romanian Television, Bucharest, December 1989
Photo © Ioan Matei Agapi

Pour la première fois dans l'histoire de l'humanité, des cadavres à peine enterrés ou alignés sur les tables des morgues, ont été exhumés en vitesse et torturés pour simuler devant les caméras le génocide qui devait légitimer le nouveau régime.

Ce que le monde entier voyait en direct sur les écrans de télévision comme la vérité vraie, était la non-vérité absolue et bien que la falsification ait paru par moments évidente, elle fut authentifiée cependant comme vraie par le système mondial des médias pour qu'il soit clair que le vrai, désormais, n'était qu'un moment dans le mouvement nécessaire du faux. Ainsi la vérité et le faux devenaient indiscernables et le spectacle se légitimait uniquement à travers le spectacle.

Timisoara est, en ce sens, l'Auschwitz de l'âge du spectacle : et de même qu'il a été dit qu'après Auschwitz, il est impossible d'écrire et de penser comme avant, de même après Timișoara, il ne sera plus possible de regarder un écran de télévision de la même manière.⁶

[For the first time in the history of humanity, just buried corpses or lined up on the tables of the morgue were quickly exhumed and tortured to simulate the genocide before the cameras that had to legitimate the new régime.

What the entire world saw on the television screens as being the real truth was the absolute lie and though falsification at times seemed obvious, it was authenticated as real by the global media system for which it was clear that truth was nothing but a moment in the necessary removal of the fake. Thus, the truth and the fake became indistinguishable and the show was legitimized by the show itself.

In this respect, Timișoara is Auschwitz at show time: even if it was said that after Auschwitz, it would be impossible to think and write like before, even after Timisoara, it will not be possible to watch a television screen in the same way.]

The talk about the essence of the body that loses itself in media meanders continued. And I do not refer only to the endless scenarios promoted by the '90s newspapers, all of a sudden progressive, neoliberal, but also neo-peasant supportive, neoanticommunist. I refer to that pure, that innocent transfer of power, the equivalent of turning on the TV in '89.

Peter Weibel writes in an interesting way, taking in Lacan through Žižek's eyes, he writes about the voice of the people that Ceaușescu was and the television took it over, becoming the new body of the people. The television became the new Ceaușescu, as Weibel wrote.⁷

Fake dead bodies ended up by producing "real" dead bodies. The pixel-bodies that created Ceaușescu's face at Cântările României (The Romanian Singing Feasts) rebelled and consumed the dictator through television. The most boring face of the last ten years finally produced a first-hand show. The metaphors' force is infinite. And intellectuals vampirized all possibilities. Evolution was inhibited after the revolution. The cycle of the show continued with the cycle of the judgement, of the accusation: what it was, how it happened, why. "What are we going to do? Where are we heading?", these were the questions asked by millions of people directly hit after '90. Millions of non-educated and non-progressive people. Millions of people who claim they now want Ceaușescu back. Don't they want that "point zero" back?

Eventually, the paradigm of the body would change after almost twenty years, after the Gulf and Afghanistan wars. Chuck Norris said in an interview that he had been in Afghanistan and that the soldiers allowed him to shoot from a tank in a target that was a few miles away. He had fun. Asked if he knew if he had hit the target, he laughed confused like a child. But the best example appeared with the great scandal WikiLeaks: American soldiers recorded while shooting in civilians as if plugged in computer games (the screens, the display seem to have been taken out of the gamers' world) and they commented the annihilation of victims with an infantile cynicism. Those are also some "setups" technically produced. "Real" bodies are simple pixel phantoms. One does not see any internal organs, any blood. It is a new phase in the show time that Agamben was talking about. A phase which cannot be placed under the heading "the inevitable horrors of war". It would better fit the category "the inevitable entertainment of war".

Humanity

Another interesting side in the film of the Ceaușescu's trial is, let's call it, "human". The same Limonov, an extremely subtle writer, easily labeled as crazy, controversial after so many strange political events (culminating with his nationalist-Bolshevik dream of saving Russia and a prison nearby), wrote the most sensitive lines after the Trial of the Ceaușescus:

The tape that presents the murder of the Romanian head is a spectacular and terrible proof of love in an old couple, that love which is expressed by handshakes and exchanging glances.

You can experiment this by looking at the sequences of physical proximity of the two without any sound. It will be easier for you to understand Limonov's perspective. The emotional dimension can be completed by clothes and colour games. They all seem to have escaped from *Mad Max* having costumes taken from a provincial *second hand*. They wear thick clothes (Gelu Voican Voiculescu declared for *France Soir* that this was the reason why blood does not appear profusely illustrated, though the two had been riddled in several bursts). She was wearing a generous fur coat and a scarf wrapped around her neck. He is well wrapped in a black coat. The rest of the assembly contains different spots of colour, sometimes even three colours, or they are militaries, or they have the coloured tie as the future head of services, Măgureanu, or Gelu appears with his white beard.

Gelu Voican Voiculescu is, thus, a representative person of the "court". Practically, we have two accused who laugh, sniff, shake hands, anticipate that they might be shot, but they do not seem to believe it. The rest of the world plays a very serious role. Proofs of the soldiers who were part of the firing squad clearly converge to a point: many of them knew from the beginning how the trial would end. Connected to the obsession for the "corpses", Voican Voiculescu pretends that he left the bodies at the morgue for a few

days. Only on December, 29, he remembered them, and Ion Iliescu and Petre Roman would have told him: "Gelu, this is your problem". In the film of the trial, later completed with images, in the end, this Gelu appears on the edge of the grave, saying "May God make them rest" thrice. The supreme irony is that the third time, the cameraman turns the camera towards him and makes him repeat: "Come on, say it again", and Gelu adopts the same attitude and says the words again. He was the man who led the bodies. He secured passage, he cleaned up the mess. He even said at a certain moment that he hid the burial place in order not to have the dwellings tainted, so great was the fury of the people. He had been the protector of the bodies.

Gossip Finally, we come to the key code, the disintegration of the "tyrants". Gossip. In the interventions of the prosecutor and of many other characters present at the trial, an important place is occupied by rumours regarding wealth, the villa that would have been given to Zoe, the daughter of the couple Ceaușescu. The fragment is hallucinating. The image if the golden weigher should be placed somewhere in a leading place in an anthology of the Romanian people's expressiveness, it seems taken out of the Luther's rampage sermons against the popes:

JUDGE: The last question, defendant! You were talking about equality and about the fact that we are all equal, that each of us should receive back according to one's work. We saw on TV the villa of your daughter, she had a golden weigher for the meet brought from abroad. Our meet from here, ours, was not good.

The crazy gossip goes on. The accused are visibly dismayed. Maybe they are more dismayed by the way in which their subjects perceive their power. It had been pure, total, but they did not use it for buying goods, but for totally different direction of powerfully exercising authority. It is memorable the scene in which the judge wants to finally know the age of Mrs. Elena Ceaușescu, but her answer is unique:

JUDGE: I have been interested in this and I know that your birthday is somewhere before his, but I have never known the year when you were born. What is it?

ELENA CEAUȘESCU: These really are women things...

The question "where is the money?", similar to a scenario with coup d'état in third world countries (something similar to "where is the money so we can pay for the army?") is an important one, but it should not be addressed to the couple Ceaușescu. On the whole, the revolution was supported by a nomenclature which had accumulated discontent and wanted release, including financial one. One of these many unseen of the communist bourgeoisie, Traian Băsescu, even said that he accumulated his wealth during the time of Ceaușescu, after the revolution, he only invested and reinvested... Money was there,

money did not count for the Ceaușescus. What one could do with it when having everything? "Yes, this is the way things happen, betrayals come from those near you.", to quote Elena Ceaușescu.

The two sides

Shortly after the trial, the judge Gică Popa would commit suicide: "I did not find any solution for releasing myself from the fear and terror which would have made my life unbearable", he left a note to his colleagues.

One of the soldiers from the firing squad complained that many of them were left by their wives; they were left alone, moreover without any job (made redundant before NATO). Gelu Voican Voiculescu remained a sort of weird shaman whose words nobody understands. Măgureanu was the man acting in the shadow, the man from services, the only one who could continue in the new power order, having a mysterious aura. Stănculescu was sent to jail in the end and he kept saying "final truths", full of announced or postponed omissions. The camp that went to execute Ceaușescu forever remained the side from the shadow or it even took part of the side of the outcasts.

The side that transmitted the event, Dinescu, Iliescu, Roman and their TVR represented the result of the simple equation "the medium is the message". The trial of Ceaușescu was just another television show, clumsily made, following so chaotic logics that it seems directed, but it was just another show. The grids were already made in the other side, that from the studios, the clean side, filmed live, not directed.

Translated by Paula Onofrei

Notes

[1] *Revoluția română televizată* [The Televised Romanian Revolution], anthology coordinated by Konrad Petrovzky and Ovidiu Tichindeleanu, Idea Print & Design, 2009, p. 127

[2] The transcript of the process here: http://www.ceausescu.org/ceausescu_texts/revolution/trial-ro.htm; "Who organized a coup d'état could shoot anyone!", said Ceaușescu. The expression "coup d'état" is used over and over again during the interventions.

[3] This thing is visible especially in the low-quality works dedicated to the trial and the Revolution. One of the worst books on this topic, except for the imagined analysis of Grigore Cartianu, is *Moartea Ceaușelilor* [The Death of

the Ceaușescus], by Catherine Durandin, Humanitas, 2011. The author writes at a specific moment: "so, Ceaușescu states, being right, «this is a coup d'état»"

[4] The magazine cover can be seen here: http://www.jean-edem.fr/index.php?option=com_content&view=article&id=123&Itemid=57

[5] Edward Limonov, *L'excite dans le monde des fous tranquilles*, Bartillat, 2012, p. 193

[6] Edward Limonov, in the magazine *L'Idiot International*, February 1991.

[7] *Revoluția română televizată* [The Televised Romanian Revolution], p. 109

Iulia POPOVICI

THE FAILED THEATRICAL PERFORMANCE OF REVOLUTIONARY LEGITIMACY

Why were the great Nazi leaders judged in long-term minute trials at Nürnberg, Eichmann in Israel, then the military and political commanders of the war from the former Yugoslavia etc., having armies of lawyers, prosecutors and judges, when their guilt was "obvious", and their condemnation – implicit? Certainly, not because the same judges could choose between the death sentence and that of life imprisonment. But because this type of political trial which involves the entire society is a widespread theatrical ritual meant to heal wounds and declare a new, better and right beginning of the world. Even when they take place long after the punishable offences, these trials are part of the inaugural mythology of the "new" world. There are elements which are necessary for the founding myth of change, of the better, which is the basis of important socio-political transitions. Being more than judicial procedures, these trials are clashes of values, principles and sometimes, conflicting ideologies. And from this point of view, the process and condemnation of the couple Ceaușescu at Târgoviște are the great failure of opening a new page in the history of Romania.

Former Nazi leader Hermann Göring standing in the prisoner's box during the Nürnberg trials.
Credit: AP

Iulia Popovici is a performing arts critic and curator. She works as editor at the *Observator cultural* weekly cultural magazine (Bucharest). A member of EEPAP – Eastern European Performing Arts Platform, initiated by the Adam Mickiewicz Institute in Warsaw in 2011, she is the author of the EEPAP report on the independent/alternative performing arts scene in Romania, and has written a number of texts on alternative performing arts, collectives and artists published in Romania (*ManInFest*, *IDEA*, *Scena.ro*, *Observator cultural* etc.) and abroad (*UBU*, France; *Szinház*, Hungary; *Dialog* and *Teatr*, Poland). Since 2011, she co-curates the Independent Performing Arts Platform presented in the framework of the *Temps d'Images* festival in Cluj. She is the author of *A Theatre by the Side of the Road* (2008), a book about the Romanian alternative theatre collective dramAcum.

Political trials, those of major war criminals or terrorists are performative demonstrations of the principle of justice and rightful punishment. The beginning is at Nürnberg – not only the start of legislating crimes of war, but also the first (big) judicial debate which was video recorded and broadcasted through radio transmissions. Taking into account the practical redefining of terrorism after September, 11, most recent analyses from this perspective approach the trials of people accused of terrorism (the most recent one, the case of Andreas Breivik) – it is yet interesting that comparative studies regarding

functional dynamics and the social effects of these trials do not exist yet. We can speak much less about contemporary "classical" political trials – obviously, the events from Târgoviște end an epoch of such prosecutions.

And still, classifying the trial of the couple Ceaușescu seems to be much more complicated than at first sight...

Which is the specificity of the trial of Nicolae and Elena Ceaușescu, from the perspective of a theatrical performance? What normally activates the performative character of human manifestation is the *consciousness of sight*: the neutral presence, not involved in action, of a spectator – or, the trial from Târgoviște was apparently one without witnesses, without public. The Stalinist tradition of political trials is one of closed doors – and the most famous Romanian example is that of the condemnation of Lucrețiu

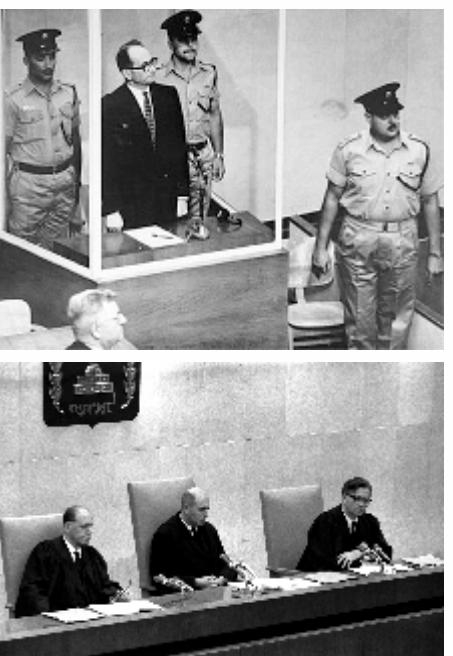
Pătrășcanu, in 1954. There are multiple reasons for this closed character of trials, and in most cases, they are not connected to safety necessities: the proceedings of illegalist communists, initially open to the public and, especially, to the press later started to be held with closed doors because the defendants took advantage of the situation to send their messages, they regarded it as a militant stand and they were perfectly aware that the left-side journalists that covered the event would propagate these messages for a much larger audience. The closed doors did not mean a secret trial, but control over its *narrativization*. Pătrășcanu himself (with his illegalist experience) would use the dramatic potential of the court to defend his own discourse, for posterity, but taking into account the given conditions (being warned by the presiding judge that he is *showing off*, the defendant answered: "Yes, let me show off, my life is short, but there are people who will watch this crap"¹).

The trials with closed doors practically annihilate the performative effect of the trial: it is not the condemnation itself which offers the feeling of exercise of justice, of accomplished revenge, of restoration of order and good things, or on the contrary, of injustice, social hypocrisy etc.,

but the actual pursuit of the trial, passing through its specific phases (in which the discursive *reenactment* of the committed crimes plays an important role) and the corporalization of the sentence (the defendant is deprived of his attributes of power, *the evil* is reduced to the much-too-human frailty). The political trials of the terrorists and criminals of war are by definition theatrical trials, not because they would be falsifying set ups, but because they are, by definition, addressing to a target-public and they suppose

top: The sentencing of Adolf Eichmann in Jerusalem, 1961.

bottom: Adolf Eichman's trial judges, 05.04.1961,
Source - Israel National Photo Collection,
Author - Israel Government Press Office

the confrontation of conflicting principles and sets of values, with equal chances of winning before that audience. The sentence does not always overlap the impact on the public and, by extension, the social one.²

Former Yugoslav President Slobodan Milošević standing trial at the Hague for war crimes in 2001

As I was saying, in Târgoviște, there was no public – but its place was taken by the recording camera, while the behaviour of the members of the court, of the prosecutor and of the defense lawyer proves the fact that they all had the conscience of playing their own roles (which are not professional – in most cases, they stepped down from exercising judicial relations in favour of interiorizing some guessed expectations of the "public"). Failure to comply with the formal conditions of the theatrical trial – including the background that I will talk about and whose improvisation will affect, on long term, the performative reception of this hearing – is frustrating for the other two characters, the couple Ceaușescu. A lot has been

said and written about Nicolae Ceaușescu's repeated insistence that he will not face criminal charges except for the situation when he is brought in front of the Great National Assembly, as a form of negation of the situation he was in, a way of seeking refuge in the bureaucratic familiar safety, in the illusion that a safe institution, ideologically controlled, could restore the original political order, just like it had done it before.³ Actually, there is a fundamental error at the basis of the trial "scenario": a process is a dramaturgical construction based on the balanced dialectical development of facts, while a political trial supposes a "clash" of points of view from balanced positions in front of the public opinion; at Târgoviște, the judges and the accusers chose to perform *instead of* and not *for* the public (assumed as a large and uniform mass of "people"). And this practically leads to the annihilation of the condition of implicit theatricality for activating the feeling of justice. From negative heroes, the defendants became victims⁴, and what should have been the legitimization of a new social order became a failed and illegitimate end. It was not so much due to the failures of legal proceedings (a classification of the alleged misconduct in accordance with the legislation in force, the defendants' right to defence and to the confrontation with the accusers etc.), but because of voluntary ignorance regarding the *dramaturgical* and *spectacular* framework of the trials themselves. The improvised decor is probably justified by haste, but spatial organization was premeditated, providing a large space for movement for the accusers

Former Egyptian president, Hosni Mubarak, accused of conspiring to kill protesters in 2011

and the accused had zero mobility, without having the conventional force of a courtroom (where space generates authority perceived as legitimate, just as the theatre stage generates the perception of theatrical actions as belonging to a self-sufficient reality). Court is not about exposing people in chains, about humiliation or parade of the weakness of the supposed wrong-doer; the dispossession of power starts from the premises of an initial abuse of power, and subjection to judicial "scrutiny" re-establishes the balance of force by neutralizing the extraordinary qualities of the accused, a man like all the others. It is, paradoxically, what the defendant Nicolae Ceaușescu understands by constantly claiming that he answers "as a simple citizen" – without practically appealing to his political status, threats from positions of power or the entire domination instruments. The couple Ceaușescu plays the appropriate roles – their judges, do not. And restriction of the discursive space of the defendants to a series of negations and appeals to higher courts (including "the people", this is a factor having great importance) has exactly the opposite effect before the intended audience: frustration before lack of confirmation of the negative attributes that large society layers connected to the defendants.

There are two components of the outcome of a political trial, they do not necessarily overlap: the judicial sentence itself and the conviction/ symbolic acquittal – and they reflect in the mirror the similar theatrical mechanism: the fulfilment of the heroes' personal destiny and catharsis as the effect over the public. The symbolic reaction at the end of a trial is also a cathartic one – purifying at an individual level (of the "spectator" as a citizen) and at the level of society (of the "spectators" as members of the community).

Passive spectators are those who give a meaning to judicial exposure (that they evaluate depending on their own social experience of "justice" – it is not a universally human instinct, but it takes the shape offered by normative socialization), not the actors themselves that are involved in the dramatic trial – and in Târgoviște, the latter transgressed their roles, executing a sentence which was not negotiated socially. It is a cliché: masses of people taking part at the execution of a sentence of amputation, lapidation, hanging etc. in societies where the Islamic law applies are neither forced to be present at human suffering, nor monsters without empathy, they are just differently socialized by the Euro-Atlantic environment, where the exceptional implementation of death sentences is restricted to a formal bureaucratic framework. Societies define themselves and the differences among them by emphasizing programmatic and ideological distances of procedural approach of similar intention actions. The blatant parallel between the memory print of the totalitarian legal framework (in which, for example, the defence attorney was the agent of the oppression system)

Anders Behring Breivik in trial
2012

and the trial meant to set society free from its recent totalitarian past (but appealing to the image of a defender with a unique role of accusing – since his interventions in Târgoviște were reduced to providing additional incriminating questions, formally addressed through the "official" prosecutor) spectacularly activates social emotions rather linked to dissociation (lack of trust, especially) than to solidarity. The show is a familiar one, but not in the expected meaning.

Certainly, there are manipulation mechanisms in most, if not in all political trials (including those for crimes of war or terrorism⁵), since their purpose is not of finding out truth, but of providing moral compensation, a warning regarding the limits of power abuse... Conviction is implicit and offered as an inaugural gesture at the level of the entire society. Political trials of the couple Ceaușescu's type have therapeutic effects on large scales of society – following the logics of the bourgeois theatre of Bertolt Brecht. But the combination familiar-uncreditable and negation of the direct development of the character in front of the public annihilated the entire potential compensatory effect of the theatrical trial. The monster was disenchanted – but as a suicide who avoids paying for one's own deeds.

Top: Andrea Geyer, Criminal Case 40/61 Reverb, frame-still (Prosecutor), 2009

Bottom: Andrea Geyer, Criminal Case 40/61 Reverb, frame-still (Audience), 2009

Translated by Paula Onofrei

Notes

[1] In Lavinia Betea, *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist* [Lucrețiu Pătrășcanu. The Death of a Communist Leader], Bucharest, Humanitas, 2001.

[2] For example, the case of the IRA members, convicted for terrorism, for whom there was massive public support from the Irish.

[3] The most famous, in November 1979, when the old communist Constantin Pîrvulescu confronted Ceaușescu.

[4] Here, we could introduce another political judicial practice, that of popular courts – which, despite their name, are not famous on long term

(social memory is long, but the Romanian history of the Romanian courts starting with the first decade after the Second World War, is not one of legitimate justice). Popular courts annihilate the structure of distance necessary for the public/public opinion to perceive a conviction as the restoration of justice (the uninvolved "viewer" refuses to assume the judicial burden itself, he looks for confirmation – or invalidation – of social order in the development of the trial).

[5] See the project ICCT (International Center for Counter-Terrorism, Haga, www.icct.nl), "Terrorism Trials as Theatre", where the trials for crimes of war/genocide/terrorism are assimilated to political ones.

Bogdan TEODORESCU

IMAGES OF A REVOLUTION

Bogdan Teodorescu is a visual artist and a Lecturer, PhD, at the University of Arts "George Enescu" in Iași. He works in different media of visual representation. In photography he is practising and theorises aspects of performativity and post-production. He is a founding member of Vector Association in Iași. More info about his exhibitional projects: www.bogdanteodorescu.ro

Nowadays, a journey by taxi that costs over 15 RON (€ 3,33) usually includes, in most cases, a "packet" of personal stories and judgemental issues which can hardly contradict the socio-political situation of the past 30 years in Romania. The character that initiates these, the taxi driver, almost invariably confirms his words with the expression: "Mr, it was definitely better in Ceaușescu's time". Of course, his arguments keep flowing, as answers to his own questions, rhetoric leaves time to the customer to answer only by monosyllabic words: "Did we have flats? – Yes, we did. Did we have cars? – Look, Dacia is good even now. We also had food, because each of us has relatives in the countryside... a chicken, an egg, a pig..." He is very proud that, after the Decree-Law no. 61 from 1990, regarding the sale of the houses belonging to the state fund to the population, he was able to buy his apartment by the price of only 13 salaries. Once upon a time, money was always enough, he could go to the seaside, he visited the entire country and he even saw Berlin in the D.R.G. When the Revolution came, he burnt some files at the headquarters of P.C.R. (The Romanian Communist Party), because everybody did it. He was happy when Ceaușescu was shot, but now he regrets, because the former ruler did a lot of good things for the Romanians.

The taxi driver on the spot creates a map of the ensemble in which he can sketch only by using a few details. At a thorough analysis, one can notice that his personal history is connected to a lot of his work colleagues; he is one of those people who moved to the city during the period of the forced communist industrialization. For him, the problem of tomorrow is seen differently now, because it really exists. 23 years ago, after "today" always came another "today" which was just as grey, but sure. The symbolic image of a pre-December paradise country has as a reference point a fragment of minimum comfort to be found in the capitalist standard of living which brings the bonus of assuring this kind of life during the entire existence.

I have said what makes the taxi driver regret the previous régime; what made him react instinctually on December, 22 and a few days later can be explained by the boomerang effect of his individual formation in a general context of indoctrination, it is the consequence of the blind spirit of the crowd.

1

2

*** On July 15, 1989, 24 years after the IXth Congress of the Romanian Communist Party, which brought him the position of first secretary of PCR, Nicolae Ceaușescu declared:

More than 4 billion people live in poverty and during the last century, their situation continued to get worse, while in rich countries, a small group of rich people managed to annually accumulate tens and tens of billion dollars from developing countries. It is a situation which must not go further than this! This is the world represented by some gentlemen who give us pieces of advice to take it as a model! The world of inequality, of theft, of oppression! We have known it for hundreds of years and one hundred years during capitalism. This is the reason why I declared that for us, this road will never be taken! The Romanian people have a saying, that this will happen when pigs fly, when two Sundays come together. (Applauses) Do not applaud yet. Modern genetics has made incredible progress. (Applauses) And it is possible to meet flying pigs, but not even then, will we return to our former state of things. Capitalism in Romania is forever dead and buried! People represent the true master and they will always be in charge with their own destiny, with the wealth of their own country! (Applauses, cheers).

Carefully directed, this discourse which is vehemently charged with irony promoted the humoristic side of the speaker which the ruler wanted to underline as a strong point of his personality and image. As always, the public reacted in an obedient manner, applauding and laughing out loud. Thus, these words were not the stereotypes we have been used to for two centuries, but, on the contrary, they represented three pictures which were to a certain extent prophetic for the post-Ceaușescu period.

The first refers to the apocalyptic picture seen by Ceaușescu, referring to the influence of international economic corporations after they opened local markets, this phenomenon is countered by the building of an utopian system, powered by one's own megalomania based on economic selfisolation.

The second picture could speak about people's awareness that four centuries of communist demagogic is a solid indestructible basis for socio-economic changes at the level of the citizen's mentality.

In the last image, representing people with the self-chosen representatives, it is underlined the politics of party individual, "always a master of his destiny, a master of the wealth of the country", this situation later degenerating into a personal and atrocious way of managing the patrimony of the country in the post-December period.

The same discourse strengthened, in the end, the image created by Ceaușescu at an international level, he declared himself the protector of developing countries: "It is important to find solution for paying the external debt of 1200 billion dollars of these countries. And this should not be done by symbols. Symbolism is good in art. In economy and politics, it is useless" ... Taken out of the context, this statement is more than a lie if we think about the fact that the entire communist period had political symbol as a propaganda engine. Generations of young people completed their education always having the image of the ruler placed above the classroom blackboard, as a frontispiece, as intangible and immutable values, even if

3

4

these images varied from the representatives of the Central Committee to the picture of Ceaușescu. The membership card, the falcon of the country, the pioneer, the UTC member were basic social ingredients for the development of the new man, with a healthy communist way of thinking. Behind the shiny ideology, just like in any socialist state, there was an oppressive system that copied the evil Soviet methods.

*** Mr. Ioan Matei Agapi, a teacher of photography at the Academic Centre of the House of Culture for Young People and Students and at the Public School of Arts in the post-December period, tells about the fact that he had been interrogated thrice by the Security for many days every ten years (1957, 1969, 1979). Every time, the man who "took care" of him had the same code name: Matei. The system had taken over the principle of all-seeing deity to be found in each individual. Practically, the citizen had to be aware of the fact that except for the possible informant near him/her, there was an "angel" that supervised every move. Intellectual pedigree was not at all an advantage at that time, the persons that came from intellectual families were usually the most supervised ones and forced to do different tasks under oppression. Mr. Agapi himself was forced to do some activities which were connected to his job (photographs, short documentaries) for free, in most cases, he received the threat of losing his job if he did not do what he had been asked.

In the teacher's archive, there are a series of photographs which are not connected at first sight, on the topic of the Revolution. Accompanied by commentaries, they have a special value as documents. The photos taken on December 22 at the Square House (the former headquarters of C.C. in Iași) show a crowd of people that protest, while at the balcony of the building there are a few individuals who deliver speeches [photo 1]. The explanations of the author cast light on the motivation of taking those pictures: "Among those people, there was no one I knew, not a single Grand Old Man, not even an intellectual or somebody that I knew. It was an assembly that was created all of a sudden, a mass of manoeuvre, the same that will burn a few minutes later the files in the building of C.C. having no copy." In this set of photos, there is one having a specific connotation. In the centre of the crowd of resurgents, one can notice teacher Agapi himself, holding his camera [photo 2]. The photo was taken by a "fellow" and it was offered to teacher Agapi after more than two years, when its purpose was that of evoking a simple memory.

The photographs of Bucharest were taken on December, 27. In front of the television, one can identify symbolic elements connected to the new revolution [photo 3]. The two tanks are the proof that the army was on the side of people, this thing is exemplified also by the cut-off hole in the flag that flies above their heads. In the first plan of the photograph, there is a symbolic element of identity, the car ARO which seems to assure us that the rebellion reaction is Romanian. In the background of the photo, the building of the television seems to be a witness and an actor of this theatre. This image is a created one, a façade meant to vanish suspicions connected to the success and credibility of this revolutionary act.

Connected to this image, the building destroyed by flames is marked by a monument of silence as being one of the places where manipulation proved its power in this period

[photo 4]. The respective building having an unknown owner later proved to be a conspiracy house. Being a strategic precious element by its physical position in space, inside it, there had been placed simulation devices for shooting, equipped with sound and light. The false attacks were attributed to the so-called terrorists that were considered responsible for the events that started on December, 22. At that time, everything that happened in the country was immediately transmitted by the Romanian Television, seen as a "pot" of political military acts. It is intriguing the fact that information regarding the objective of this attack in that specific place and also the identity of people in charge of it were never revealed to the public.

Marked by their unhackneyed character, the photographs taken in the Studio 4 of TVR show to the public the people "behind the buttons" that assured the technical transmission [photo 5]. The viewer may question the quality of witnesses that these people had, invisible at that time, the viewer may have doubts regarding the way in which they would decipher the logics of the events of December from a nowadays perspective.

The report material from Bucharest ends in an optimistic and metaphorical way. Having the subway of the tube as background, a few young people on two rows, having a Christmas tree in the middle, use their hands to show the victory sign [photo 6]. The young people are aware of the fact that they have gained access to liberty, to free expression; these were the most important values for them at that time. They are also the ones that will form the first "sacrifice generations" from a long line which continues nowadays.

*** Regarding the photos or videos that represent documents of the revolution, there is only late interpretative information; for most people, these items were required by people or manipulated into wanting them. The filmed trial of Ceaușescu is an eloquent example in this respect. The viewer was satisfied by the fact that the dictator would no longer be part of the political life, therefore the execution was accepted as normal without asking about the person who asked for it or its degree of violence. On the contrary, one may say that the more or less professional way of filming of Mr. Bratu (the cameraman of the Ministry of Defence) received different reactions. The moment when Nicolae and Elena Ceaușescu were taken out of the armoured automobile (called TAB in Romanian: Transportor Auto Blindat), the way in which they were presented as crammed in a corner while on trial, incoherent replies, the embarrassing moment of having their hands tied, etc., these created narrative conflicts that created the image of a ridicule event.

If we think about nowadays' reality, one can definitely state that the simple Romanian citizen does not suffer from mental instability, but I would rather say that he is affected by a continuous process of directed information. This citizen reacts at stimuli which are familiar to him and are to be found in his immediate proximity of living, no matter if he has immediate actuality or the nostalgia of the past as his landmark.

Translated by Paula Onofrei

Maria Alina ASAVEI

THE POLITICS OF MEMORY: THE HERO, THE MONSTER AND THE "RULE OF LAW"

We can assume our own version of the past only to the extent to which that version counts in understanding and exposing the hegemonic versions of official history. Raphael Samuel once said that "social history, if it is to fulfil its subversive potential, needs to be a great deal more disturbing".¹ In order to be truly disturbing, this history celebrates the mundane, the disadvantaged or those lacking power, bringing past and present closer together and takes into account those dissonances which we know of as part of our own manner of evaluating and understanding the past. But can we really understand the past on its own terms, or is it necessary and inevitable to pass it through the filter of present-day values? To what extent our past traumas can metamorphose into "historical truth"? How can we cleanse the traces of power excess from official histories? In this conceptual framework it is legitimate to ask ourselves whether: 1. the fall of communism in Romania in December 1989 is viewed/understood differently by those in power and by those on the margins of power, and 2. Whether there may be a unilateral/mandatory vision imposed by communism, according to which people say they see in communism only what it is officially allowed to say.

What follows below is a personal history of the fall of Romanian communism, and of transition to democracy. It is "personal" because it relies on private memories of the past, but at the same time it circumvents the political sphere and becomes political. Memories are inevitably filtered through the social and political contexts people find themselves in. This politics of memory must not be overlooked or underestimated. Political elites know best why.² I do not know whether the evocation of one's own "histories" and of one's own political memories can change the course of past events, but they definitely can contribute to throwing power relations out of balance.

My years under communism coincide perfectly with my childhood years. As much as I try to dissociate them, I still have in my active memory my "Fatherland Falcons" uniform

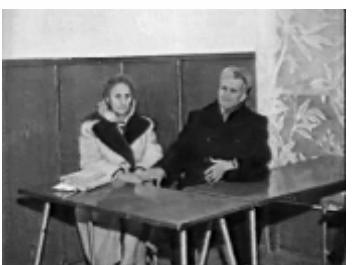

Maria Alina Asavei is an art historian and critic. Currently, she is a PhD candidate in Philosophy, at Central European University in Budapest. She works principally in the areas of art and disability, politics of aesthetics, forms of artistic engagement during and after totalitarian regimes. She published studies in the domain of Art History, Aesthetics and Social and Cultural History.

(on which I managed to stain with jam every morning), the Chinese fountain pen with a little Panda head at the end of the cap, the children's magazines *Arici Pogonici* and *Cutezătorii*, the Muppets Show and the free (or ridiculously cheap) summer camps in Năvodari. For me, the fall of communism meant at the time (I was ten) the liberalisation of spectacle on television, and the right to wear blue jeans at school all the time (especially since uniforms had become an accessory one could choose to wear or not). I could not foresee the moral mire and the chaos that would come after those circumstantial "freedoms". I did not have the vaguest idea what (liberal or non-liberal) democracy meant and I do not think I actually understood what it was in the following ten to fifteen years. Thus, my first failed democracy lesson started with a televised show: the tyrannicide.

The trial of the Ceausescus seen through the eyes of a child of the "Golden Era"

I have watched the Ceausescus' trial and execution to television. To my mind, all the revolution's events were unfolding in that wooden box and only there. Only much later I began to wonder, in a very serious tone, whether those things had actually happened or not. I remember that the "trial" caught many at their Christmas dinner, around dessert time. At the time I was too young to understand the seriousness of the event. I could, however, surmise the dreadfulness of the moment, judging only by the way the grown-ups around reacted, both with hostility and with hesitant joy. That joy was not similar to the joy felt after a victory in a football match, but was instead joy mixed with fear and anxiety. However, I remember almost clearly that through my ten-year-old eyes, the trial and execution of the "comrades" appeared somewhat different from what the grown-ups saw. It is not surprising: children perceive and understand the world differently because they do not stop at the grown-ups concepts, beliefs, clichés and idiosyncrasies, but instead go beyond them (and they do not censor their opinions depending on opportunities and interests, either).

Many children have watched on television the Ceausescus' trial and execution, together with their parents and grandparents, without understanding much from this "movie". It was more violent than all the action movies shown on television at the time. I was not used to such shocking images, with old people put against the wall and executed, but I do not remember, either, feeling any trace of compassion for this

scene, which appeared to me as unreal or as a stunt. At the end of the day, the monster/"tyrant of the Carpathians" was dead, and in the mind of a child of the "Golden Era" good always prevailed over evil, because this was what happened also in the fairy tales I would read (computer games had not reached us at the time). I did not think at the time that the Ceausescus' trial and execution were unfair or illegal. I did not think that it was possible for the decision to execute them to have been made before the trial, and

this could have justified both the haste with which the two were processed and the simulation of defence. I didn't have the faintest idea about "human rights", "show of cruelty", "simulacrum", "kangaroo courts" or "show trials". Therefore, what I felt is what I remember feeling when watching the Ceausescus' trial and execution on that Christmas day: a state of perplexity. That was how I stepped into democracy.

I wasn't even convinced of the veracity of what I had seen, nor by the "actors' play". I was thinking at the time that Ceausescu was not the real Ceausescu (the way I knew him from the Pioneers and the Fatherland Falcons magazines), but instead an amateur actor, disguised under a wig and many fake wrinkles, who hadn't even

bothered to study better the Secretary General's gestures and intonation. Besides, the director had cut out many of the lines Ceausescu should have been reciting during the trial. I thought: "It must be really cold on that stage... Those people wear their overcoats and their scarves indoors!" (nowadays this would look to me more like a scene from a Nikita Mikhalkov movie). Later on I read in the press about the way people abroad had perceived the fact that neither Nicolae nor Elena Ceausescu took off their coats or scarves: "Still wearing their overcoats, they look more prepared for last-minute Christmas shopping than a trial – or an execution."³ I remember clearly the judge declaiming at the start of the trial: "*The Grand National Assembly has been abolished. We have a new state power institution.*" I did not understand the phrase "a new state power institution". Would this new power institution be the "rescuing hero" who fought the "Carpathian tyrant" tooth and nail? (at the time I was not aware that the enemy of evil is not always good). But whereas I could discern clearly who the "monster" was in this new "movie" (since he was sitting calmly anyway in the dock, holding his spouse's hand), why was this "new power institution" so complicated to understand and decipher? What was this, where was it coming from and what would become of it? It wasn't very clear to me either who was putting whom on trial, or who was the positive "hero" of this new "movie". Who was the "Übermensch", "the Hero", "Superman"?

I also remember the hammy performance of one of the "defence" lawyers (it was only much later that I found out that was Constantin Lucescu, a barrister from the Bucharest Bar). At some point he started wailing with a theatrical voice about the crimes committed by the tyrants against their own people: "murder by starvation, by lack of heating, by lack of lighting; but the most heinous of all was the crime of chaining the Romanian spirit, the soul of this people".⁴ I began then reflecting on the phrase "Romanian spirit" (not very

successfully, though). I didn't know what the "Romanian spirit" meant and why it was so important (later on I didn't want to know what it was anymore, but not because I was not interested in the matter).

By the time I found my bearings and finished dressing up my *Arădeanca*⁵ doll appropriately for the solemnity of a courtroom, the two tyrants lay by the wall in a pool of blood (with no "viewer discretion advised" warning – besides, the show was an exceptional one, of the PG-13 rating type). I did not feel the gravity of the situation because I was not sure of my own perception. Later on I read that the philosophy of the mind had proven that "perception starts from prognosis"⁶, underlining the connection between perception and knowledge. Everything we perceive is influenced by our cognitive background. Therefore, my visual perception of the Ceaușescus' execution could only be a pseudo-perception, without much meaning, because I had never seen on television or in "real life" people riddled with bullets against a wall as a new Christmas movie. I did not have in all my cognitive background anything that could have been associated with the execution of human beings.

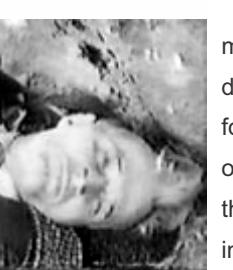
A few days later I remember hearing an uncle saying: 'It would have been better if they'd shot them straight away without any trial'. What I can't remember is the reason he had said this: 1) either that 'It would have been better if they'd shot them straight away without any trial, rather than have a show trial'; or that 2) 'It would have been better if they'd shot them straight away because they didn't deserve to have a trial'. I remember thinking: "those tyrants have hurt *the Romanian spirit*. However, *the new power institution* seems to be generous in providing them a *different trial*. It is not a real trial, but it looks like one. I wonder whether the tyrants were glad to see they were not killed straight away, that they were given a trial?" (later on I watched the trial taping and heard Ceaușescu say: 'You could have shot us without all this masquerade.').

A long time afterwards I kept playing the game of trial and execution. I would sit two dolls on a worn-out chair, then put them inside an old valve TV set, of which only the wooden case and a bit of screen had remained. I would be careful to tie a "peasant-style" scarf around one of the dolls' heads and dress the other in a coat and a muffler. After I put them to trial to my satisfaction, I would tie their hands behind their backs with string and take them outside to shoot them with my water gun. After they died, I'd dust their little clothes, untie their hands and apologize to them (especially to a chimney sweep doll and his girlfriend, on whose faces I had drawn bullet holes and blood, with a red ballpoint pen). Sometimes the dolls didn't feel like dying at the first attempt, and so I had to try them again, in a more authoritarian tone of voice, adding a new count: "refusing to die at my will and in the established position".

**Post-childhood,
post-December
1989**

To begin with, political opinions and convictions are shaped as products of childhood socialisation.⁷ Political convictions are not immutable, then can change in time (especially if we consider the influence of political events, which affect inevitably our convictions one way or another). The replacement of a political regime with another is such an inevitable event, one that contributes to changing our opinions or convictions concerning political acts.

The notion of "political learning" designates the process through which the citizens of a country change their opinions, attitudes and political tactics as a result of a severe crisis or of an event that is hard to ignore. Nancy Bermeo used the concept of "redemocratization" in order to explain the cognitive change process as part of the political learning/redefinition.⁸ For Bermeo, this "redemocratization" has three stages: 1) the breakdown of the dictatorship; 2) the creation or reconstruction of a democracy, and 3) the consolidation of a new regime. However, the way we should understand politics is essentially influenced by the second stage, by that "critical moment between the crisis of the old order and the consolidation of the new one – for it helps explain why a new regime becomes democratic [...] why, in essence, a dictatorship in crisis is replaced by a democracy rather than another dictatorial regime".⁹

Undoubtedly, a democracy is preferable to a dictatorship from many points of view. The dominant idea we can find in the theories of democracy is that democracy means the rule of law. The transition from a dictatorial regime (the Ceaușescu regime) to a "democratic" one did not take into account "the rule of law", but rather the need of the "new power institution" to see the old hegemony dead and buried in order to be able to install itself comfortably as the new hegemony. And as the "new institution of power" was very good at "democratically" hued disguises and imbroglios,¹⁰ it staged a trial to show the people how you can get rid of communism¹¹ in less than two hours. The "new power institution" believed "the Romanian spirit" needed a lesson, and rushed to offer an *exemplum*, a false exorcism performed on television (just like the sermons and the morality plays of the Middle Ages). However, what the new power wanted to disseminate was the fact that the trial and the execution of the dictatorial couple was a fulfilment, by way of justice, of the people's will. In reality, the trial was a bloody staging, "legitimised" by a judicial farce. A real trial would have taken too long and would have tainted the "immaculate revolutionaries" image of those who replaced the *status quo*.

The voices in the West soon made themselves heard. The discussions about the former East mentioned frequently the innate inability the citizens of this part of the world had for deciding their own fate, according to the illuminist-liberal principles. It was said that the communist systems had operated as prisons for belief, thought and free expression, as well as that human rights had been constantly and consistently breached. However, the people living in these prisons knew nothing (or almost nothing) about life outside this prison, and in a way they had come to think of this imprisonment as "their life". That was the reason why, after the fall of communism, many seemed unable to adapt to the life outside the prison,¹² and the new leaders had only to profit from this situation.

Later on, Romania entered the "free" circuit of market economy, we had to adapt to "the society of the spectacle", and witness the "democratic" plundering of what used to be the property of the state by the members of "the new power institution". At some point, the lives of the former children in this new world began to look increasingly like what Kermit the frog¹³ used to call "his life as a Hollywood star": "chaos, madness and romantic pigs".

Translated by Sorana Lupu

Notes

- [1] Raphael Samuel, "What is Social History", in *History Today*, Vol.35, Issue 3., p. 13
- [2] Herbert Hirsch asserts that political leaders will always evoke or "invent" memories of the real or fictional past, in order to motivate the "people" to blindly subject to their will. Thus, entire generations believe their own version of the past to be the official version and thus the version of the past sanctioned by hegemonies becomes history (see Herbert Hirsch, *Genocide and the Politics of Memory*, University of North Carolina Press, 1995).
- [3] Samantha Henig and David Holmes, "Autocrats on Trial", in *The New Yorker*, 3, August 2011
<http://www.newyorker.com/online/blogs/newsdesk/2011/08/dictators-on-trial.html>
- [4] From the transcript of the Ceaușescu's trial of 25 December 1989:
http://ro.wikisource.org/wiki/Stenograma_procesului_Ceau%C8%99escu
- [5] "Arădeanca" is a toy factory in Arad, opened in 1949.
- [6] Robert L. Solso, *Cognition and the Visual Arts*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, 1994, p. 4
- [7] Socialisation in school and at home.
- [8] Nancy Bermeo, "Democracy and the Lessons of Dictatorship", in *Comparative Politics*, Vol. 24, Issue 3, (April, 1992), p. 273.
- [9] Nancy Bermeo, *ibid.*, p. 273.
- [10] In Romanian, an imbroglio is a play with a complicated, deliberately confusing plot, and with a surprising and clarifying denouement.
- [11] The propaganda of the '80s had personalized Ceaușescu's power to such an extent that most of the population identified the supreme leader of the Romanian Communist party with the communist regime itself. (Dragoș Petrescu, "Dilemmas of Transitional Justice in Post-1989 Romania", in *Lustration and Consolidation of Democracy and the Rule of Law in Central and Eastern Europe*, Political Science Research Center, Zagreb, 2007, p.132).
- [12] See, for instance, John Lloyd's analysis in "Transition in East", in *Financial Times*, 24 December, 1994, p. 4.
- [13] The Muppets

Vasile ERNU

THE SWAN SONG OF ROMANIA OR THE RECENT HISTORY TOLD TO NICOLAE CEAUȘESCU

About a country's pulse before death

A State that does not know and is not capable of counting its citizens can no longer exist or maybe it does not deserve to exist. The citizen of a country is, in fact, its pulse. When the State, the power which rules and represents that country, no longer knows how to take its pulse, it means that its institutions have entered an advanced state of decay. The state may even be clinically dead, but nobody else has confirmed this yet. Not being able to take your own pulse, this minimal gesture of "biopolitics", to see the state of your own socio-political body means not being capable to meditate and decide on your own situation. In such a context, when the social and political body can no longer meet its basic functions, it seems that only somebody from abroad can come to see, to diagnose the situation of the political body called Romania. Looking carefully at the socio-political body of Romania, we see a body entered in convulsions and announcing total death because *brain death* happened some time ago, but the external diagnostician has not announced it yet. Why?

Who takes our pulse?

When the state cannot take its own pulse, meaning it cannot even count its own citizens, someone from abroad is needed to do this. In the global context in which we live, there will always be a volunteer because, though the body of Romania smells like a decaying corpse, any person or *civilised* institution knows that nowadays, even a carrion can become a commodity. The present situation reveals the fact that this type of institutions is here, in our neighbourhood, in our social, political and economic body, knowing exactly how to take our pulse, meaning to count us. The most important, accurate and reliable information about us, about most of this country's citizens are not to be found in the dying institutions of the Romanian state, but in multinational economic institutions. A multinational economic institution knows about the people of this country far more than a

Vasile Ernu is born in USSR in 1971. His debut was *Născut în URSS* [Born in USSR] (Polirom, 2006), translated in Russian, Spanish, Italian, Hungarian, Bulgarian and Georgian. In 2009 he published *Ultimii eretici ai Imperiului* [The Last Heretics of the Empire] (Polirom), translated in Italian and Russian. In 2012 he published *Inteligentia rusă azi* [Russian Intelligentsia Today] (Editura Cartier). Vasile Ernu (with Costi Rogozanu, Ciprian Șiulea and Ovidiu Țichindeleanu) is the coordinator of *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismaneanu* [The Illusion of Communism: Critical Readings of the Tismaneanu Report] (Editura Cartier, 2008). Also, he is one of the founders and coordinator of the online project www.criticatac.ro. More info at: www.ernu.ro / www.nascutinurss.ro

Romanian institution with this function should know. For example, in Romania (but this is true for most countries, just on the outskirts of capital, one can see better), the bank holding your loan or an insurance company not only knows everything about us, but something more. They know what is happening at the moment with us and they even fairly accurate estimate what will happen in the near future to each of us. There is no *Matrix* or metaphor here, but simple reality.

The delicate situation does not consist in the fact that they know more about us than the State which is paid by us to fulfil this function, but the fact that they, more recently, have "hands longer" than the state, and often state institutions are their subordinates (carefully look at the meeting of the heads of state with IMF chiefs, or look at the way the lobbies of large corporations impose laws). There is even a more cynical institution, such as IMF, which has the role of providing the last diagnosis and make the necessary and useful decisions holding power over the dying body of this country: a social and political body into a state of advanced disease, in fact, a dying body should have its last functional organs put for auction to satisfy those who have kept this political body under infusion. Why a State-body in brain death is kept under infusion and who uses it?

When does a State die or why does it need a transplant? Who is going to perform it and benefit from it?

I would not seek a response to this type of question in treatises of political sciences and philosophy, but in a totally different place. To find an answer, I would rather turn to the medical field¹. Do you remember how, in the '60s, the most important thinkers of the post-industrial period announced the death of all? In the same period when the individual was declared dead, major changes took place in the medical field. In those years of "Sputnik generation", some researchers developed a new area of medicine, called AIC (anesthesia and intensive care, in other languages, it was called "reanimatology"), others were trying to analyze different stages of death, while others were deeply involved in transplant techniques of the vital organs of the body. Regarding these matters, the politicians and political scientists did not know much. Why should they have known about these problems and solutions proposed by physicians?

The surgeons of that time who were in charge with the entire process of making a transplant of the organs of a human body knew that an organ cannot be taken from dead body. Their fundamental question was: how can one get hold of these fundamental organs from a "fresh" body, still alive? Medicine, of course, knew this for some time: one cannot take an organ for transplant from a dead body, but from one which is in *coma de passé (clinical death)*. It is known: a person who is in this situation can live only connected to devices that maintain artificial respiration and blood flow (the technique required by these procedures appears in the same time). People in this phase have a dead brain, but their heart rate and respiration are artificially maintained. Brain death is the result of complete cessation of cerebral blood flow and its stop of functions is irreversible. Traditionally, as we all know, a person is considered dead when one stops breathing and one's heart stops beating, one does not have a pulse for a long period of

time and one's vital organs are in the process of alteration, that is the process of tissue necrosis has started. With the development of resuscitation techniques, we find that death is a process which is not only connected with the cessation of heart beat (lack of pulse). In this respect, beside the old concept of *biological death*, appears the one of *brain death*. Brain death was defined as "an irreversible coma with abolition of reflexes. It is an irreversible process due to neuronal necrosis, followed by the decrease of circulating blood".

Because techniques of vital organs transplant are developed and extended in different countries in parallel, causing controversies, the committee of the Medical School of Harvard made things clear in 1968: together with classical criteria of determining the death of the body, there is a new method of doing this – *whole brain death*. Both *brain death* and *biological death* are connected with the same recognized event: death. But the organisms diagnosed with death, in both cases, even if they are dead, they have different features: from those with brain death, one can take organs for transplant, unlike the one in biological death whose organs are no longer useful for transplant. In order for these transplant procedures to become "normal", though they caused numerous debates at that time, laws have been introduced, giving the legal right to doctors to use the organs of the "clinically dead" person for the transplant. Before this moment, there was no regulatory legislation.

What does this medical story have in common with us and the death of the State? If we look at the political history of postcommunist countries (it is also true for colonies), we see a striking similarity between medical techniques and economic, political and social engineering products applied to the political body of postcommunist countries. When in 1989, the entire political body went into convulsions and foretold its death, the announced death was not a *biological* one, but a *brain death*. When the communist political body was no longer capable of taking its pulse, a foreign power interfered and the diagnosis given was: *transition*, meaning *brain death*. What does a doctor do in this situation? We mentioned it above: breathing and blood circulation are kept, while the organs are transferred to other political bodies.

IMF and World Bank & co have met and still meet the same function of a transplantologist: on the one hand, one pumps money to maintain blood circulation and breathing for the state in brain death and, on the other hand, simultaneously, a difficult process of transplanting all vital organs of the body-state takes place (from the control over the blood circulation-bank, to that concerning kidneys, tissues etc. – factories, power systems, railways etc.) to the political bodies which have economic and political control over these political individuals in brain death.

The bad news is that this process of political and economic transplant expands, with the last crisis, over other states that apparently are in a better health state, meaning they are on the point of being in clinical death.

The major problem of transplantologists who are state-interventionists, if we look at the case of Greece especially and the way it was handled by large financial institutions, is how to build a legal framework to avoid falling into the outdated category of "theft" or "political assassination" (in order not to make wars to conquer states, but to make them become brain dead through financial engineering). In other words, now, the great problem and challenge of those who hold real power and are in charge with economic transplantology is how they will make this transfer of wealth legal, these transplant of economic organs (but also of natural resources), so that everything seems "natural" and the "murder trail" disappear. The last great challenge is how big capital will manage to build a cemetery for the states that, after "released" from all vital organs, will be declared "biologically dead", and the corpses will have to disappear. The cemetery of states is the new project to come.

But how did we get here?

For the past 20 years, we have witnessed the collapse of state institutions and an unseen fight against it. Our parents, who lived in the '50s -'70s, built the infrastructure of this country, from factory roads to clinics, schools, cinemas and stadiums. That generation (and everything they built) became a donor-generation for the social, political and economic life of the postcommunist period. Beyond ideology, this is cynical and tragic reality. What that generation built in one year, we have not been able to do in 20. From those human, economic resources and social realities, we lived and consumed (after the '90s) until exhaustion, without putting anything back. What was built then, after the '90s, we sold or gave to others who did not contribute to them, with an unseen pathos. Instead of producing factories appeared commercial places, ships were converted into yachts and railway sold as bought scrap. Schools and hospitals close because they are not profitable. The only valid truth is profit. This is the belief and daily practice of every post-communist citizen. The only real thing that we managed to do is to destroy social cohesion, we destroyed the last track of social sensitivity which lead us to the disappearance of political meaning. And so we turned everything into ghettos: huge ghettos and small luxury ghettos, just like the population of this country was divided in two groups: a big one, of "the wicked parasites, rude and inefficient", and a small one, of "the good citizens, civilised and efficient".

And the dream of children from the '70s to become doctors, teachers, engineers and cosmonauts is now considered obsolete and ridiculous. Most people gave up their dream a long time ago, their jobs that they have learned with much effort, but they made all sorts of fantastic jobs (advertising, PR, marketing etc.). The only dream of the generation who is in the process of becoming mature today is that of having access to loans to buy things they will never really need.

We fought capitalism until the only thing left to sell was our soles. Even worse, we went further than this: we took loans for not yet born generations. When they are born,

they will already be enslaved by the chains of debts made by their parents. And so, step by step, we have become the slaves that born new innocent slaves.

I will have to remind an old story to my Christian and conservative friends: the loan, the dream came true, takes you out of the field of freedom and politics. Yes, you can set yourself free from it, only by a radical gesture that few are capable of, especially when the context is totally unfavourable for radical gestures. What is salvation if not a purely political gesture? How do I read the political discourse of Christ in the story of credits and political salvation? Simple. The statement that "it is easier to pass a camel through the eye of a needle than for a rich man to enter the kingdom of heaven", I interpret it as: the rich man can save himself in the last moment, for he can give away his own wealth, even if it would happen with great effort, just because he has the power and control over his belongings. I would continue the interpretation of Christ's position in this way: it is easier to pass a wealthy man through the eye of a needle than for a man with credit-loans to enter the kingdom of heaven. Why? Because the credit is a reversed wealth, with minus. The man who has credit has wealth which cannot be left aside, because he is not its owner. He has a wealth that does not belong to him. From this derive total lack of freedom and leaving the political field, thus the incapacity of taking part in the act of salvation.

When the dead and the living have the same political function

When the dead have the same social function as the living inside the state, then we are dealing with a nonpolitical space. In order to better understand this living together of the dead with the living in the Eastern political space, we do not necessarily need to read treatises of politology and philosophy. It is necessary to read, for the Eastern general context, the novel-poem of Gogol, *Dead Souls*. Like it or not, we are part of the same socio-political paradigm as Gogol's. In order to understand the story better in the Romanian context, it is enough to read the novel of Bram Stoker, *Dracula*. We have learnt a very interesting thing from Gogol: "dead souls" have a very important function, just like the living ones. Dead people can make you a human being in the nowadays meaning of the word. Who is a "real" man? One who owns properties, estates, wealth from which power derives or through which power is bought which, in time, leads to multiplying wealth. "Dead Souls", those who are not among us for a while, have this power. The entire adventure of the novel is about the way Pavel Ivanovič Čičikov acquires "the dead souls" of the dead serf peasants, enrolled in the tax record. In the nowadays Romanian version: "dead souls" vote for deciding Romania's fate. From beyond the grave, the dead exercise a social and political function that the living will not do. Extraordinary: "dead souls" are more alive than the elected people or even the chosen and suspended president.

But Stoker, in his *Dracula*, maybe one of the best books about Romania, even if he was never here, discovers a very important issue as far as we are concerned. Everything starts from the word *Nosferatu*, meaning *not-dead* which is the key to understanding our

past and our present (in the tome *Ultimii eretici ai Imperiului* [The Last Heretics of the Empire], I dedicated two chapters to this topic, and here I will briefly sketch some ideas). Stoker notes that, in fact, the great tragedy of Count Dracula, like ours, in fact, is the fact that he is trapped between two worlds, between "the living" and "the dead", in a non-discursive field, in some sort of meaningless haunting. A sort of "neither-nor" which is the tragedy of someone caught between two worlds. The first major problem of this space of the dead and of the living which manage to coexist, or better said the world of those trapped between the living and the dead, that is the vampire theme, is linked – and I will strictly refer to the social and political problem – to irrationality. To a specific type of irrationality. Do you remember the ritual question from chapter 9: "Do you want, Wilhelmina, to share this lack of knowledge with me?". The question comes after a memorable statement: "The secret is here, but I do not want to know it".

In fact, the great drama of Count Dracula is the drama of self-ignorance. This is the cause of him lacking a command centre. Both the enemy and the centre of decision are always outside us. The Russians, the Jews and the communists are to blame, while we are never guilty of anything, isn't it? But we make major decisions only by bowing to the High Gate, may it be Istanbul, Moscow, Bruxelles or Washington? Is it true that the decisions made under oath at the High Gate will be applied in our space in a personal way: we wanted what is best for us and everything could not have turned out worse (for the society, usually, not for the people in charge with making decisions). Our rulers speak and act like Van Helsing in the novel *Dracula*: "I want you to believe in things in which you cannot believe". Van Helsing also ends this type of "neither-nor" experience, of those trapped between two worlds, in the field of discursiveness where politics disappears and everything is a rhetoric of effect designed to seduce: "There are things which you do not understand, but they exist". Here, we are in the political field of vampirism.

Insensitivity, social non-feeling or about the lonely whale

We messed up, we destroyed and sold almost everything. After these processes done with a morbid and stupid enthusiasm, an unseen fragmentation and social dissolution followed. When a factory is destroyed, when a library or cinema disappears, when a road or a bridge collapses, in fact, a vivid, real world crumbles. It is a vivid world which gives everything up to receive nothing in return. This type of fragmentation and collapse finally leads to one of the most tragic social events: insensitivity and social non-feeling which make social life disappear and, in the end, they announce total political death.

The story of our Romanian society from the postcommunist period is very much alike the story of the whale 52 Hertz (Hz). It is the story of the loneliest whale in the world, because it has no family, friends and it is not part of any group of whales. It desperately swims in the oceans' waters. It swims alone, in search of another whale, "singing" a set of sounds composed of no more than six "screams" which last six seconds maximum. It is her "swan song", for no other whale can hear it. Therefore, it is doomed to die in solitude. Why? Because it is the only whale in the world which emits sounds on the frequency of 52 Hz; all

species of whales that exist communicate among themselves with sounds of frequencies between 12 and 25 Hz. Not even a sound emitted by it can be heard by another whale and receive an answer. Biologists have different opinions: some claim that it is a hybrid whale, others that it is a mutant, while others think that it might be too young and "its voice is in formation".

Our hope would be this last argument: we are a much too young society and we still have the voice of social life in formation. But maybe we have reached that degree of solitude, fragmentation and social insensitivity because each of us emits messages of another frequency and we cannot even hear ourselves, nor communicate to get ourselves organized socially and politically. From what we know from history and from the millennia's political reflection, an individual can die in the easiest way due to lack of social life, this is why we desperately need social sensitivity, the one which creates social life and leads to the formation of political life, its lack means that we are no longer human. The question is how do we regulate our voices to deliver wavelengths that allow us to hear ourselves?

How can a dead mother give birth or how can it be a happy ending to brain death-transition?

Here is the ending story which, in the best case, can happen to us, too. It is like this: on April 19, 1993, not far from San Francisco, Trisha Marshall, a young mother of four children, entered the house of a retired man to rob him. Unfortunately, the old man was at home and, in the American style, he took his gun, shot the 28 year old young mother in her forehead, afterwards, he announced the police. The police came and they took the body to the hospital, and the doctors found that Trisha Marshall has "a dead brain". They also discovered that she had traces of cocaine and alcohol in her blood and, surprise, she was four months pregnant. When the parents and friends found out, they insisted that the doctors find a way of saving the baby. Despite the high price of such a procedure of maintaining "the body alive", the doctors fought three months and a half to maintain the body of the mother alive. After much effort, exactly after three months and a half, on August, 3, Darius Marshall was born by caesarean, and the baby was taken home by his grandparents. After a few minutes, the mother was disconnected from the apparatus and became biologically dead.

It is a *happy-end*, though: there is death, but there is also birth, there is despair, but also hope. The one born from the belly of a dead brain might be our last hope, the one who can still save us.

Translated by Paula Onofrei

Note

[1] M. Foucault, Ph. Aries or S. Roganov (author of some excellent studies about the death of communist countries) also wrote on this topic.

Cristian NAE

**IN THE NAME OF THE PUBLIC SPHERE.*
NOTES ON THE USAGE OF THE TRIAL IN CONTEMPORARY
ARTISTIC RESEARCH**

Characterizing the "off-modern" as an investigation of the still unexplored ways of expression of modernity, a look back at recent past having the purpose of selecting undeveloped possibilities in order to reconstruct the present, Svetlana Boym offers a good description of the post-communist condition.¹ Twenty years after the Romanian revolution, the exorcism of the communist past seems to have ended. The event that represented the basis of this breakup, the revolution itself, was at its turn debated, making some famous expressions popular such as "televised revolution" and the famous image of the cut-out hole flag, analyzed by Slavoj Žižek in the terms of the collapse of the symbolic régime of the communist ideology and coming back – not less traumatic – of the Real, the nonsignified and the inform.² Its re-visit, starting from the topic of the trial (debatable and having taken place in suspect conditions) of the couple Ceaușescu, supposes exactly the reconsideration of potentialities broken by the development of Romanian politics and of the mode in which it was more or less manipulated, stolen from people and their civic consciousness, or simply of the violent way (and symptomatic) that characterized the separation from the past. In what way can a trial be reopened in an artistic way, addressing the trial itself which is *de facto* finished, how can its unexplored potentialities thus reopen the problem of its effects on the present? In what way can the judges' way of making decisions not only destabilize power and authority relations then established, but also explore the way in which justice was used retributively without becoming an impartial judge?

In this article, I intend to indirectly give an answer to these questions, by focussing on a few possibilities of art intervention in the judicial system. Thus, I am going to try to sketch various methods in which the trial was used as a strategic element in investigating history and society in contemporary artistic research. By this phrase, I understand those artistic practices whose objective is to initiate questions about processes and social and cultural policies, therefore to use art more as a platform of public debate and civic reconstruction, not necessarily as a production of cultural goods or representations, in this respect using methods and theories borrowed from disciplines

Cristian Nae is Lecturer, PhD, at the Faculty of Visual Arts and Design in the University of Arts "George Enescu" in Iași. Art critic and theorist, he was a Fellow of New Europe College in Bucharest (NEC, 2010-2011 and Getty-NEC 2011-2012) and postdoctoral researcher at the University of Arts "George Enescu" in Iași (2010-2012). His interests cover Aesthetics and Contemporary Art Theory, Contemporary Art History (with a focus on the art in Eastern Europe after 1945), Methodology of Art History, and Cultural and Visual Studies.

related to humanistic sciences such as sociology, political sciences, history, law, philosophy, psychology and psychoanalysis, and also disciplines such as economics, physics or engineering. I am not trying to synthesize a certain topography of this reason, but to map vectors of a possible crossroads between the judicial system and contemporary art that are the means of power of the critical instance over society and, in the same time, in a selfcritical way, on art and its boundaries. The common element of these examples is the usage of art as a method of re-subjectivization and as a model of the public sphere.

*** Before offering an analysis of the selected examples, it is important to restate the specific condition of the modern judicial system that the trial embodies in its artistic form. From an etymological point of view, the term of trial itself is based on the act of criticism (*krienein*) as a process of examination – that of temporarily suspending the way things stand and of re-examining the known facts. This model has given its exemplary shape to the thinking of modern art, that of "aesthetic judgement", called to exercise its authority on this field completely separated from that of moral or cognitive judgement. Though aesthetic judgement is neither totally a stranger from a sensitive or lower form of knowledge – just like Baumgarten called it – nor from its intertwining with the field of morality – just as Kant's analysis of the sublime proves it³ –, it still listens to its own laws and finds its own principles in a special usage of human abilities which are in a "free game".⁴ This game is directly connected to the liberty of the subject, capable of getting autonomy by "judging on one's own", consequently opposing oneself to the unquestioned authority and to the prejudices transmitted by tradition. This new autonomy of the subject is expressed by Kant using the following terms: "1. Think independently; 2. Think taking into account the other person's point of view; 3. Always think being consistent with yourself".⁵

By this short introduction in the modern history of aesthetics, I intend to underline that the model of taste judgement is adopted by art as a specific way of producing subjectivity. Therefore, the artistic problem of taste judgement also supposes a model of the public sphere and of participation to it, making it possible, based on an indemonstrable consensus obtained (by Kant) by the postulate of communicability of feelings. Regarded as a model of the public sphere, the trial's form opens a specific way of relating oneself to community, the voice of the individual, that of the crowd and the power relations inside the masses can be felt depending on the way in which one sees the exercise of authority. In its seniorial forms, for example, which are specific to feudal societies (but also to dictatorial models which are modern) the judicial model of judgement transforms the senior into a judge who can sometimes replace the role of the accuser and whose decision cannot be questioned or changed. The situation is totally

different as far as the nowadays American model is concerned, because the responsibility of decision belongs to the jurymen – an embodiment of the *demos* –, while the judge has restricted coercive responsibilities.

These things are of interest for our analysis for two reasons. First of all, we ask ourselves questions on the way artistic practice proposes, through the means of the form of the process, a certain type of subjectivization, criticizing the dominant forms of power starting from our situation, we are not simple viewers, but actors of the public sphere, and secondly, to raise questions on the model of public sphere brought in discussion by subjectivization and on the place where it appears.

*** Though it does not have an explicitly articulated form, the indictment aspect of the famous work of Ion Grigorescu made in 1978 and called *Dialogue with Ceaușescu* suggests a possible compensatory usage of the trial as a dialogic act in the context of an ideological oppression of the political discourse. The film of 7'10" presents two characters placed in an equivocal place – this is the reason why it can be treated as an imaginary space –, one near the other. The first of them is the artist, dressed in a casual daily outfit, the second is a character who wears a mask representing the face of Ceaușescu cut from a paper effigy. The dialogue of the two is silent, it appears as a script on the screen unfolding in each individual's proximity.

In this fictional meeting, Grigorescu asks Ceaușescu things related to collectivization and forced labour, peasants' oppression, the illusions of propaganda discourse about equality and excess of authority. The mute dialogue invariably receives answers which are quotations taken from propaganda at that time, this situation can be interpreted as an expression of the monopoly that Ceaușescu wants to have on power, always controlling his image and the others'.⁶ In this situation, the dialogical structure can be interpreted as a compensatory intervention which undermines the authority and power monopoly on daily existence, starting from the premises that the dictator's authority is perpetuated by reproducing his omniscient and omnipotent condition; he is capable of knowing better than anybody what is good and the proper ways to get it. "Advancing his own interpretation, Grigorescu [...] seeks to regain the power to define daily life conditions".⁷

As far as I am concerned, the dialogical form used by Grigorescu is that of an imaginary trial at a personal level, as a mechanism of resubjectivization. The split ego

Ion Grigorescu, *Dialogue with Ceaușescu*
film still, 1978

staged by Grigorescu, represented by the effigy of Ceaușescu both as a mask (*persona*) and as an alter-ego – symbolic place of the pattern superego with which he identifies himself – implicitly becomes a form of exorcism of authority. To support this interpretation, I remember Jan Verwoert's observation according to which Grigorescu underlines the power of Ceaușescu of invading our private lives in a deep way; this idea is strengthened by the analogy between the conditions of dialogue and that of a private dinner.⁸

Therefore, I can conclude that the ideological topic introduces dialogue in the essentially monologic structure of fictional discourse, undermining its ability of totalization, of catching reality and transforming it into pure discourse. The breakup between the two régimes (that of descriptions and legitimizations to be found in the official propaganda discourse and that of daily records at the level of personal observation) becomes more and more obvious while the effigy of Ceaușescu continues to repeat the same discourse. Thus, the power of mind is deployed, the dictator being reduced to a simple parade of verbal and visual signs lacking all material support. In the same time, he underlines an entire technique of reducing the private sphere to the public one, fixing the positions of the individual in this context. This transformation takes place in and through the discourse. An important role in this revealing process is played by taking fragments of ideological discourse, decontextualizing and reproducing them carefully. According to the statements of the artist, "my selection tries to bring texts back to life, even the threats they contain, socialization, the technique of the prosecution

considered to be the life of the Party and a way of making the social vehicle move again".⁹ Last, but not least, it is remarkable the attention that the formal mechanism of this artistic indictment which turns the normal situation of the subject as a vassal, paid to pauses, moments of silence, ellipses. In this space of necessary reflection, Grigorescu introduces a time of alterity and implies the presence of the spectator, of the witness-public as an essential element of this trial. This individual plays the role of the judge, finally, being asked to repeat the critical act of the artist on one's own.

A more recent example and, in the same time, important for a critical rapport to the communist past, but also to the post-communist amnesia, is the work of Mona Vatamanu and Florin Tudor simply called *The Trial* (2004-2005). In their video, a transcription of the trial of Nicolae Ceaușescu taking place at the Revolution, monotonously read and sometimes hastily, comments the visual discourse, just as inanimate, of the socialist urban view of Bucharest. Sequences come one after another in *loop*, suggesting the endless repetition of the same indictment and the unaccomplished character of the confrontation with the past.

Mona Vatamanu and Florin Tudor, *The Trial*
video still, 2004-2005

The video camera walks in Bucharest and records the effects of history, asking for a new confrontation with it. But this encounter is always postponed, not finding its specific way of becoming reality. The (hasty and speculative) form of the trial and the imminent execution of the dictator bring forward not only a collective way of having a fight against communism by bringing general plaints (whose last embodiment is the recent condemnation of communism as a criminal régime), but the way in which a false image of communism is perpetuated as a simple interlude, an aberration of history, an interruption of the interwar democratic process and a diverted modernity. All these continue to stand in the way of real participation to building a new public sphere, suggested by the one way indictment constitution. Such a formula closes the subject in collective amnesia, masked by hard feelings and rejection of one's own historicity. While Grigorescu offers an alternative way of subjectivization, Vatamanu and Tudor present the inconsistency of such a model after 1989. The de-encapsulation of the individual from the power of ideological fiction by duplication and rhetorical analysis has as correspondent the re-capturing of subjectivity in collective fictions which do not provide answers, but they only raise questions. A public sphere ossified and almost non-existent, in which the bourgeois ideology of the autonomy of subject does not find its place, has a corresponding fictive public sphere where the critic exercise of the difference is absent, while the past is exclusively used as a silent witness, capable of offering well-established answers to the raised questions.

***

One needs to be cautious regarding the possibilities and limits of intervention in rebuilding the public sphere. A reflection on the condition of critical art in connection with the economic sphere of art market and, largely speaking, with cultural industry, we meet in the video work directed by Hila Peleg, called *A Crime against Art*, a version of the trial staged by Anton Vidokle and Tirdad Zolghadr at the art fair from Madrid in 2007. Its source of inspiration is represented by the trials of André Breton in the interwar period. The video catches a normal situation in the world of art, that of a trial in which the accused is art itself, thus replying with the discourse of institutionalized criticism. Its relevance for our discussion is given by the way in which the video succeeds in synthesizing a lucid reflection on the limits of criticism and criticality as a discursive and material intervention over the existent power structures. The main question raised by the video is simple, but important: what is our position that gives us the right to accuse and judge? How impartial can be a critical art when one needs to recognize its partialism, subjectivity and insertion in history flow? Last, but not least, what are the limits of selfcriticism?

What attracts the attention from the start is the distribution of roles which reproduces a certain division of the stage and production of contemporary art. Though the common structure of a judicial trial is preserved, being composed of a judge (Jan Verwoert),

prosecutors (Chus Martínez and Vasif Kortun), lawyers (Charles Esche) and witnesses (among which is also Maria Lind), what makes things interesting is the public sphere polarization between the supporters of critical art, not involved financially (this soon proves to be an illusion) and the defenders of a moderate and lucid version of criticality, in which complicity with art market and nesting in the socio-political system of modernity become the field of constitution and dismissal of the ability of artistic action. If contemporary art is already a model of the public sphere taken from the bourgeois modernity (and it reproduces this model without being able to define the moment and nature of "crime" committed against art in its historicity), then how can such an assumption of the critical model intervene in restoring self-understanding of the subject one experiments on? Finally, depending on its format of presentation and the place of the work of art in the context of public sphere, a legitimate question arises: to what extent art can substitute public space, taking away its autonomy and, in the same time, taking advantage of it to introduce constructive dissent in its structure?

Hila Peleg, *A Crime Against Art*
video stills, 2007

* * * I would bring into discussion two other possibilities of using the form of the trial in order to discuss not only the justice of political action, but especially omissions, ellipses and the manipulation of justice discourse, the essentially ideological nature of the descriptions offered to specific historical events and the way in which every fixed perspective supposes the exclusion of others. This discussion contributes to underlining the self-reflexive way in which art can compensate and, in the same time, it can manipulate the constitution of the public sphere, assigning a certain position and specific conditions to the viewer who turns into a subject, having the possibility to speak and act. Thus, art starts from the topic of the inherent plurality of the public sphere in the postmodern society which has a real pulverization as its correspondent in the post-communist society. Critical art no longer acts in a public bourgeois space as a territory of individual consensus and reflection whose exemplary model is constituted by the museum, but it produces alternative models of this space and it offers a plurality of experiences.¹⁰ In this activity, it faces the problem of handling its representations, concepts and, especially, emotions and feelings through the means of cultural and media industry.

Such an usage of the form of the trial to underline the invisible side of the expansionist discourse of fight in favour of democracy, just as the United States spoke in Iraq and Afghanistan, this type of discourse can be met in the work of David Thorne, Katya Sander, Ashley Hunt, Sharon Hayes and Andrea Geyer called *9 Scripts from a*

Nation at War (2007). It clearly presents the complexity of the way in which recent history can be described from the perspective of generalizing the exceptional state without appealing to reductionist scenarios of the public space and its constitutive specificities.

Though the present paper is similar to a constellation of 10 video items which expose the

Judy Radul, *World Rehearsal Court*,
installation view,
The University of British Columbia, 2009

same number of discourses, it can be associated to telematic forms of the trial in which the role of the witness and of the accuser is in turn held by different declarative positions and social roles. The ten discourses, conceived by artists and played by different people, occupy as many positions of subjectivity in relation to various social roles and specific ways of taking part in the public space – that of reporter, student, journalist, lawyer, blogger, interviewer etc. An essential element of the article is the explicit way in which setup is used as an artistic method, appearing as the repetition of the same discourse in different forms by different people. Thus, the explanation of the setup and of the repetition allows not only the

critical distancing of the viewer, as a Brechtian device, but also the reflection on the way in which subjectivity is built by internalizing beliefs which become fixed by cultural reproduction. Moreover, the work allows not only questioning the "objectivity" of witnesses, but also of the forms in which we are involved while building present history. It rejects the passive state of the viewer and, through its collective and collaborative form, raises questions regarding the way in which the opinions about historical truth are produced and perpetuated with authority.

If the previous artwork dealt with the problem of participating in the public sphere by using declamatory positions, the exhibition of Judy Radul, *World Rehearsal Court*, raises the problem of the telematic form of the public sphere which knew an unseen development after the '60s. It is a research of the model of the International Criminal Court, considering the effect of technology and new media over building justice. A series of channels transmit what happens in the court of law, including and presenting simultaneously the viewers in this context of co-presence. The viewer is in the same time looked at and one becomes a second witness, but not less important. Radul underlines the fact that the telematic enlarges the public sphere, but in the same time, it makes possible the exacerbation of certain emotions through visual aids. The attention is focussed on handling the manipulation potential that art has, by its grammatical and basic vocabulary means such as cut, close up, zooming etc. The

Judy Radul, *World Rehearsal Court*,
production still,
Naufus Ramirez-Figueroa as the Registrar and
Peter Anderson as the Prosecution

comparison between the court of law and the theatrical court becomes important again. Once trials began to be transmitted by television channels, they moved to the spectacular régime, in which they reproduce not only an image of truth, but its associated effects, a specific pleasure and collective dreaming state nurtured by video art, by its specific visual régime.

Looking at the last two examples, one can understand that, in order to question historical truth in a complex way, every demanded critic intervention thus asks for a careful usage and manipulation of visual language and also of the role and positions of the speakers, of what can be said and of the way in which it can be said. When the chosen topic is the process of Ceaușescu himself, it needs to question specifically the inherent relationship between the adjusted manner in which it was presented and transmitted to the public through the means of television and the mechanism of image manipulation of one's own art, in order to find (in a happy way) the lost potential of the public sphere or, having a less demanding task which is closer to one's powers, to indicate its dysfunctional characteristics. And this can also be done by pluralizing our own situation, being both agents and contemplators, situated at the crossroads of multiple narrations and histories which overlap and intertwine now and they can function as possible experiences and ways of coexistence which are different and sometimes antagonistic.

Translated by Paula Onofrei

Notes

* The title plays on the text of Simon Sheikh (*In the place of the public sphere? Or, the World in Fragments*, to be found at http://www.republicart.net/disc/publicum/sheikh03_en.htm), being the starting point of the present reflection

[1] Svetlana Boym, "Off-modern", in *Atlas of Transformation*, edited by Zbynek Baladran and Vit Havranek, tranzit.cz and JRP/Ringier, Zurich, 2010, pp. 408-411

[2] Slavoj Žižek, *Zábojník ī negativ. Kant, Hegel și critica ideologiei* [Tarrying with the Negative. Kant, Hegel and the Critique of Ideology], All, București, 2001, p. 3

[3] Immanuel Kant, *Critica facultății de judecare* [*The Critique of Judgement*], Trei, București, 1995, p. 110

[4] *Ibidem*, p. 58

[5] *Ibidem*, p. 132

[6] Georg Schöllhammer, "The Double Body of the Artist", in Marta Dziewanska (ed.) *Ion Grigorescu. In the Body of the Victim*, Museum of Modern Art, Warsaw, 2010, p. 54

[7] Jan Verwoert, "Life as it is Lived, Art, Ethics and the Politics of Sharing All of Life's Aspects", in Marta Dziewanska, *ed. cit.*, p. 40

[8] *Ibidem*, p. 45

[9] Ion Grigorescu, "Diaries", in Marta Dziewanska, *ed. cit.*, p. 64

[10] cf. Simon Sheikh, *art. cit.*

Cătălin GHEORGHE

RE-SCRIEREA JURIDICĂ A ISTORIEI

Un moment critic în istoria socială recentă a României a fost răsturnarea de la putere a dictaturii nomenclaturii instaurate în regimul imaginat de Ceaușescu. Experimentele cu diferite forme hibride de guvernare și ideologizare comunistă de după cel de-al doilea război mondial până la sfârșitul anilor '80 au dus la compromiterea irevocabilă a comunismului ca posibilă formă de conviețuire socială alternativă la libertatea exploatațivă, pseudo-fericirea alienantă și viața consumistă fetișizantă a capitalismului etern.

În măsura în care arta nu e doar politică, ci și inchizitivă cu privire la condițiile situației noastre cotidiene în raport cu experiențele istorice și cunoștințele momentului pentru a ne construi sau a ne trăi construcția evenimentelor de viață comună, ne putem reinvența motivarea de a ne elibera de ceea ce (contra)fac alții pentru noi și de a reface condițiile în care trăim prin intermediul efectelor artei.

Dacă pare că suntem mereu în situația ca altcineva să ne scrie istoria, ca altcineva să decidă pentru ceea ce vrem noi să trăim, ca altcineva să ne învețe ce este viața pentru toți, ar trebui să vedem până unde putem să facem din artă un mod de contra-lovitură politică, de re-evaluare a deciziilor altora și de re-construire a inevitabilului tezaurizat ideologic.

Această publicație e lucrarea de artă a unui artist, o carte-de-artist care răspunde unei istorii, unei noi nomenclaturi, unor aroganțe oficializate, unor tabuuri. Ca aproape orice lucrare de artă, va produce aprecieri și repulsii, considerente și resentimente. Pentru fiecare dintre cei care o vor parcurge va însemna altceva. Pentru mine, ca editor, e un demers jurnalistic și un act artistic. Lucrarea investighează un eveniment real, procesul cuplului Ceaușescu din 25 decembrie 1989, și crează un eveniment fictiv, procesul celor care au înscenat procesul original, proiectat retroactiv între 1997-1999.

Dan Acostioaei și Bogdan Grigore inventează un rechizitoriu drastic al celor ce au decis în nume propriu inventarea unui Tribunal Militar Extraordinar care să îi condamne și să îi execute sumar pe soții Ceaușescu. Evenimentul din decembrie 1989 este inversat și întors împotriva celor care l-au impus ca propria lor creație publică. La un an de la expirarea mandatului prelungit de președinte al României, în 1997, Ion Iliescu este pus sub învinuire, judecat și condamnat după doi ani de proces la ani grei de închisoare. Sentința e, însă, una morală, bazată pe analiza faptelor care au transformat un moment de excepție într-unul absolut banal: o încălcare de hegemonie cu tăierea capului celui învins.

O serie de autori: scriitori, avocați, filosofi, istorici, critici de artă, sunt invitați de artist să publice câte un text despre contextul și circumstanțele desfășurării procesului cuplului Ceaușescu, care a însemnat momentul simbolic al turnurii istorice și politice a României de la un comunism eşuat la un capitalism decadent. Publicația e ilustrată și cu o serie de desene realizate de Dan Acostioaei în timpul procesului fictiv de la sfârșitul anilor '90.

Textul lui Nebojša Milikić prezintă un auto-interviu în care artistul activist comentează starea politică a oamenilor pe care i-a întâlnit în timpul călătoriilor sale în România și cărora li se adresează de pe poziția unor argumente cu privire la diferențele ideologice și materiale dintre perioada comunistă și cea capitalistă.

Ovidiu Gherasim-Proca realizează o analiză a contextului politic ale căruia contradicții structurale au emanat necesitatea unei răsturnări a puterii totalitare. Birocratizarea aparatului de stat, ierarhizarea dinastică, mitologizarea naționalismului, fragilizarea societății civile și cultul personalității sunt unele dintre fenomenele care au condiționat „condamnarea comunismului” ca formă de guvernământ-matcă a disfuncționalităților politice încriminate. Erorile politice făcute de ambele părți, de conducerea numită socialistă și de noile forme de guvernare numite democratice, sunt prezentate drept consecințe irreparabile ale (de)structurării dialectice a sistemelor politice.

Prezentând diferite accepții ale „revoluției”, în care se pot manifesta deopotrivă stările de excepție și de necesitate, Ionuț Tudor construiește o argumentare jurisprudențială care ar putea infirma sau justifica legitimitatea procesului politic intentat cuplului Ceaușescu. Discursul juridico-filosofic e construit pe concepțele de „stare anomică” (Agamben) și „violență întemeietoare” (Derrida) care, deși par a justifica organizarea procesului și consecințele sale, se constituie deopotrivă în mecanisme de spectralizare și ambiguzare a (anti)eroizării istorice a lui Ceaușescu.

Eseul lui Costi Rogozanu prezintă procesul Ceaușeștilor din perspectiva manipulării mediatici. Genocidul devine un cod amplificat de bârfă, corpurile sunt multiplicăte asemenea pixelilor, procesul poate fi citit în cheie sentimentală. Amestecul de genuri, de la *reality show* la *horror*, asigură dimensiunea de divertisment precondiționată de formatul televiziunii.

Analizând genul procesului politic din perspectiva unui ritual teatral, Iulia Popovici evidențiază efectele unei conștiințe a privirii față de care punerea-în-scenă presupune producerea unui eveniment de chatarsis condiționat de modul de funcționare al mecanismelor manipulării publice.

Intervenția textuală și vizuală a lui Bogdan Teodorescu prezintă în câteva fragmente momente personalizate ale memoriei colective și secvențe din arhiva profesorului de fotografie Ioan-Matei Agapi, ieșit în stradă în zilele răsturnării de la putere a lui Ceaușescu.

Maria Alina Asavei povestește evenimentul procesului cuplului Ceaușescu din perspectiva copilăriei sale, prezentând o istorie personală a impactului tiranicidului asupra minții unui copil, care ar sta drept metaforă pentru începuturile democrației în România.

Dintr-o altă perspectivă narratologică, Vasile Ernu îi ține lui Ceaușescu o disertație de biopolitică în care România post-socialistă e văzută ca organism socio-politic căruia îl-a indus moartea cerebrală, de *tranzitie*, pentru a îl se sustrage organele vitale ale corpului-stat. Printr-o serie de construcții alegorice și proceduri metaforice, autorul diagnostichează starea naționii în funcție de o traumatologie specifică unui proiect global.

Textul lui Cristian Nae, care închide această carte-de-artist, analizează enumerativ o serie de proiecte artistice bazate pe tema procesului ca reflecție și acțiune politică a artistului de redesenare a situației reconsiderate în cadrele predefinite ale sferei publice.

Imaginarul artistic, în care arta se articulează politic, a creat un eveniment de reconsiderare critică, morală în termenii unui angajament practic al artistului, a unui moment cheie al istoriei sociale prin schimbarea violentă a unui regim ce promisișe, dar dezamăgise, cu un regim ce a ajuns să trădeze orice solidaritate și să zădărnică orice rectificare a greșelilor din trecut. În-scenarea fictivă a unui proces intentat celor ce au organizat simulacrul procesului soților Ceaușescu, cu motivațiile sale viscerale și autoritare, produce un sens al angajamentului artistului în criticarea construcțiilor politico-mediatice de a ne organiza viața în funcție de interesul pe care avem to dreptul să le suspectăm. Aceasta este un răspuns, printr-o lucrare artistică, la adresa disreționismului politic, la adresa manipulării istoriei, la adresa sfidării auto-organizării vieții sociale, la adresa ignorării puterii culturale a artistului de a reacționa critic și de a rescrie timpul.

.....

Cătălin Gheorghe este lector universitar doctor, critic de artă, [contra]teoretician, curator și editor. Predă cursuri de *Estetica artelor vizuale*, *Studii vizuale* și *Teoria criticii de artă* la Universitatea de Arte „George Enescu” din Iași. Este editor al publicației *Vector - cercetare critică în context și curator al platformei educaționale de cercetare critică și producție artistică Vector - studio de practici și dezbateri artistice*.

Notă:

Această publicație este rezultatul unei aplicații a cercetării intitulate „Cercetarea critică în artă cu caracter jurnalistic” realizate cu sprijinul financiar al Programului Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane prin proiectul „Rețea transnațională de management integrat al cercetării postdoctorale în domeniul Comunicarea științei. Construcție instituțională (școală postdoctorală) și program de burse (CommScie)” POSDRU/89/1.5/S/63663.

Dan ACOSTIOAEI

ARGUMENT

Deși a fost intens mediatizat și a intrat în tradiția dezbatelor ocazionate de aniversarea anuală a Revoluției din 1989, procesul cuplului Ceaușescu – niciodată investigat de justiția română – reprezintă un punct de cotitură al societății românești către statul de drept. Modul în care s-a petrecut schimbarea – o săngheroasă răsturnare de putere și executarea conducătorului – deschide o rană de neuitat în mentalul colectiv, o traumă națională încă nerezolvată, cu repercusiuni politice și sociale pe termen lung.

Asistăm cu regularitate la reinterpretarea și rescrierea istoriei evenimentelor, interesantă fiind dialectica internă, în același registru monopolitic, a autoritarismului însuși, de la cel „bazat pe mistica preeminenței Statului asupra oricărui realitate socială”¹, la voința „de a hotărî, autoritarist, prin forță de lege a politiciei de stat, cum trebuie înțelese istoria și ideologia”² (vezi Raportul Tismăneanu³).

Discursul oficial (de orice culoare politică) pare să îi scape întotdeauna esența problemei, dezbatările situându-se permanent într-o zonă mai cu seamă formală decât într-o ideologică, de substanță, atât timp cât situația în opoziție cu regimul Ceaușescu încă prezintă potențial de legitimare.

Publicația de față nu este rezultatul unor tendințe vindicative. Proiectul nu a avut niciodată intenția de a reabilita într-o cheie simplist nostalgică pe Ceaușescu sau perioada în care acesta a guvernat, ci revizitarea momentului zero al democrației din România – procesul lui Ceaușescu, instrumentat de noua putere de la București în decembrie 1989.

Profitând de puterea licenței artistice, procesul imaginat de autor este pură ficțiune, iar sanctiunile impuse sunt voit arbitrate, unde ficțiunea are funcția clinică, morală a unei *reductio ad absurdum*.

[1] Horia Roman Patapievici, *Politice*, Ed. Humanitas, 1996.

[3] Dorin Dobrincu, Vladimir Tismăneanu, Cristian Vasile (ed.), *Raport final*, Ed. Humanitas, București, 2007.

[2] Andrei State, *Comunismul la raport: istorie și ideologie* în V. Ernu, C. Rogozanu, C. Siulea, O. Țichindeleanu (ed.), *Illuzia anticomunismului - Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu*, Ed. Cartier, Chișinău, 2008

.....

Dan Acostioaei trăiește și lucrează în Iași, România. Este artist vizual și cadrul didactic la Universitatea de Arte „George Enescu” din Iași. Lucrările sale se concentrează asupra modelelor identitare ale tranzitiei societății românești și asupra granitelor ideologice dintre sfera economică și condițiile producției artistice în Estul Europei. Proiectele sale au fost expuse în expoziții precum *One Sixth of the Earth - Ecologies of Image*, MUSAC, Leon, Spania (2012), *Transitland: videoart in Central and Eastern Europe 1989-2009*, Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia, Madrid, Spania (2010), *Iluminations*, Level 2 Gallery, Tate Modern, Londra, Marea Britanie (2007).

Nebojša MILIKIĆ

Foto © Ioan Matei Agapi

Q & A

Q: Așadar, cum ați ajuns la tema re-evaluării perioadei de conducere a lui Ceaușescu?

A: Acest lucru s-a întâmplat când mă deplasam cu trenul din București către un oraș de provincie din nord-estul țării. O femeie mai în vîrstă, îmbrăcată ca o țărancă din Serbia, vorbea cu vocea ridicată despre probleme politice. Am putut să înțeleg căteva frațuri și ea făcea o comparație între regimul lui Ceaușescu și urmașii lui; la această dezbatere, pasagerii luau parte mai mult sau mai puțin. Eu încercam, bazându-mă pe așteptările personale și prejudecăți, să înțeleg sensul comentariilor și al dezbatelii. Judecând după tonul vocii și expresiile feței celorlați, se părea că era vorba despre o interogație tipică și o analiză plină de dubii privind schimbările politice care au avut loc în perioada de după 1980 privind cetățenii destul de săraci, aş spune.

Q: Vorbind despre prejudecăți, de unde vin acestea?

A: Am încercat să clarific acest lucru cu ajutorul prietenilor din România. Și de fiecare dată, o încercare de lămurire a întrebării care poate fi articulată în linii mari drept „Care ar trebui să fie poziția oamenilor de rând?” ne-ar putea duce la dezbateri interminabile.

Q: După părerea d-voastră, de ce s-ar întâmpla acest lucru?

A: Aș spune că din cauza apartenenței la clase sociale diferite și, de asemenea, datorită pozițiilor ideologice din existența noastră și din realitățile de atunci...

Q: În cercul d-voastră de oameni care vă sunt alături, cu care ați cooperat în România, care a fost percepția d-voastră privind opiniei lor asupra istoriei socialiste a țării?

A: Am fost uimit de optica lor ideologică care este aplicată cu pasiune în discuții și evaluări ale rezultatelor culturale și politice, precum și în diagnosticarea eșecurilor acelei perioade. Spre exemplu, când citiți despre operele de artă vizuală din timpul lui Ceaușescu, comentariile generale sunt pline de ură și durere, dar cineva neutru s-ar putea întreba în privința existenței unei arte atât de sofisticate în timpul unui astfel de regim autoritar, precum și a sprijinului oferit atunci, evitând utilizarea termenului de „regim totalitarist”, considerat manipulativ și semănând confuzia din punct de vedere politic. În plus, arhitectura modernă, care se răspândea peste tot în timpul erei lui Ceaușescu, a fost și a rămas uimitoare, înainte de a degenera masiv în kitsch monumental și pseudo-traditional. Și modernitatea sa nu constă doar în modul în care a fost creat și construit, ci și în faptul că apartamentele erau practic date aproape pe gratis și blocurile rezidențiale masive, destinate oficial clasei muncitoare, erau în mod intenționat localizate în centrul orașelor. Deși acest lucru era mai mult propagandă decât realitate, în perioada noastră post-socialistă, lipsită de toate utopii, multe lucruri dintre cele pe care le-am văzut păreau o moștenire culturală și politică de primă clasă, dacă nu o sursă de inspirație demnă de tot respectul...

Q: Acea utopie formală a fost urmată și plătită de săracie masivă? Totuși, cum de d-voastră ați solicitat un proces cinstit pentru Ceaușescu?

A: Ok, sărăcia era mare, nu e nici un dubiu în această privință. Totuși, aş recomanda – în cazul în care ar avea loc procesul – să investigați atent cauzele, normele și efectele acelei sărăcii. Nu trebuie uitat că, spre exemplu,

conform criteriilor de cercetare cele mai stricte ale Băncii Mondiale sau ale altor asemenea organizații gigant din Cuba, nu este sub nici o formă vorba despre sărăcie! Să vedem, lucrurile se îmbunătățesc azi în România și cine exact beneficiază de acest lucru? Nu este misterios faptul – descris de Boris Buden – că mii de mame române, puse în situația să-și piardă slujba și venitul, indiferent de cât de mic era, au fost mai întâi înjosite prin transformarea lor în casnice și apoi, părăsind acele familii la care se întorceau de la utopicele fabrici comuniste, au fost metamorfozate în muncitori care merg în Italia și Spania pentru a munci aproape ca sclavele? Totuși, întrebarea privind o evaluare maimeticuoasă a epocii Ceaușescu a apărut în timpul unei discuții spontane cu câțiva colegi. Stăteam într-o cafenea la o masă mare cu un grup de oameni care se cunoșteau destul de bine. Unul dintre cei prezenți, o persoană cu o poziție înaltă în administrația statului, încercând să apere sistemul economic și politic contemporan post-comunist i.e. capitalismul, explica: „Soția mea și cu mine am absolvit facultățile la începutul anilor 1980. Ne-am căsătorit și am avut un copil. Și ce puteau să ne ofere comuniștii? Un apartament, o slujbă și o mașină în 3 sau 4 ani! Și astăzi tot!” Deși rostite cu amărciune și dezaprobară crasă, aceste cuvinte au avut ecou la masă în urechile și gândurile unui grup de tineri – ca într-o poveste, aș zice. Persoana cu o poziție înaltă a continuat cu aceste cuvinte pline de adevăr: „Oamenii doresc să cheltuie banii în supermarket! Priviți, acest Tânăr” – arătând către unul dintre cei prezenți – „a primit o slujbă în departamentul meu și este fericit că poate munci și câștiga bani.” Cât de mult câștigă el?, am întrebat eu. „Aproape 250 de euro” a răspuns persoana cu funcție de conducere. Tânărul despre care vorbeam a aprobat oarecum vag. Toată lumea de la masă a devenit serioasă, poate chiar într-un mod tensionat, dar a păstrat tăcerea. Am observat că o mulțime de români au maniere destul de elegante, poate chiar prea elegante. Mai târziu, am aflat că persoana care vorbea avea un salariu de cinci ori mai mare decât cel al Tânărului. Următoarea mea întrebare a fost: „Să, unde-i creativitatea acestor oameni?” și apoi: „Ce le pot oferi non-comuniștii sau anti-comuniștii astăzi, o dată ce ei absolvi?” Discuția s-a transformat ușor într-o evitare constantă a răspunsului la aceste întrebări. Atunci, acela a fost momentul concret când am realizat că „un proces corect a lui Ceaușescu” ar fi necesar, nu doar de dragul tinerilor români, pentru care – după cum mi-am dat seama la acea vreme – abținerea de la utilizarea cuvintelor ca „egalitate”, sau chiar „angajare” sau „dreptul la muncă” a devenit o chealiune de maniere elegante, de asemenea pentru binele oricui se gândește că problemele de emancipare socială și egalitate politică și economică sunt pe agenda noastră de lucru. Un asemenea proces ar fi o oportunitate să analizăm realizările socialismului, fără influență sau înclinare către propaganda consumistă banală, dar de asemenea fără pic de nostalgie superficială sau mascare sau ascundere a trecutului crud. Este pur și simplu un act politic și simbolic fără precedent. Desigur, nu poate fi vorba despre un proces real și nu putem să ne așteptăm ca Ceaușescu să fie de acord cu un asemenea proces. Dar putem să ne așteptăm ca procesul să ne facă să distingem între ideile promovate de regim și proasta punere a lui în practică, mai curând decât să transformăm unele dintre cele mai importante idei de emancipare din istoria omenirii într-o temnitate. Scopul ar fi o dezbatere eliberatoare, care ar fi organizată ca fiind deschisă, pe termen lung și capabilă să ia proporții. Ar fi un imens pas înainte și în afara ideilor înguste ideologice și a totalitarismului privind capitalul și metafizica lui, impuse de orice regim de tranziție.

Q: Și apoi?

A: Și apoi am început să promovez această idee printre prietenii mei din România și din alte părți, printre cei care au avut de-a face cu tema socialismului într-un fel sau altul, „post-socialism”, tranziție etc... În special printre artiști....

Q: Și care a fost reacția lor?

A: Ei bine, cea mai des întâlnită reacție era neîncrederea sau un fel de soc. Ca și cum acești generatori profesioniști de idei și observatori, reflectori și refractari ai lumii, nu erau cătuși de puțin interesați dacă era posibil să angajezi oameni imediat ce ei devin absolvenți, să le dai apartamente, să construiești apartamente pentru muncitori în centrul orașului, să managerizezi economia unei țări fără să devii dependent de centrele internaționale financiare și politice. Dacă aceasta este situația, eu sunt cu adevărat îngrijorat privind capacitatea și obiectivele orizonturilor lor conceptuale creative.

Q: Cum credeți că ar trebui organizat un astfel de proces sau, pentru a vorbi concret, produs, pentru a fi un proiect artistic?

A: Este o întrebare separată. Cred că în timpul negocierilor privind organizarea, sau așa cum o numim, producerea procesului, s-ar putea determina cel mai bine ce formă, structură, durată și scop ar putea avea. Un consens asupra unui astfel de proces este un consens asupra nevoii de adevăr istoric. O voință ori o necesitate de a

ajunge la un astfel de consens nu este oferit de o conjunctură socială dată. În consecință, se poate lucra și pe o formă artificială, care e autonomă.

Q: Ce fel de importanță ar putea ea avea privind memoria socialismului, spre exemplu, în Serbia? Amintirea lui Tito, a lui Milošević?

A: Enormă. Vă amintiți sloganul „Tito – Ceaușescu, Slobo – Iliescu”; acesta nu era doar un slogan al protestatarilor anti-Milošević, ci de asemenea un fel de amestec ce conținea amărciunea malicioasă și deziluzia banală a agitatorilor anticomuniști. În ansamblu, trebuie să ne uităm critic la trecutul socialist al țărilor din Europa de Est, care este într-un fel sau altul conectat direct cu mișcările, atitudinile și luptele antifasciste, precum și cu tendințele revoluționare și de emancipare care au ridicat multe părți ale societății în aceste țări din umilită precum și din dependența față de clasele exploatare. Această trecere majoră către modernitate s-a întâmplat „sub comunism” determinându-ne să gândim și să vorbim despre tot ceea ce-i comun, internațional, universal, folosind cuvinte și expresii cum ar fi, de exemplu, în fosta Iugoslavia, *muncă asociativă, biroul comunității locale, mișcare nealinată sau proprietate socială*, sau, în România, *un apartament pe gratis sau angajare permanentă* – acestea sunt chiar și chiar și azi dificil de tradus în limbile imperialiste. Da, existau logoreea, dictarea și ordinele însoțite de o anumită impunere, precum și seducția, dar să vorbim deschis, care erau principalele scopuri? Cu siguranță nu acelea care ar fi putut fi uitate doar pentru că erau trădate. În consecință, așa-zisul proces ar fi doar o luptă împotriva trecutului și a viitorului, uitând de vorbele referitoare la libertate, egalitate și solidaritate. Și cei care au suferit în timpul regimurilor autoritare nu ar trebui să se teamă de asemenea reevaluări ale trecutului, pentru că fiecare fapt bine stabilit și din punct de vedere juridic privind trădarea sistemică sau nefolosirea unor asemenea vorbe poate duce doar la o pedeapsă istorică mai severă a actorilor implicați, mai severă decât cea pe care cei ce au suferit ei înșiși o găsesc pertinentă și aplicabilă în diferite alte zone.

Tradus de Paula Onofrei

Nebojša Milikić (1964) este lucrător cultural, cercetător și activist din Belgrad, Serbia. Este implicat în practici organizaționale, artistice și curatoriale din artele vizuale și relaționale, în proiecte de cercetare și campanii publice. Scrie despre producția culturală și artistică. Lucrează la Centrul Cultural Rex din Belgrad, în calitate de inițiator și coordonator al programului de dezbatere și al programului de democratizare și dezcentralizare a culturii.

Ovidiu GHERASIM-PROCA

NICOLAE CEAUȘESCU ÎN FAȚA „TRIBUNALULUI POPORULUI”.

SEMNIFFAȚIA ULTIMULUI PROCES POLITIC DIN PERIOADA DICTATURII COMUNISTE

Motto:

"Judecătorul: Inculpat Ceaușescu Nicolae, dumneata ce ai de spus la ultimul cuvânt?

Nicolae Ceaușescu: Nu sunt inculpat, sunt președintele României, comandant suprem și voi răspunde în fața Marii Adunări Naționale și reprezentanților clasei muncitoare! Și cu asta am terminat. Totul este minciună de la un capăt la altul, a celor care au dat lovitura de stat, trădând poporul, mergând până la distrugerea independenței României!

Judecătorul: Cu dumneata nu se poate stabili un dialog civilizat, rațional, logic."

Fragment din stenograma procesului Ceaușescu

Revoluția Română din 1989 a fost considerată un eveniment inedit, excepțional sau plin de mister. „Revoluția televizată”, transmisă în direct la postul național de televiziune, rămâne o ilustrare exemplară a violenței politice spectaculare. Mult timp după încheierea schimbării de regim, puțini înțelegeau cum de a fost posibilă teroarea ce a însoțit-o și cum de „teroriști” au dispărut fără urmă. Evenimentele din decembrie au fost catalogate, în perspectivă, drept o „revoluție furată” (Mazilu, 1991) sau o „revoluție neterminată” (Gabanyi, 1999). Dar nici începutul nu fusese cert. Promotorii ei din interiorul Partidului Comunist Român (PCR) au avut însă grija să provoace în mod simbolic moartea dictaturii prin însăși moartea dictatorului, conformându-se determinismului sinistru al sistemului pe care îl slujeau. Procesul cuplului Ceaușescu poate fi considerat ultimul proces politic din România comunistă. El evocă natura totalitarismului comunist, dar și esența transformării revoluționare – un spectacol macabru menit să inaugureze ceea ce unii au numit „democrația de vitrină” (Codărău et al., 1997) postcomunistă.¹ „Tribunalul poporului” din unitatea militară de la Târgoviște, organizând simulacru judiciar în care avocații acuzau mai vehement decât procurorul, în care judecătorul denunța retoric și ironiza sfidător mai mult decât delibera, era format din fiind dictaturii comuniste. Ei își devorau acum părții. Era singura modalitate prin care se puteau elibera de propria lor condiție.

De ce s-a ajuns aici? Explicația este relativ simplă. Printre „statele satelit” ale Uniunii Sovietice, România ieșea în evidență ca o dictatură personală cu trăsături premoderne, amestec straniu de totalitarism și sultanism.² Totalitarismul însoțit de sultanism, acesta din urmă fiind din ce în ce mai evident începând cu 1974 (Linz & Stepan, 1996: 349), explică în mare măsură statutul de excepție al României printre statele Europei Centrale și de Est. Așa se face că aici și avut loc cea mai întârziată, cea mai violentă și cea mai ambiguă înlăturare a dictaturii comuniste prin comparație cu celelalte state din regiune (Linz & Stepan, 1996: 344; Tănase, 1999: 274).

Partidul-stat fusese înlocuit de o guvernare clientelară cu accente patrimoniale. În anii '80, „socialismul lui Ceaușescu” nu era mai mult decât o strategie de păstrare și amplificare a puterii personale prin subordonarea totală a partidului. Ocuparea cătorva funcții-cheie în aparatul burocratic și în ierarhia de partid de către membrii familiei sale (Tismăneanu, 1985: 65) dădea impresia că statul aparținea în întregime familiei Ceaușescu. Suplimentar,

„socialismul dinastic” a fost susținut de ideologia națională a independentei autarhice. Miturile naționalismului românesc fuseseră reabilitate, adaptate și completate pentru a susține direcția politică de pe urma căreia Nicolae Ceaușescu, ca și predecesorul său, Gheorghe Gheorghiu-Dej, avusese de câștigat. La patru ani după preluarea puterii, în momentul crucial 1968, relativă independentă față de Moscova îi oferise nu numai protecție, ci și mai multă legitimitate în interiorul țării, chiar un oarecare prestigiu în Occident. Mecanismul propagandei a transformat mai apoi veleitățile absolutiste ale dictatorului într-un melanj heterodox de marxism leninist și naționalism, într-o ideologie oficială contradictorie, dar susținută de un imens aparat de legitimare culturală (Verdery, 1991).

Ceaușescu își făcuse ucenicia în preajma lui Dej, practicând el însuși „bizantinismul degenerat” (Tismăneanu, 1995: 119) ce definea cultura politică a elitei comuniste de origine stalinistă. În scurt timp a reușit să-și construiască un „cult al personalității” propriu, discreditându-l pe Dej pentru executarea lui Lucrețiu Pătrășcanu (Mocanescu, 2004) și imitându-i tactica de „naționalizare” a comunismului ca mijloc de consolidare a puterii personale.

Fragilitatea societății civile (Tismăneanu, 1997: 136) și subordonarea partidului communist au împiedicat orice reformă în perioada în care Uniunea Sovietică adoptase deja o politică de deschidere, favorabilă liberalizării. Ceaușescu s-a opus vehement currentului gorbaciovist (Tănase, 1999: 257-264). Măsurile represive îndreptate împotriva protestatarilor în 1989 au fost o consecință ușor de anticipat a acestor stări de lucruri. Violența confrontărilor dintre armată și protestatari și, ulterior, pedepsirea exemplară a dictatorului apar aproape ca un rezultat inevitabil în contextul dat. Societatea civilă românească, în felul în care se contura în 1989-1990, era prea dezorganizată pentru a se impune în fața comuniștilor convertiți. Publicul larg nu avea cum să reziste asalturilor propagandistice ale noii puteri. Astfel, moartea lui Nicolae Ceaușescu pare o etapă absolut necesară în succesiunea săngeroasă a evenimentelor, dar și singura modalitate simbolică de emancipare a slujitorilor regimului. Statutul servil al burocratilor vechiului regim depindea în mod direct de „conducătorul suprem”. Doar dispariția lui garanta eliberarea personală și apropierea puterii.

Examinarea consecințelor este cel puțin la fel de importantă ca explicarea cauzelor. Privit din punctul de vedere al științei politice, subiectul proceselor de acest tip trebuie să fie inclus în tematica generală a justiției de tranziție, un câmp de cercetare apropiat de studiile referitoare la democratizare și de domeniul politicii comparate. În mod concret, procesul la care ne referim este definit de ceea ce Jon Elster numește „justiție politică pură”, adică desemnarea vinovaților și hotărârea sortii lor de către noi posesori ai puterii executive, în mod unilateral și fără drept de apel (Elster, 2004: 84). Funcțiile menționate în mod obișnuit în cazul proceselor penale de tranziție pot fi grupate în patru mari categorii generale: pedepsirea vinovaților, restaurarea demnității victimelor, restabilirea ordinii juridice prin reinvestigarea respectului față de lege, prezentarea publică a unei narăjuni coerente referitoare la nedreptățile comise în timpul dictaturii (Groșescu & Ursachi, 2009: 19-26). Procesul lui Nicolae și al Elenei Ceaușescu nu au înndeplinit nici una dintre aceste funcții majore.

La prima vedere el a dus la pedepsirea principalilor vinovați pentru suferințele și abuzurile ce au generat revolta din 1989. Dar moartea și confiscarea averii nu sunt adevărate pedepse pentru liderii comuniști de tipul celor doi condamnați. Execuția nu a făcut nimic altceva decât să confirme mitul eroismului de care ar fi fost capabil Nicolae Ceaușescu, fidelitatea față de ideologia comunistă și curajul de a înfrunta moartea. Pentru un comunist care a devenit membru de partid în 1933, la vîrstă de 15 ani, pentru un activist de partid ce cunoștea pericolele comploturilor staliniste și un participant la politica intrigilor de culise din anii '50-'60 moartea în fața plutonului de execuție nu este o nenorocire sfâșietoare, ci o eventualitate imposibil de exclus. Înțotând în ultimele clipe ale vieții „Internățională”, bătrânul ilegalist se regăsea în postura la care nu mai avea cum să viseze de mult timp, aceea de luptător revoluționar. Pe de altă parte, privind lucrurile din perspectiva opiniei publice, moartea dictatorului într-o zi specială pentru creștinii ortodocși (25 decembrie, sărbătoarea Crăciunului) urma să creeze mai târziu un mit convenabil pentru memoria lui. Fiind asociat cu transgresiunea religioasă, tiranicidul și-a pierdut o mare parte din valoarea justițiară. În sfârșit, pedepsirea celor doi era un bun pretext pentru a amâna pedepsirea celor mai importanți responsabili ai regimului, de sprijinul căror nouă putere mai avea încă nevoie. Condamnarea dictatorului însemna și „reducerea lui la tacere” de către comuniștii reformatori din Frontul Salvării Naționale (Tismăneanu, 1997: 206).

Eliminarea celor doi nu a atras după sine reabilitarea sau recuperarea memoriei victimelor dictaturii. De fapt, se poate sustine că procesul nu a făcut nimic altceva decât să deturneze atenția opiniei publice de la abuzurile regimului instaurat sub influența Uniunii Sovietice, aducând în prim-plan abuzurile dictatorului și evitând astfel o autentică dezbatere despre reparațiile morale pe care le meritau victimele lui.

Concomitent, respectul față de principiul legalității a avut mult de suferit. Procesul nu a satisfăcut cerințe juridice elementare, nici măcar garantarea dreptului la apărare. Este adevărat că sistemul judiciar din timpul dictaturii, fiind

subordonat legal Partidului Comunist, era incompatibil cu idealul imparțialității juridice. Este adevărat că prevederile constituționale nu puteau fi respectate întocmai în timpul unei situații revoluționare. Dar curențele procedurii aplicate au fost atât de mari, încât se poate afirma că sentința nu a avut alt temei decât voința arbitrară a acuzatorilor. Procesul nu a durat mai mult de 55 de minute, iar sentința a fost executată pe loc. Acuzarea nu a adus vreo probă. Se pare că rezultatul procesului era cunoscut dinainte, Tribunalul Militar Excepțional însărcinat cu judecarea cazului fiind constituit printr-un decret secret al Consiliului Frontului Salvării Naționale (Grosescu & Ursachi, 2009: 121-122).

Nici construcția narativă rezultată nu este una satisfăcătoare, deși nu contrazice spiritul momentului și nici desfășurarea evenimentelor ce au urmat.⁴ Constatările tribunalului rezumă aproape perfect descrierea oficială a nedreptăților comise în timpul dictaturii: „În realizarea activității lor criminale, inculpații au acaparat întreaga putere politică, aservindu-și întregul aparat de stat pe care l-au folosit pentru satisfacerea intereselor lor meschine precum și pentru reprimarea poporului român. Astfel, prevalându-se de acesta-zisul program «științific de alimentație a populației» au dispus măsuri de infometare sistematică a poporului, privându-l de cele mai elementare condiții de viață” (Grosescu & Ursachi, 2009: 219).

La acestea se adaugă o lungă listă de fărădelegi ce ar fi trebuit să justifice invocarea infracțiunii de genocid, subminarea puterii de stat, comiterea unor acte de diversiune, subminarea economiei naționale, toate reglementate în codul penal al Republicii Socialiste România. Sentința menționează demolarea lăcașurilor de cult, „cheltuirea unor sume fabuloase de bani”, „dezmembrarea armatei române”, organizarea unor grupări teroriste, distrugerile produse în timpul revoltei, depunerea frauduloasă a unor mari sume de bani în conturi secrete din străinătate. Acuzațiile au fost însoțite de retorică insultătoare pe care membrii tribunalului o considerau adekvată: „Ignoranți, dar snobi, cei doi tirani și-au împodobit numeroasele reședințe pe care le foloseau ca pe propriile proprietăți cu numeroase opere de artă ori cărți rare, sustrase din patrimoniul unor prestigioase instituții culturale” (Grosescu & Ursachi, 2009: 219).

Epica fantastică a sentinței și stilul inchizitorial al ședinței de judecată urmău să satisfacă ura mulțimilor. Însă odată ce ura a dispărut s-a instalat suspiciunea, apoi frustrarea. Revoluția nu aducea cu sine nici o certitudine în afară de aceea că majoritatea colaboratorilor de încredere ai vechiului regim au avut mai mult de câștigat de pe urma ei decât majoritatea opozanților. Cât despre lustrație, nici nu putea fi vorba (Stan, 2009: 132-134). Cu atât mai puțin despre reconciliere. România începea tranziția democratică în condiții dintre cele mai nefavorabile.

Dincă de cele amintite mai sus, se poate spune că valoarea simbolică a intervențiilor discursivee pe care le-a consemnat stenograma procesului este mai mare acum decât cu 23 de ani în urmă. Ele scot în evidență unul dintre aspectele mai puțin vizibile în istoriile oficiale ale dictaturii: ridiculul ei, culpa morală a celor ce au acceptat să asiste pasiv la degradarea valorilor sociale elementare.

Absurdul dialogurilor consemnate în stenograma procesului este atât de frapant, atât de rușinos, încât nu poți să nu înțelegi că dictatura reușise să se conserve cu ajutorul unei crize morale ce are ecouri în prezent.⁵ Patrimonialismul și clientelismul rudimentar nu au dispărut, decomunizarea neterminată continuă să obsedeze cea mai mare parte a elitelui intelectuale postcomuniste (Tănăsoiu, 2008), instrumentalizarea de către elita politică a tematicii anticomuniste îi depreciază semnificația, înapoierea societății rurale sau pseudo-urbane românești rămâne de neînțeles pentru o însemnată parte din elita intelectuală, tentată să ignore orice problemă socială ce nu se conformează proiectului „condamnării comunismului”.

În fine, se poate constata astăzi o ciudată corespondență între condamnarea oficială a dictatorului și condamnarea oficială a comunismului de către Statul Român, săptămânele anii mai târziu. Ambele gesturi politice reprezintă excepții remarcabile în regiune.⁶ În ambele cazuri, solemnitatea s-a transformat în spectacol grotesc.⁷ Ambele acte de justiție politică au fost incluse într-o strategie de legitimare ce are drept actori principali grupările rezultante din dispariția PCR. Nu în ultimul rând, aceste strategii sunt însoțite în ambele cazuri de ample convertiri ideologice.

Anticiparea dobândirii de către România a statutului de membru cu drepturi depline al Uniunii Europene a determinat încheierea unui ciclu politic important. Principalele partide postcomuniste au simțit nevoie de reconsiderări propriilor strategii. În timp ce Partidul Social Democrat (PSD) încerca să probeze desprinderea totală de trecutul comunist prin numirea unei conduceri ce se îndepărta de fostul președinte Ion Iliescu, alte partide dintre cele ce păstrau încă moștenirea politică a vechiului regim au căutat grăbit, împotriva oricărei constrângeri ideologice, să obțină afilierea la Partidul Popularilor Europeani (PPE). Cea mai surprinzătoare a fost solicitarea de afiliere venită din partea Partidului Democrat (PD), provenit din fațjuna reformistă a FSN, anterior membru al Internaționalei

Socialiste (Dancu, 2011). Această transformare, la fel de bizără ca și dispariția spontană a PCR după 25 decembrie 1989, a dus în mod natural la o încercare de consolidare ideologică. Capacitatea președintelui Traian Băsescu de a determina desecretizarea de către serviciile de informații a dosarelor Securității (Stan, 2012: 275) și receptivitatea față de cererile intelectualilor preoccupați de tema decomunizării (Tănăsoiu, 2008: 92) au jucat un rol crucial în revalorificare politică a anticomunismului.

Dacă procesul din 1989 a urmărit legitimarea FSN ca posesor al puterii (Grosescu & Ursachi, 2009: 125) sau amânarea sine die a incriminării de facto a responsabililor vechiului regim, debutul tardiv al „procesului comunismului” reprezintă un insucces juridico-politic comparabil. Anticomunismul a devenit curând tema disputată concurențial de partidele Alianței „Dreptate și Adevăr” (Partidul Național Liberal și Partidul Democrat) în luptă internă ce a început după 2004 (Abraham, 2008: 14-17). Ulterior a ajuns să fie un element al strategiei prin care partidul președintelui (Partidul Democrat-Liberal, varianta revizuită ideologic a Partidului Democrat) a dobândit sprijinul necondiționat al unei semnificative părți din elita intelectuală cu vocație partizană, într-o luptă acerbă cu foștii aliați liberali și cu social-democrații. Acest conflict politic acut, de o intensitate extremă în 2012, este alimentat mai ales de adversitățile inerente crizei economice, de capacitatea administrativă din ce în ce mai redusă a statului român și de degradarea continuă a serviciilor publice (și așa precare). În aceste condiții, tema reconsiderării trecutului comunist, încărcată de frustrările unei îndelungate amânări, devine o armă discursivă aproape perfectă, pierzându-și treptat sensul reparatoriu originar.

Acesta este unul dintre efectele cele mai dăunătoare ale dictaturii comuniste în România: dublul eșec al justiției trans- și post-comuniste. Procesul lui Nicolae Ceaușescu a întârziat „procesul comunismului”, dar condamnarea oficială a comunismului, folosită și ea ca un simplu mijloc de legitimare guvernamentală, contribuie la amânarea descurajantă a consolidării democratice.

.....

Bibliografie

- Abraham, F., (2008). Raportul Comisiei Tismăneanu: analiză istoriografică. În Ernu V., Rogozanu, C., Șiulea C., Tichindeleanu, O. (Eds.), *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu* (pp. 7-42). Chișinău: Cartier.
- Elster, J. (2004). *Closing the books. Transitional justice in historical perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dancu, I. (2011, septembrie 22). Cum și-au descoperit brusc PD, PC și PRM, convinerile „populare”, *Adevărul*, articol consultat online la adresa http://www.adevarul.ro/actualitate/politica/web-politic-ppe-pdl-pntcd-udmr-membru-popular-partid_0_559144369.html
- Gabanyi, A. U. (1999). *Revoluția neterminată*. București: Editura Fundației Culturale Române.
- Grosescu, R., Ursachi, R. (2009). *Justiția penală de tranziție. De la Nürnberg la postcomunismul românesc*. Iași: Polirom.
- Linz, J. J., Stepan, A. (1996). *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Mazilu, D. (1991). *Revoluția furată. Memorii pentru țara mea*. București: Cozia.
- Mocanescu, A. (2004). Surviving 1956: Gheorghe Gheorghiu-Dej and the 'Cult of Personality' in Romania. În Balázsa A., Behrends, J. C., Jones, P. and Rees, E. A. (Eds.), *The Leader Cult in Communist Dictatorships. Stalin and the Eastern Bloc* (pp. 246-260). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Pasti, V., Miroiu, M. & Codită, C. (1997). *România – starea de fapt*. București: Nemira.
- Stan, L. (2009). Romania. În Stan, L. (Ed.), *Transitional Justice in Eastern Europe and the Former Soviet Union. Reckoning with the communist past* (pp. 128-151). London: Routledge.
- Stan, L. (2012). Witch-hunt or Moral Rebirth? Romanian Parliamentary Debates on Lustration, *East European Politics and Societies*, 26 (2), 274-295.
- Tănăsoiu, S. (1999). *Miracolul revoluției. O istorie politică a căderii regimurilor comuniste*, București: Humanitas.
- Tănăsoiu, C., (2008) Intellectuals and Post-Communist Politics in Romania: An Analysis of Public Discourse, 1990-2000, *East European Politics and Societies*, 22(1), 80-113.
- Tismăneanu, V. (1985). Ceaușescu's Socialism, *Problems of Communism*, 34(1), 50-66.
- Tismăneanu, V. (1995). *Fantoma lui Gheorghe Gheorghiu-Dej*, București: Editura Univers.
- Tismăneanu, V. (1997). *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană de la Stalin la Havel*. Iași: Polirom.
- Verdery, K. (1991). *National Ideology under Socialism. Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania*. Berkeley: University of California Press.

Note

[1] Expresia se referă la democrația simulată, construită din instituții aparent funcționale, dar în realitate niciodată utilizate, expuse ca într-o vitrină pentru a oferi Occidentului o imagine favorabilă României, în cele din urmă favorabilită elitelor politice românești. Obsesia imaginii externe a țării – încercarea de a înfrumuseța artificial realitățile frustrante, convingerea că apărările contează mai mult decât esențialul – este una dintre cele mai durabile prejudecăți românești.

[2] Termenul a fost împrumutat din analiza sociologică weberiană.

[3] În aceeași categorie intră, potrivit opiniei autorului, actele punitive ce au urmat Revoluției Ruse din 1917 sau proceselor de la Tokyo, după capitularea Japoniei în 1945. La polul opus, cel al „justiției legale pure”, exemplele istorice sunt puțin numeroase, majoritatea cazurilor îndepărându-se în mod semnificativ de tipul ideal.

[4] Sprijinul electoral acordat partidelor succesoare este o dovadă a faptului că majoritatea populației României era incapabilă să vadă dincolo de marginile discursului justificator oferit de Frontul Salvării Naționale (FSN), formațiunea organizată *ad hoc* ce a preluat nu numai moștenirea instituțională a Partidului Comunist, ci și guvernarea.

[5] Așa se explică, spre exemplu, dezbatările pe care le-a provocat Herta Müller în septembrie 2010, în cursul vizitei sale la București. Ele pun într-o lumină nouă pasivitatea intelectualilor români în timpul dictaturii.

[6] Până la 12 iulie 2012, când Republica Moldova a organizat un eveniment parlamentar similar, România era singura țară din estul Europei care condamnase oficial comunismul. Aceasta s-a întâmplat în 2006, prin inițiativa președintelui Traian Băsescu și contribuția unei „comisii de adevăr” conduse de Vladimir Tismăneanu (Tismăneanu, 2008).

[7] În cazul procesului este vorba de simulacru judiciar în sine, în cazul ședinței parlamentare convocate pentru prezentarea mesajului preșidențial este vorba de protestele zgromoase ale lui Corneliu Vadim Tudor, cunoscut pentru stilul lui retoric hilar.

Ionuț TUDOR

Foto © Ioan Matei Agapi

REVOLUȚIA CA STARE DE EXCEPȚIE ȘI PROCESUL CA VIOLENȚĂ PURĂ

1. Introducere

O tentativă de analiză a momentelor din '89, și în special a procesului Ceaușescu, dintr-o perspectivă exclusiv juridică este din start incompletă. O multitudine de evenimente legate de acea perioadă nu se prezintă într-un clar-obscur ce nu ne permite decât o imagine fragmentară asupra a ceea ce s-a petrecut *atunci*. În schimb, semnificația istorică a evenimentelor petrecute ne determină să ne întoarcem recurrent la acest *atunci* când vrem să ne explicăm prezentul. Nu întâmplător, este unul dintre momentele fondatoare ale societății prezente.

O grilă de analiză *normală* (înșiruire de evenimente istorice, detaliu juridice etc.) lasă nechestionate o serie de aspecte de maximă importanță. În primul rând, procesul cuplului Ceaușescu nu se încadrează în tipicul niciunei forme de proces juridic. Chiar și cel mai indulgent interpret, în fața invocării exceptiunalității situației, nu ar ceda tentației și ar declara procesul ca un simulacru obsцен. Chiar dacă acceptăm din punct de vedere juridic că procesul nu a fost proces, *atunci ce a fost?* Aici răspunsurile se opresc căci întrebarea nu ținem minte a fi fost formulată. În schimb, dacă schimbăm grila interpretativă, nu ne rămâne decât un simplu gest de *violență pură* și nimic mai mult. Tendința va fi tot de a regresa către dimensiunea juridică – „da, un gest violent, dar totuși în cadrul unui proces”. Și aici argumentația se oprește. Este ca și cum ne este frică să deschidem următoarea ușă, pe care o întrezărim în penumbra. Și nu e de mirare, există parcă o conștientizare tacită a faptului că, de facem acest pas, întreaga istorie recentă va fi subminată intern. Ce fel de regim am instaurat dacă acesta se fundamentează pe violență și tocmai violența dorisem să-o eliminăm? Nu am lăsat-o oare în istorie, în *locul* unde au murit atâția oameni?

Într-un anume sens, s-a spus totul despre Revoluție, nu mai putem adăuga nimic nou și nici schimba imaginea pe care o avem asupra ei.² Nu cumva au fost discutate toate posibilitățile, toate opțiunile, variantele, nu există o saturăție a discursului ce îndeamnă paradoxal să te rezumi la „a fost o revoluție”, „a fost o lovitură de stat” etc.? Nici dacă am află informații noi perspectiva noastră nu s-ar mai schimba în mod radical. Cu alte cuvinte, Revoluția s-a osificat.³ Sau, mai exact, perspectiva noastră asupra ei s-a osificat. Nici măcar statutul ei special, de eveniment fondator, nu mai are aceeași aură. Un sondaj credita doar 50% dintre intervievați cu convingerea că în '89 a fost o revoluție. Dar, despre ce vorbim în fond, despre evenimentele petrecute atunci sau despre perspectiva noastră asupra lor? Cum delimităm între ele, ce criteriu folosim? Nu cumva, tocmai atunci când vorbim despre *atunci*, includem în discursul nostru ceea ce s-a întâmplat *după*, adică istoria noastră personală și colectivă? Și ce concepte folosim pentru a descrie, re(co)memora, reaminti acel *atunci*? Și de ce, tocmai în momentul rostirii acestor cuvinte discursul se oprește, când tocmai atunci ar trebui să înceapă?⁴

Totuși, chiar dacă dorim să probăm o nouă schemă interpretativă, cea juridică persistă mereu în fundal. Deși dorisem să-o suspendăm, revine cu obstinență.⁵ Agamben ne deschide drumul către o posibilitate teoretică de abordare a chestiunii. O serie de concepte utilizate în analizele sale privitoare la câteva evenimente celebre din istorie, precum Revoluția Franceză sau cea bolșevică, pot fi aplicate și lui '89 românesc. Starea de excepție, concept teorețizat de Carl Schmitt, și dezvoltat de Agamben, pare a fi fertil explicativ, de aceea ne propunem să

.....

Ovidiu Gherasim-Proca este lector în cadrul Departamentului de Științe Politice și Relații Internaționale al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Absolvent al Facultății de Filosofie în anul 2001, numără printre principalele interese de cercetare studiul ideologiilor politice, tranzitările politice și procesele de democratizare, antropologia și studiile culturale. Împreună cu Gheorghe Teodorescu este autor al unui volum dedicat sociologiei electorale. A publicat articole de critică socială și analiză politică în *Dilema Veche*, *Foreign Policy România* și *Critic Atac*.

aplicăm acest concept asupra evenimentelor care ne interesează. Dar, înainte de aceasta vom încerca o contextualizare a termenului revoluție și, ca aspect particular, a revoluției române.

2. Revoluția

Termenul de revoluție este încărcat cu o aură specifică, datorită referințelor istorice de la care se revendică.⁶ Și cum să nu fie termenul încărcat pozitiv din moment ce revoluțiile nu sunt simple schimbări, ci „evenimente istorice care ne confruntă direct și inevitabil cu problema începutului”⁷. Mai mult, pentru că o schimbare să poată fi considerată o revoluție, aceasta trebuie să fie capabilă a forma un nou corp politic și de guvernământ.⁸ Pentru societatea românească post-decembristă, momentul '89 este percepțut ca unul al schimbării și inovării radicale. Dar nu cumva ar fi mai potrivit a o caracteriza drept *schimbare non-schimbare*? O formulare paradoxală cu siguranță, dar care se poate clarifica dacă o privim din perspectiva distincției formă-continut.⁹ Evident că la nivelul conținutului – apariția mai multor partide, o nouă constituție cu pleiada de drepturi civile și individuale, libertatea presei etc. – situația pare profund revoluționară, dar formal pare să fi ajuns doar la o regrupare și reorganizare strategică. Puterea, și aici nu putem cădea în discursul simplificator al incluziei a puterii executive în categoria Putere, intrată în blocajul propriului identitatea reafirmată ostentativ cu fiecare ritual (film, presă, cenaclu, manifestație), avea nevoie de o formă de opozitie pentru a se reafirma pe sine cu tărie. A permite capitalismului să restructureze relațiile sociale, politice și inter-umane, dar fără a modifica structura formală a puterii, a reprezentat o strategie identificabilă în întreaga Europă de Est a elitelor locale, pus în aplicare cu acordul tacit al celor vestice.¹⁰ Această constatare se sprijină pe două observații: a) nomenklatura s-a erijat în forță emancipatoare și a preluat cu succes discursul capitalist, oferind garanții și argumente că reprezintă singura soluție de tranziție către democrație și piață liberă; b) irelevanța individului sub ambele regimuri; departe de a-l considera o valoare în sine, căci nu astă încercăm să susținem, individul a fost și a rămas irrelevant pentru Putere, neputând modifica dispozitivele de putere în care acesta era integrat.¹¹

Și totuși, în ciuda acestor suspiciuni ce planează asupra strategiilor desfășurate *atunci*, există o autenticitate veritabilă ce nu poate fi redusă la nimic. Pathos-ul care a însoțit mișcarea revoluționară (și aici, indiscutabil, putem afirma că a existat un *suflet* revoluționar autentic¹²), a cărei imagine exemplară este reprezentată de tricolorul din care e decupată stema comună, însoțește amintirea noastră și pozitivează istoria. Atâtă timp cât acel tricolor a fluturat pe străzi, starea anomică, declanșată odată cu fuga lui Ceaușescu de pe clădirea Comitetului Central, este similară unei singularități spațiale¹³ ce condensează într-un singur punct o infinitate de energie. Când intră în contact cu un corp, îl asimilează dar, eliminând la rându-i energie, își alterează natura. La fel, (re)apariția forțelor politice semnifică o încercare de asimilare a pathos-ului revoluționar cu scopul de a-l orienta către o direcție anume, în speță una ideologică.¹⁴ Acest lucru era oarecum inevitabil și s-a petrecut odată cu transformarea Consiliului Frontului Salvării Naționale în partid politic, moment în care Revoluția a devenit, paradoxal, conservatoare. Această transformare o sesiza H. Arendt cu referire la alte revoluții din istorie: „psihologic vorbind, experiența unui fundament combinat cu convingerea că o nouă poveste urmează să se desfășoare în istorie, îi va face pe oameni mai degrabă „conservatori” decât „revoluționari”, dormici să mențină ce s-a realizat și să-i asigure stabilitatea decât să se deschidă spre lucruri noi, inovații, noi idei”.¹⁵ Teza pare să se susțină dacă ținem cont de scorul primelor alegeri libere, un covârșitor 85% la alegerile prezidențiale din 1990 pentru Ion Iliescu. În plus, atmosfera publică se pare că înclina către o asemenea poziție.¹⁶ Deși „o adevărată revoluție revoluționează propriile sale presupozitii”,¹⁷ nu este mai puțin adevărat că în sănul ei sunt activi simultan germenii conservării. Flancată de aceste două trăsături, a unui nou început cuplat cu tendințe regresive, revoluția română se înscrise în tiparul conceptualui de revoluție.

Referindu-se la momentul '89, S. Žižek consideră imaginea tricolorului cu stema decupată ca fiind „sublimă”¹⁸ – „în locul simbolului principiului organizator al vieții naționale, nu a mai rămas decât un gol în centru”.¹⁹ Acest gol semnifică „deschisul” unui regim care, deși și-a pierdut puterea hegemonică, nu a fost înlocuit de altul. Acest „deschis”, această singularitate a istoriei condensată într-un singur punct este o veritabilă *excepție*. Imaginea entuziasmantă a golului nu este anulată de ceea ce știm acum – „faptul că evenimentele au fost manipulate”,²⁰ că Securitatea, tocmai pentru a reuși să supraviețuiască, a trebuit să conspire împotriva ei înșiși, ca singură modalitate a vechiului aparat de putere de a supravețui – „înlăturându-și hainele simbolice”²¹. Totuși, pentru privitorii din afară (Žižek se referă evident la cei din afară României), că și pentru participanții la evenimente, ceea ce contează în fond este experimentarea acestui „deschis” care, pentru o perioadă de timp nu a fost hegemonizat de vreun proiect ideologic. Aceasta a apărut ulterior sub diverse chipuri – partide sau proiecte politice diferite ce au încercat să „răpească” revoluția care nu le aparținea.²²

Într-un registru diferit, Giorgio Agamben exprimă în mare măsură aceeași idee – poliția secretă a conspirat împotriva ei înșiși pentru a răsturna vechiul regim.²³ Dar ceea ce-l reține pe filosoful italian este un alt detaliu al revoluției române, anume evenimentele de la Timișoara unde, pentru a justifica mișcarea revoluționară, cadavre de-abia îngropate sunt exhumate și aliniate pentru a fi oferite televiziunilor străine ca rezultat al masacrului ordonat de Ceaușescu. Nu întâmplător, primul capăt de acuzare în proces îl reprezintă infracțiunea de genocid – s-au estimat peste 60.000 de victime la Timișoara. Minciuna a fost ulterior demascată, dar nu a șters impresia de neuitat, fiind legitimată de sistemul media al lumii pentru „a fi clar că adevărul nu este nimic mai mult decât un moment în mișcarea necesară a falsului. În acest fel, adevărul și falsitatea au devenit indiscernabile și spectacolul legitim exclusiv prin spectacol”.²⁴ Pentru Agamben acest eveniment marchează o turără în politica lumii, reliefând la adevărata sa valoare dimensiunea politică a media.

Așadar, este impropriu a considera că Revoluția Română este un produs specific românesc. În acest punct istoric se întâlnesc o serie de dispozitive de putere cu nu au răsărit exclusiv din viziunea sau creația locală.²⁵ De aceea, înțelegerea ei nu trebuie să țină exclusiv de evenimentele petrecute și înșiruirea lor narativă. Dacă e să abordăm conceptul de revoluție trebuie să-i sesizăm nucleul emancipator, starea anomică esențială oricărei manifestări istorice de asemenea proporții, forțele concurente ce se coagulează în vâltoarea evenimentelor și ce interese servesc/promovează, mijloacele desfășurate pentru atingerea scopurilor propuse etc. Am sesizat până acum că putem vorbi de o dimensiune emancipatoare, ce nu este anihilată de impresiile „confiscării” revoluției, și de o serie de mijloace media utilizate în cursul lui *atunci*,²⁶ din care înțelegem faptul că genealogia noii puteri este inseparabilă de genealogia fenomenului media care o însoțește (de aceea am considerat observația lui Agamben pertinentă în contextul de față). Am amintit doar în treacăt de starea anomică ca și completare necesară a oricărei revoluții. Să vedem cum aceasta se intersectează cu discuția noastră.

3. Starea de excepție

Considerăm că evenimentele din '89 pot fi înțelese numai prin grila dialectică a construcției conceptuale a stării de excepție. Aceasta se găsește într-o legătură indisolubilă cu întreaga ordine juridică: „starea de excepție nu este un drept special (precum dreptul de război), ci, ca suspendare a însăși ordinii juridice, ea îi definește acesteia pragul sau conceptul limită”.²⁷ De asemenea, nu trebuie confundată cu starea de necesitate sau starea de asediu, aşa cum sunt prevăzute, de pildă, în Constituția României. Fiind un concept cu „armătură” dialectică nu-l putem prezenta decât în desfășurarea sa și nu printr-o definiție analitică pe care nici măcar Agamben nu a încercat să o formuleze.

Vom încerca să expunem pe scurt, în 4 teze, prin raportare la termenul *iustitium*,²⁸ ce înțelege Agamben prin starea de excepție:

a) „Starea de excepție nu este o dictatură... ci un spațiu gol de drept, o zonă de anomie în care toate determinațiile juridice – și, în primul rând, însăși distincția dintre public și privat – sunt dezactivate”.²⁹ De aceea, în timpul unei stări de excepție, orice determinație juridică este inaplicabilă și, astfel, cadrul de referință juridic nu mai este un reper valabil. Dar, importanța teoretică a conceptului nu rezidă în faptul evidențierii unei situații exceptionale (căci ele există cu prisosință), ci tocmai în relația esențială pe care o astfel de situație o are cu dreptul însuși.³⁰ Pentru Agamben, cele două ajung să se determine reciproc, într-o înțâlnire dialectică ce se transformă într-o veritabilă paradigmă a guvernării. Putem încadra revoluția română sub acest concept? Instaurarea stării anomice în România corespunde ca moment declanșator elicopterului președintelui ce decolează de pe clădirea C.C.-ului, moment de ruptură ireversibilă prin care suveranul capotează în fața unei multimi față de care firele suveranității erau necrozate. Consider că starea de excepție durează din momentul în care noua formăjune politică apărută la orizont a introdus în corpul legislativ două legi care reinstituie o formă de legitimitate: scoaterea Partidului Comunist în afara legii și abolirea pedepsei cu moartea. Consecința a fost arderea milioanelor de carnete de partid și baricadarea în casă a membrilor, gesturi care ne arată până unde duce loialitatea și căt de usoară este reintrarea în starea anomică.³¹ Atunci se petrece efectiv *marea conversie* prin care noua ordine legală și constituțională se instaură. Constituția ce-i urmează în linie istorică nu e decât consecința directă a acesteia.

b) „Acest spațiu golit de drept pare să fie, din anumite motive, într-atât de esențial ordinii juridice încât aceasta din urmă trebuie să încerce prin toate mijloacele să își asigure o relație cu el, ca și cum, pentru a se întemeia, ea ar trebui să se mențină în mod necesar în raport cu o anomie.” (Agamben, 2008, p. 51). Această teză este importantă în economia discursului întrucât încadrează două aspecte: 1) justificarea procesului cuplului ține de registrul exceptionalului, neexistând argumente de natură juridică care să opereze în mod legitim.³² În schimb, tribunalul, placa turnantă a nouului regim, care face efectiv posibilă instaurarea unei noi ordini juridice, tocmai prin invocarea

stării de excepție – tineri sunt masacrați în București atâtă timp cât cuplul este în viață, încearcă să stabilească firele de contact cu anomia. 2) teroristii reprezintă o excelentă strategie de *management*, căci, prin terorist, figură a penumbrei și a violenței, raportul anomie - ordine juridică se inversează. De data aceasta, celula de putere nou apărută la orizont va gestiona teroristul, dar de o manieră astfel încât distanța dintre cele două să se păstreze. Nu există dovezi pentru a incrimina pe Ion Iliescu că ar fi folosit *de facto* terorist, dar se poate ușor sesiza că tocmai sub amenințarea teroristului noua celula a putut deveni salvatoare, ca și cum inamicul din umbră devine pretextul apariției salvatorului.³³

c) Actele comise în timpul *iustitium*-ului „par să se sustragă oricărei definiții juridice... ele se situează, în raport cu dreptul, într-un neloc absolut” (Agamben, 2008, p. 51). Orice catalogare a faptelor din decembrie '89 ne-ar conduce la aporii insurmontabile, din moment ce criteriile juridice nu pot asigura oordonare corespunzătoare. Conform căruia set de legi ne supunem atunci când evaluăm această situație? Acceptăm situația într-o zonă extra-legală atunci când nu acuzăm participanții la evenimentele săngheroase? Este această acceptare conformarea față de o ordine superioară celei juridice? Din moment ce nu este politică, ce statut are? Poate fi ea replicată? (poate că ultima întrebare este cea care trebuie să ne dea cel mai mult de gândit). Discutând despre violență în temeatoare și cea conservatoare, J. Derrida afirma că „violenta în temeatoare pare mai ușor de criticat din moment ce nu se poate justifica prin nicio legalitate preexistentă, părând, astfel, sălbatică. Pe de altă parte, aceeași formă de violență e mai greu de criticat pentru că nu poate fi făcută să compară în fața instituției nici unui drept preexistent: ea nu recunoaște dreptul existent în momentul când în temează un altul”.³⁴ Violența din timpul revoluției ne apare ca fiind sălbatică din moment ce nu există nicio legalitate care să-o justifice, în schimb, este acceptată tacit pentru că apare ca instauratoare de o nouă ordine, din care noi facem parte integrantă, și astfel ne este greu să-o criticăm.³⁵

d) „E ca și cum suspendarea legii ar elibera o forță sau un element mistic, un fel de mana juridică, pe care atât puterea, cât și adversarii săi, atât puterea constituită, cât și puterea constituantă încearcă să și-o aproprieze” (Agamben, 2008, p. 51). Simbolul acestui element mistic este prin excelentă golul din steag, surprins de camere cum flutura frenetic pe străzile Bucureștiului. Acel decupaj, similar unei operații de curățire în vederea implantării unei plombe, ne indică forța unei națiuni care există (de unde steagul), fără ceva esențial (aici puterea politică), dar cu posibilitatea de a fi adăugată. Și acel decupaj a fost revendicat; indiferent de către cine, puterea constituțională sau constituantă, a fost apropiat. (că s-a transformat în farsă sau în tragedie, Agamben nu ne spune, dar putem să bănuim).

4. Necesitatea

Unul dintre argumentele principale ale procesului a fost croit pe tiparul necesității: pentru a înceta luptele dintre trupele fidele lui Ceaușescu și revoluționari, singura soluție era suprimarea cuplului dictatorial. Aici, acțiunea inițiatorilor procesului este perfect concordantă cu conceptul de revoluție în genere: ce altceva dacă nu necesitatea este justificarea ultimă pentru orice acțiune revoluționară? Pentru Agamben, teoria necesității este o teorie a excepției, prin care „un caz izolat este sustras obligației de a respecta legea. Necesitatea nu este sursă de lege și nici nu suspendă, propriu-zis, legea: ea se limitează să sustragă un caz izolat din aplicarea literală a normei...”³⁶ La fel, procesul reprezintă un caz eminentamente separat de funcționarea normală a justiției – instanța nu era competentă, numeroase norme de procedura penală ce ar fi paralizat în mod normal orice proces similar au fost încălcate într-o manieră incalificabilă, mijloacele de probă erau inexistente etc., dar prin aceasta nu i se elimină un anume caracter juridic –, acuzarea se face invocând articole din codul penal în vigoare în acel moment, pe care inculpații le-ar fi încălcat. Consider că aparentul paradox poate fi rezolvat în felul următor: când legea este invocată, ea este invocată în integralitatea sa (a extrage căteva norme din corpusul legal și a le utiliza separat de un non-sens juridic), nu sectorial, așa cum s-a petrecut în timpul procesului. Faptul că procesul s-a desfășurat în maniera pe care o cunoaștem nu indică decât că necesitatea a dictat inițierea, desfășurarea și urmările procesului.³⁷ Dar necesitatea nu poate fi în lege, ea este extra-legală, deși legea o cuprinde deseori în determinările ei. De aceea, procesul nu este un proces, ci un act ghidat de necesitate sub camuflajul unui proces.³⁸

Privit sub auspiciile necesității, procesul poate fi definit așa cum Agamben descrie relația dintre starea de necesitate și revoluție, ca o „zonă ambiguă și incertă, în care măsurile de fapt, în sine extra-juridice sau anti-juridice, trec în drept, iar normele juridice se indetermină în simplul fapt; un prag, așadar, în care faptul și dreptul par să devină indecidabile” (Agamben, 2008, p. 31). Această indecidabilitate în care ne găsim nu reprezintă un punct mort, în aceasta rezidă forța conceptuală a stării de excepție. E nevoie de o asemenea suspendare a ordinii tocmai pentru a-i asigura perpetuarea existenței: „De parte de a răspunde la o lacună normativă, starea de excepție se prezintă ca

fiind deschiderea, în interiorul ordinii juridice, a unei lacune fictive, cu scopul de a salvăda existența normei și aplicabilitatea sa la situația normală. Lacuna nu este interioară legii, ci privește relația sa cu realitatea, însăși posibilitatea aplicării sale. E ca și cum dreptul ar conține o fractură esențială care se situează între punerea normei și aplicarea ei și care, în cazul extrem, poate fi acoperită numai prin intermediul stării de excepție, așadar creând o zonă în care aplicarea e suspendată, dar legea rămâne, ca atare, în vigoare”.³⁹ De aceea, motorul intern al oricărui tip de justificare are necesitatea drept figură centrală. Dacă acceptăm că necesitatea a dictat acțiunea, atunci uciderea cuplului apare deplin justificată, indiferent de legalitatea sau ilegalitatea procesului (acesta devine astfel și mai obscen decât era; o simplă execuție ne-ar fi scutit de spectacolul simulacrului). Pe de altă parte, dacă respingem teza necesității, și aici există un argument puternic pentru a o face, anume faptul că numărul morților după proces este de circa zece ori mai mare decât înaintea lui, deci procesul nu a fost dictat de necesitate, atunci procesul nu e decât un gest simbolic, de față, ce ascunde un gest de violență pură.

Sintetic, procesul joacă rolul „lacunei fictive” interpusă între ordinea normală (Ceaușescu ar fi trebuit judecat în fața M.A.N.) și aplicabilitatea la situația normală (din moment ce există forțe loiale dictatorului, care să predă doar dacă acesta ar fi eliminat). Astfel se crează auspiciile instaurării unei *noi* ordini, mai exact a unei ordini care să sfârșească starea anomică și să (re)aducă lucrurile la normal.

5. Procesul ca violență pură, Ceaușescu ca spectru

În scurta dar complexă lucrare *Despre violență*, Walter Benjamin ne oferă una dintre cele mai provocatoare teorii asupra relației, deseori imperceptibile, dintre violență și drept. Dacă procesul cuplului Ceaușescu nu este un proces, după cum am văzut, atunci ce ne rămâne este un act de violență pură. Dar unde stă violența fată de drept? „Întreaga violență este, ca mijloc, fie în temeatoare de drept, fie conservatoare de drept”,⁴⁰ ne spune Benjamin. Vom sesiza că, în cazul procesului, intervin ambele forme de violență.

Primele măsuri luate de noua putere constituțională sunt de dizolvare a P.C.R și abolirea pedepsei cu moartea, măsuri care întăresc două chestiuni esențiale dintr-un stat: politica și dreptul penal. Mai exact, întăresc *statul* ca atare. Derrida afirma că „ordinea dreptului se manifestă plenar în posibilitatea pedepsei cu moartea. Prin abolirea acesteia nu s-ar aduce atingere doar unui dispozitiv între altele, ci s-ar dezavuia însuși principiul ca atare al dreptului”.⁴¹ Astfel, abolirea pedepsei cu moartea este lovitura mortală dată ordinii juridice anterioare,⁴² pe când scoaterea P.C.R.-ului în afara legii este blocarea posibilității deciziei: dacă decizia aparținuse partidului, prin scoaterea lui din ecuație se asigură că nu există posibilitatea ca acesta să revină ca forță decizională. Ambele flancuri acoperite, victoria este garantată.

Dar care este funcția violenței în angrenajul puterii? Pentru Benjamin, aceasta operează în doi timpi: o dată asupra a „ceea ce este instituit ca drept”, și este clar că exercitarea violenței asupra cuplului dictatorial vizează întreaga ordine juridică, prin acceptarea identificării Ceaușestilor cu puterea, și apoi, prin tocmai faptul exprimării violenței, ea devine „în temeatoare de drept” – suprimarea a deschis puterea către revendicare ei imediată ca putere nou instituită. De aceea, spune Benjamin, „instituirea dreptului este instituirea puterii și, în această măsură, un act de manifestare nemijlocită a violenței”.⁴³ Astfel, nu există o separație netă între în temeiere și conservare. *Tinând cont de cele spuse, putem conchide că revoluția română a fost o stare de excepție ce justifică necesitatea, necesitate manifestă printr-un gest de violență pură dedublat ca proces juridic, dar care în temează și conservă dreptul.*

Recursul la Ceaușescu ca referință absolută a puterii oculteză dimensiunea sa „spectrală”. De la înălțimea puterii a fost aneantizat în mod obscur, lipsit de aportul unei priviri discreditante. În astă rezidă problema esențială – enormitatea executării cuplului Ceaușescu nu constă în uciderea propriu zisă, cât în faptul îndeplinirii actului de justiție. Poate că printr-un proces veritabil cuplul Ceaușescu ar fi putut fi „desacralizat”. Dacă permiteți un exercițiu de imaginație, să presupunem că ar fi existat un proces, încadrat în standardele juridice, în urma căruia cuplul ar fi fost executat, atunci poate că problema Ceaușescu ar fi fost rezolvată odată pentru totdeauna.⁴⁴ Dar aşa, nu a existat discreditare, nu a existat acel moment în care *cineva* să rostească „regele e gol”. Iar şansa a fost ratată tocmai prin *paricid*. Decreteii și-au ucis tatăl, dar gestul uciderii nu poartă semnificația confrontării ca în mitul oedipian, prin care fiul obține autonomia, libertatea, puterea (regatul), ci mișește, pe la spate, în cazarmă, în antecamera puterii.

Paradoxul revoluției române e că uciderea lui Ceaușescu nu a dus la dispariția lui, ci i-a pastrat cota, chiar sporindu-i-o pe alocuri. Acolo unde trebuia expus în micimea lui personală, prin omorârea lui a fost proiectat într-o

alta dimensiune, plasată undeva între lumea noastră și o lume simbolică, loc de unde nu-l putem da la o parte, căci spectrul nu poartă logica viului. Așa cum regele ucis al Danemarcei, tatăl lui Hamlet, bântuie cetatea amintind de crima de lezmaiestate, la fel, fantoma lui Ceaușescu bântuie ideea de justiție. Dacă justiția, se găsește într-o legătură indisolubilă cu non-juridicul tocmai pentru a se putea înfăptui, așa cum teoria exceptiei ne-a indicat, la fel, fantoma lui Ceaușescu are nevoie de un supliment non-fantasmatic pentru a fi supratată.

Astfel, miza oricarei re-evaluări a *chestiunii* Ceaușescu îmi pare a fi de-transistorizarea lui, suprimarea fundamentalului mistic prin care a fost conservat la putere și reintegrarea lui în istorie, nu ca spectru bântuind, ci ca *moment* al istoriei.⁴⁵ Ca un corolar, perioada așa zisă comună trebuie să suporte un tratament similar – replasarea ei în istorie, căci ea este istorie. De aceea, problema revoluției române nu e că nu a fost destul de extremă⁴⁶, ci că nu a fost destul de radicală, nereușind să scurt-circuiteze legătura dintre fundament și spectru.

6. În loc de concluzii

E oarecum inexact de a vorbi de „revoluție furată”. Să nu uităm, H. Arendt face o analiză amănunțită și pertinentă, că marile revoluții au fost făcute de oameni care erau fermi convinși că actele lor sunt o revenire la o situație anterioară mai favorabilă. Pathosul revoluționar al unui nou început nu este inherent unor evenimente revoluționare, ca un fel de condiție de posibilitate pusă la începutul acțiunii, ci o trăsătură care apare odată cu acțiunea însăși. Ceea ce creează confuzie în privința evenimentelor din '89 este sensul acestora. Trebuie să spunem de la început că nu există unul singur, deși o interpretare care favorizează teza necesității (cu tezele adiacente: lovitură de stat, complot extern etc.) ar presupune unicitatea acestuia. Că, din creuzetul efervescent al evenimentelor, emerg forțe divergente cu planuri, proiecții, soluții diferite cu încărcături ideologice proprii ar trebui repetat încontinuu. Simpla scandare „libertate!” nu este de ajuns pentru a obține ceva, din moment ce libertatea însăși nu este un ceva, nu are statutul unui lucru. O sătim acum, proiecția lui Iliescu asupra viitorului în acele momente era pe coordinatele unei reveniri la socialism,⁴⁷ ca și cum regimul anterior nu fusese decât o trădare și sarcina revoluționarilor era o *restauratio*. Din acest punct de vedere Iliescu poate fi văzut, conform criteriului enunțat de H. Arendt, ca un adevărat revoluționar.⁴⁸ Faptul că simultan au apărut și alte forțe cu revendicări diverse și care au direcționat revoluția către o revendicare anti-comunistă, nu este incompatibil cu însăși logica unei revoluții.⁴⁹ Cele două vizuni concurente se raportează la anti-ceaușism ca nucleu revendicativ comun, numai că se bifurcă ca și direcție de acțiune o dată către edificarea unei societăți sociale și cealaltă către capitalism. De aceea, tărâmul interpretării sensului revoluției trebuie să fie unul eminentemente ideologic, nu simplu factual și nicidcum unul dictat de necesitatea istoriei. (Re)ideologizând momentul fondator al societății actuale avem șansa unor evaluări pertinente a istoriei noastre recente.

Intim legate de momentul '89 sunt evenimentele din 13-15 iunie 1990. Prin dimensiunea lor profund politică, acestea au reprezentat un focar emancipator *par excellance*. Atunci s-a perceput faptul că grupul „golanilor” nu au acceptat necesitatea istorică și s-au opus fățis „restaurației”, denunțând reașezarea nomenklaturii pe aceleași poziții de putere și decizie. Prin gestul de frondă, „golanii”, punctul de excludere din *noua Putere*, au atins universalul, făcând ca gestul lor, paradoxal și inconștient, să continue mișcarea veritabilă a Revoluției. Faptul că Puterea, prin agentul de acțiune, minerul, a reușit să reprime acest gest emancipator, nu reprezintă decât reafirmarea cu tărie a Identității. Fărămele de diferență fiind anihilate, locul pustiu al oricărui gest emancipator a putut fi acaparat cu ușurință, transformând societatea într-un *topos* ușor de revendicat de orice forță dominantă, unde capitalismul a găsit cale liberă pentru o instaurare efectivă. Paradoxul este tocmai acesta, de ceea ce se temea cel mai mult Iliescu nu a scăpat, tocmai pentru că i-s-a opus.⁵⁰ Aici, paradoxul este eminentamente dialectic, de ar fi îmbrățișat o perspectivă ce se deschidea către diferență, destinul societății noastre în ultimele două decenii nu ar fi cunoscut această scindare schizofrenică care blochează prezentul într-un perpetuu dialog al mulților isterici.

Bibliografie

- Agamben, Giorgio, *Starea de exceptie*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2008
- Arendt, Hannah, *On revolution*, Penguin Books, Londra, 1963
- Benjamin, Walter, *Despre violență*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2004
- Cesereanu, Ruxandra, *Decembrie '89*, Editura Polirom, Iași, 2009
- Žižek, Slavoj, *Tarrying with the negative*, Duke University Press, Durham, 1993
- Žižek, Slavoj, *The universal exception*, Continuum, London, 2006

Note:

[1] Este numele pe care Walter Benjamin îl dă acțiunii care nici nu intermeiază, dar nici nu conservă dreptul, motiv pentru care nu poate fi captată de ordinea juridică în mod absolut (deși statul a încercat dintotdeauna să pună monopol pe violentă, dar întotdeauna există un rest care-i scăpă, o *exceptie*). Pentru Agamben „ea este, mai degrabă, doar miza jocului în acest conflict asupra stării de exceptie, aşadar ce rezultă din acesta, și doar în acest fel este pre-supusă dreptului” (Giorgio Agamben, *Starea de exceptie*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2008, p. 60).

[2] Poate tocmai proximitatea față de evenimente face să avem o imagine oarecum denaturată asupra lor?

[3] Există și o influență nefastă pe care limbajul o exercită (mai exact, a modului în care folosim noi termenii) prin tendințele-i naturale de simplificare și asimilare, specifice generalizării și abstractizării. Evenimentele de atunci *au nevoie* de un concept general care să le exprime și, indiferent de poziția pe care o adoptăm – că a fost revoluție, lovitură de stat etc –, cel mai la îndemână este cel de *revoluție*. De la concept până la proiecția lui în realitate nu e decât un pas minor, pe care de obicei îl facem inconștient. Astfel, mai de fiecare dată când vrem să interogăm cu referire la *atunci*, începem cu „revoluția română...”. De aceea, nu ar fi oare potrivit chiar a elimina căt de mult cu putință termenul „revoluție” tocmai pentru a nu permite apariția confuziilor?

[4] Revoluțiile instauratoare de noi regimuri au această trăsătură de a fi potențate de istoria ulterioară, istorie care se revendică de la aceasta în gesturile și deciziile lor. Gestul emancipator inherent revoluției, iar acesta este din punctul meu de vedere caracteristica cea mai importantă a unei revoluții, este perpetuat în conștiința contemporanilor și a urmărilor lor.

[5] Agamben aprecia că acțiunile celor din timpul revoluției sunt simple fapte, a căror apreciere va depinde de circumstanțe dar, atâtă timp cât sunt în desfășurare, pot fi considerate indecidabile, iar definirea lor iese din cadrul dreptului. Pentru lămuriri suplimentare, vezi Giorgio Agamben, *op.cit.*, p. 50.

[6] Nu doar aura conceptualui ar trebui să ne preocupe, ci fundamentala sa irreductibilitate. Nicio revoluție nu este o revoluție propriu-zisă. E greu unei revoluții să cadă sub o categorie generală de revoluție. Ea este mai degrabă un eveniment singular care scăpă determinărilor conceptuale anterioare evenimentului însuși. Că *a posteriori* capătă consistență conceptuală, transformându-se în puci, lovitură de stat etc., e o chestiune pe care trebuie permanent să-o păstrăm în minte (tocmai din acest motiv H. Arendt afirmă că uneori termenul revoluție este absent acolo unde am fi înclinați să considerăm că este). În plus, această „consistență” conceptuală este de cele mai multe ori dependentă de demersurile auto-justificative ale unei societăți/clase/forțe etc. Dacă proiecția asupra trecutului favorizează una dintre variante, aceasta va fi promovată și justificată. Din acest punct de vedere, consider că putem valoriza la adevărată sa valoare insistența cu care Ion Iliescu cataloga momentele din decembrie '89 ca revoluție. Pentru ca întreaga desfășurare ulterioară a istoriei să poată fi justificată ca un deziderat al societății e necesar ca acel moment să apară în memoria colectivă drept o revoluție, altfel ar fi roasă din interior de suspiciune.

[7] Hannah Arendt, *On revolution*, Penguin Books, London, 1963, p. 21.

[8] *Ibidem*, p. 30

[9] Distincție pe care o folosim pentru scop explicativ, nu pentru că ar exista o separație radicală între cele două. „Ele sunt separabile, dar nu sunt separate. Majoritatea chestiunilor substantiale în știință, etică și de oriunde sunt atât de legate de considerații filosofice, „formale”, încât a discuta una înseamnă a discuta și pe cealaltă”. (apud Ernest Gellner, *Words and things*, Beacon Press, Boston, 1959, p. 155).

[10] O linie similară de argumentație poate fi întâlnită la Boris Groys, *Post-scriptumul comunist*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2009.

[11] Acest fapt devine și mai frustrant în capitalism, în care votul cetățeanului are aparent o semnificație atât de mare. Semnificație da, dar eficacitate nu, căci alternativele ni se prezintă de multe ori ca multipli cări ale aceleiași stări de fapt, schimbarea promovată zilnic prin toate mijloacele de informare nefiind decât o garantare a faptului că nu se schimbă de fapt nimic.

[12] Din acest motiv, evenimentele din '89 pot fi catalogate fără nicio rezervă drept o revoluție veritabilă.

[13] Gaură neagră.

[14] Indiferent de forță dominantă care va acapara pathos-ul revoluționar, nu trebuie să uităm că aceasta este strict străină de revoluție, în sensul că, deși politică, revoluția nu are culoare politică. Aceasta este adăugată ulterior de învingători ca dispozitiv justificativ al acestora. Nu o dată confuzia generată de suprapunerea ilicită a celor două a făcut ca societatea să fie incapabilă a discerne cu privire la opțiunile care își ascoperă în față.

[15] Hannah Arendt, *op.cit.*, p. 41

[16] Simbolul exemplar este aici o ediție a ziarului *Adevărul* care, în 1990, a publicat un număr al revistei cu prima pagină goală, doar cu îndemnul „Avem nevoie de liniște, oameni buni!”. Această *liniște*, precum și ce ascundea ea, a fost demascată ulterior în iunie 1990.

[17] Slavoj Žižek, *The universal exception*, Continuum, London, 2006, p. 49.

[18] În sens strict kantian.

[19] Slavoj Žižek, *Tarrying with the negative*, Duke University Press, Durham, 1993, p. 1.

[20] *Ibidem*, p. 1

[21] Teza, aparent paradoxală, se poate explica în felul următor: în contextul disoluției regimurilor comuniști din Est, orice încercare de susținere a lui Ceaușescu ar fi reprezentat o strategie falimentară, pe motiv că tăvălugul schimbării, care ar fi venit indiferent căt de multă asupră s-ar fi exercitat asupra populației (în fond, aceasta nu ar fi avut de pierdut decât lanțurile) ar fi prins Securitatea în tabără adversă și probabil ar fi avut de suferit represalii. Astfel, strategia răsturnării „suveranului” ar fi permis ca Securitatea să controleze mersul evenimentelor, inclusiv percepția publică asupra ei înșisă, și ar fi menținut privilegiile neatinse.

[22] În descrierea revoluției ca fiind confiscată/furată etc., mulți autori eludează tocmai partea esențială a Revoluției – golul, „deschisul” de care vorbește Žižek.

[23] Giorgio Agamben, *Means without end*, University of Minnesota Press, Minneapolis, USA, 2000, p. 80,1

[24] *Ibidem*, p. 81,2

[25] „Închiderea” societății din acea perioadă este valabilă dacă ne gândim la cetățenii simpli, nu și la cei din linia întâi a partidului.

[26] Pentru lămuriri suplimentare, vezi *Revoluția Română televizată*, volum coordonat de Konrad Petrovszky și Ovidiu Tichindeleanu, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2009.

[27] Giorgio Agamben, *op.cit.*, p. 12

[28] Instituție romană, model în miniatură al stării de excepție, ce era activată în caz de pericol ce amenința repubica când Senatul emitea un edict prin care consiliu, pretori sau cetățenii simpli erau în drept a acționa prin orice măsură necesară salvării statului. *Iustitium* înseamnă tocmai „oprirea, suspendarea dreptului” în întregimea sa. Sesizăm o diferență fundamentală față de starea de necesitate, atent reglementată în constituțiile moderne, care prevăd cu exactitate seria de posibilități de acțiune ce se pot actualiza în caz de necesitate.

[29] *Ibidem*, p. 51

[30] Idee care vine în răspăr cu modul în care ne explicăm în mod normal suveranitatea și dreptul ca atare. Agamben reia teza lui Carl Schmitt care argumenta că este suveran „cel care decide asupra stării de excepție”.

[31] O nouă confirmare a tezei H. Arendt privitoare la „conservatorismul” revoluționarilor.

[32] Formal, Ceaușescu era perfect îndreptățit să nu recunoască tribunalul, invocând în mod legitim că singura autoritate competentă a-judeca este Marea Adunare Națională.

[33] Referința hollywoodiană nu este chiar întâmplătoare. Posibilitățile manipularilor fantasmatici le erau cunoscute strategilor din Est, la fel de bine ca omologilor lor americani.

[34] Jacques Derrida, *Forță de lege*, în Walter Benjamin, *Despre violență*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2004, pp. 76-77

[35] Observație aplicabilă cu precădere la execuția cuplului Ceaușescu.

[36] Giorgio Agamben, *op.cit.*, p. 28

[37] Suntem aşadar departe de unul dintre scopurile esențiale ale procesului penal, în maniera consacrată de lege și teoreticienii ei – afilarea adevărului și tragedia la răspundere a celor vinovați de faptele ce li se impută.

[38] Juriștii romani au consacrat dictonul „necesitatea nu are lege”, ceea ce vrea să însemne ori că „necesitatea nu recunoaște vreo lege”, adică nu există nicio lege care să prescrie necesitatea, ori că „necesitatea își creează propria lege”, ceea ce ne dă de înțeles că ceea ce apare ca ineluctabil și de neevită va căpăta forța unui legi. Ambele sensuri rețin caracterul excepțional al necesității. Aceasta operează la limitele legii, intervine în situații extraordinare, stă în penumbra puterii, acționând atunci când o sincopă amenință cursul firesc al lucrurilor, substituindu-se incapacității normalului de a confrunta excepționalul.

[39] Giorgio Agamben, *op.cit.*, p. 33

[40] Walter Benjamin, *Despre violență*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2004, p.14

[41] Jacques Derrida, *Forță de lege*, în Walter Benjamin, *op. cit.*, p. 78

[42] Ceea ce frapează este faptul că, nu din dezideratul unui umanism penal, are loc abrogarea pedepsei cu moarte, ci ca o formă de răscumpărare pentru actual violent al uciderii cuplului Ceaușescu. Este ca și cum, pentru a garanta succesul noii ordini ce va să vie, e nevoie să fie anihilată tocmai decizia care făcuse posibilă emergența acesteia.

.....

Ionuț Tudor este cercetător independent. Absolvent al Facultăților de Filosofie și Drept din Iași, în prezent masterand la masterul de Drept European, este interesat de orientările contemporane din științele sociale (cu precădere cele de factura critică), de discursul ideologic, construcția Europeană, arta contemporană și studiile culturale.

[43] *Ibidem*, p.20

[44] Tot în registru simbolic, ca alternativă imaginară, să presupunem scenariul unei *resurecții* a lui Ceaușescu pentru a fi adus la judecată și executat din nou, de data aceasta în mod legitim. Efectul *cathartic* ar fi realizat și așa.

[45] Găsim nesatisfăcătoare atât atitudinile melancolicilor cât și ale detractorilor cei mai acerbi, ambele se raportează la Ceaușescu nu *ca la* Ceaușescu, ci *ca la divinul* Ceaușescu, entitate ce transcende istoria, dar care în același timp este istoria.

[46] Numărul de morți stau ca o mărturie de netăgăduit în acest sens.

[47] În treacăt fie vorba, această idee ar trebui privită cu mai multă atenție. Implicația directă a acestei teze este că regimul ceaușist nu a reprezentat socialismul în mod ideologic. Expresia sublimă a acestei chestiuni o putem extrapola dintr-un eveniment petrecut în 1977 la Valea Jiului unde o revoltă spontană coagulează o masă substantială de mineri ce nu a putut fi dezamorată decât prin apariția lui Ceaușescu. Aici se scandăază „Jos burghezia proletară!”, expresie aparent paradoxală, dar care condensează existența unui hiatus între partid și muncitori (nici că poate fi imaginat un scurt-circuit mai devastator în sănul puterii într-o țară socialistă). Ruxandra Cesereanu sesizează că, prin această formulă, minerii intuiesc existența unei clase distinctă de cea a lor și privilegiată – nomenclatura birocatică (să nu uităm că birocrația, din perspectiva comunismului, reprezintă apanajul burgheziei) reprezentată de tandemul fatidic PCR - Securitate. „Sensul era acela (al lozincii) că regimul comunist devenise el însuși un stat în care capitalismul continua să funcționeze, dar în folosul unei nomenclaturi comuniste clar delimitate” (Ruxandra Cesereanu, *Decembrie '89*, Editura Polirom, Iași, 2009, p. 16).

[48] Aici concluziile noastre intră în conflict cu ale Ruxandrei Cesereanu. Aceasta sesizează pertinent că „regimul Iliescu din 1989-1990 nu a pus capăt sistemului pe care îl reprezenta comunismul, ci l-a reformulat în termeni gorbaciovieni” (p. 86), dar completarea că prin aceasta „demersul lui Ion Iliescu... este immoral” nu se poate susține. Iliescu nu a făcut decât să fie coerent cu sine însuși și ideologia la care adera, o perspectivă la rândul-i printre altele. Că Iliescu devine „reacționar” în iunie 1990, încălcând logica la care aparent era raliat, strivind diferență – manifestanți din Piața Universității –, și o altă poveste (este în logica stângii a se susține pe diferență, în detrimentul uniformității și conformismului bughez, numai că diferența a fost o chestiune atent uitată în perioada comunismului românesc, ca și cum nici nu ar fi fost motorul dialecticii, motiv pentru care putem justificat declara: „comunismul a fost un capitalism de stat, iar agenții politici ai săi doar niște burghezi mascați”).

[49] Existența unei singure forțe ar fi întărit ideea unei lovitură de stat.

[50] Strategia de încapsulare a capitalismului în cadrele comunismului a fost probabil miza ideologilor Estului, dar aceștia nu au prevăzut sau nu au avut puterea de a prevedea voracitatea capitalismului. Economicul, care ar fi trebuit să fie strunt și controlat de politic, se pare că a fost o nucă mult prea tare ce s-a transformat într-o tumoră ce a acaparat politicul însuși (nu este oare reproducerea infinită a capitalului similară cu reproducerea infinită a celulelor canceroase?).

Costi ROGOZANU

CÂNTARUL DE AUR

Procesul Ceaușeștilor e cea mai vulnerabilă pagină media din tot calupul de înregistrări acumulate în decembrie 1989. Vulnerabilă sub privirile noastre cele de acum. Cu un ochi ultraeducat cu zece *reality-show*-uri pe zi, sute de filmulete de pe youtube care exploatează în fel și chip „autenticul” și „ineditul”, într-o ordine în care până și animalele se prostesc parcă intenționat în fața camerei video, nu prea ai ce analiza din acel montaj straniu livrat de TVR într-o noapte de Crăciun.

Reality-show-ul, ca gen de divertisment, are o componentă aparte în convenția cu consumatorul: toți știm că e cumva „aranjat”. O bârfă bună e mai ales mincinoasă, calomnioasă, e aranjată din vorbe, din conexiuni forțate. Receptorul bârfei investește cu „real”. E asta propriu-zis o regie? Comod ar fi să spunem, iar și iar, că e regizat din momentul în care a fost deschisă camera de luat vederi, că e blestem tehnic? Nu doar „Regia” evenimentului mediatic creat de *reality-show* stă în altă parte – consumatorul își regizează până la autohipnoză propria surprindere, propria uimire.

Când primiv acum pe youtube procesul soților Ceaușescu suntem uimiți de conținutul cadrelor, de cum se plimbă camera, ce surprinde ea și de cât de puțin priceputi sunt oamenii în fața camerei. Sunt mereu stângaci, nu au știință camuflajului instantaneu, al jocului autenticului. Se prefac și ei săracii, dar nu au cum să se ascundă în fața ochiului pătrunzător contemporan. Nu întâmplător, după zilele de euforie și de solidarizare cu revoluția televizată română, după difuzarea procesului au început să apară întrebările în media străine. Ochiul vestic, ceva mai exersat cu diverse convenții de imagine, nu a suportat o altă video-matrice. Nu a înțeles ce e acela un *show* fără pauză de publicitate. Și întrebările au abundat:

De ce nu curge sânge din rânilor dictatorilor? E clar că au fost omorâți după proces într-un interrogatori secret care a fost ascuns de ochii telespectatorilor – interrogatori care avea drept scop aflarea conturilor din străinătate,¹ de ce nu e filmată execuția propriu-zisă etc. Au mai fost avocații din proces care țineau discursuri de Nae Cațavencu împotriva celor pe care trebuiau să-i apere, procurori care aruncau „dovezile” auzite la radio cu genocidul etc. Erau niște extraterestre. Mai stranii mi se par acum lucruri mărunte care „scipesc” în film. În timpul procesului, generalul Stănculescu își fabrică dintr-o bucată de hârtie o „pocnităre” pe care și încerca să pună în funcțione cu mișcări sacadate. Gelu Voican Voiculescu, personajul misterios bărbos, Moș Gerilă militar, inginer pasionat de astrologie, se apropiie și-i șoptește la ureche ceva. Tocmai atunci operatorul își prende în cadrul și dă zoom. Imaginea se mută apoi spre dreapta. Virgil Măgușeanu, cu o morgă la fel de plăcălită imperturbabilă, se joacă cu cravata. Unde sunt momentele de tensiune? Un soldat imens, cu o căciuliță de tanchist pe cap se șterge în colțul ochiului, nu se știe dacă e lacrimă sau simplă oboseală. Ceaușeștii își și râd, se indigneză, iau peste picior „curtea”, nu recunosc nimic. Convenția e una stranie, pe care nu avem cum să-o înțelegem acum. E și motivul pentru care urlăm din start că „a fost regizat”. Sau, împreună cu Ceaușescu (a spus-o clar în timpul procesului²), repetăm „a fost lovitură de stat”. O întreagă cultură a scenariului a invadat media și mediile academice, intelectuale după 1990. Practic, singura ipoteză „corectă” e cea avansată de Ceaușescu însuși.³ E mult mai complicat să crezi că ai avut un moment 0 real,

că a existat un punct de unde se putea începe totul de la capăt. Lupta scenariilor e redată într-o caricatură a vremii într-o publicație satirică la Paris, unde președintii SUA și URSS stau cot la cot, iar legenda este următoarea: CIA – KGB, scor 2000 la 1000, victimele din Panama, respectiv din România.⁴

Ce ne scapă din convenția filmului *Procesul Ceaușëtilor*? Televizoarele închise de până atunci. Imaginea majoritar absentă dintr-un aparat destinat să emite cantități uriașe de mesaj. O uriașă contra-dependență, o uriașă aşteptare, ca a unor sinistrați care aşteaptă vești într-un receptor aproape mort. Un televizor oprit e mai agresiv decât unul pornit. Imaginația rapid o cădere totală de curent, și un desktop privindu-vă negru în ochi. Mediul o fi mesajul, da. Monitorul e doar un soi de bec aprins, indiferent de ce transmite, dar McLuhan nu cred că se gândeau la ce se întâmplă când monitorul e aproape mereu închis. Iar televizoarele românești ori stăteau închise în aşteptarea unui program adevărat, ori furau imagini de pe la vecini dacă se aflau mai aproape de vreo graniță.

Revoluția română a venit cu o transmisie continuă a TVR, program aproape 24 din 24. Filmul procesului lui Ceaușescu a fost difuzat noaptea târziu. Primul horror de la TVR. Noaptea, după o lungă aşteptare. Televizoarele din casele oamenilor au început să-și găsească funcția. Până atunci, cu excepția unor emisiuni de *entertainment* rare și a catorva filme pe an, stăteau închise sau blocate două ore în propagandă. Mediul era mesajul, iar mesajul era întotdeauna „va urma”. Ce vrei mai apocaliptic de atât? Eruptiona de program, adaptarea la transmisie, celebrul „fă-te că lucrezi”, ședințe, mesaje panicarde, discursuri nebunești. Când nu știi să te prefaci ești cumplit de artificial.

Esența atacului la rege

Avem destule exemple revoluționare. Un atac bun la adresa suveranului se construiește și cu multă bârfă. Bârfa care nu e publică, bârfa care circulă și se modifică perpetuu fără să explodeze în media, bârfa aia poate avea efecte revoluționare.

În procesul Ceaușëtilor se amestecă mai multe planuri, mai multe coduri. Un prim cod este „genocidul”. Informații false transmise prin Europa Liberă și apoi prin Televiziunea Română, zecile de mii de morți, cadavrele de la Timișoara. Este planul care i-a indignat cel mai mult pe unii cometaitori contra-current ai anilor 1990. Mă refer mai ales la Giorgio Agamben și la Jean Baudrillard. Baudrillard vorbește despre cadavrele inventate (cadavrele exhumate și postate în fața camerei pentru fabricarea stîrii genocidului de la Timișoara) ca despre „afrodisiace revoluționare”, păstrându-se în cheia rudimentară a agitației și a tehnicilor de manipulare. Agamben merge un pas mai departe și vede un punct de cotitură, cadavrele prinse într-un spectacol macabru, într-o înscenare care avea să facă epocă. Scenariul avea să se repete mai târziu în Lituania, la căderea URSS, cu corpurile luate de la morgă și prezentate ca fiind victime călcate de tancurile rusești – despre asta scrie Eduard Limonov în 1992.⁵ Revenind la Agamben, acesta observă forța spectacolului care se poate legitima doar prin spectacol:

Pour la première fois dans l'histoire de l'humanité, des cadavres à peine enterrés ou alignés sur les tables des morgues, ont été exhumés en vitesse et torturés pour simuler devant les caméras le génocide qui devait légitimer le nouveau régime.

Ce que le monde entier voyait en direct sur les écrans de télévision comme la vérité vraie, était la non-vérité absolue et bien que la falsification ait paru par moments évidente, elle fut authentifiée cependant comme vraie par le système mondial des médias pour qu'il soit clair que le vrai, désormais, n'était qu'un moment dans le mouvement nécessaire du faux. Ainsi la vérité et le faux devenaient indiscernables et le spectacle se légitimait uniquement à travers le spectacle.

Timisoara est, en ce sens, l'Auschwitz de l'âge du spectacle : et de même qu'il a été dit qu'après Auschwitz, il est impossible d'écrire et de penser comme avant, de même après Timisoara, il ne sera plus possible de regarder un écran de télévision de la même manière.⁶

Vorbăria cu esența corpului care se pierde în meandrele mediatice a continuat. Și nu mă refer doar la nesfărșitele scenarii promovate de ziarele nouăzeciste, brusc progresiste, neoliberală, dar și neotărănistă, neoanticomunistă. Mă refer la acel transfer atât de pur, atât de naiv de putere, echivalent cu deschiderea televizorului din '89.

Peter Weibel scrie interesant, preluând Lacan pe filieră Žižek, despre vocea poporului care a fost Ceaușescu și pe care televiziunea a preluat-o devenind nouă corp al poporului. Televiziunea a devenit nouă Ceaușescu, scrie Weibel.⁷

Corpurile moarte fictive au sfârșit prin a produce corpurile moarte „reale”. Corpurile-pixel care alcătuiau chipul lui Ceașcă la Cântările României s-au răsculat și l-au consumat pe dictator prin televizor. Cel mai plăcitos chip din ultimul deceniu a produs în sfârșit un spectacol de prima mână. Forța de metaforizare e infinită. Iar intelectualii au vampirizat toate posibilitățile. Evoluția a fost inhibată după revoluție. Ciclul spectacolului a continuat cu ciclul

judecății, al învinuirii: ce a fost, cum s-a întâmplat, de ce. „Ce facem? Încotro?”, aceasta a fost întrebarea pe care nu și-au pus-o decât milioanele lovite direct după '90. Milioanele ne-educate și ne-progresiste. Milioanele care spun acum că vor pe Ceaușescu înapoi. Oare nu-și doresc chiar acel „punct 0” înapoi?

Până la urmă, paradigmă cadavrului avea să se schimbe abia după aproape două decenii, cu războaiele din Golf și din Afganistan. Chuck Norris povestea într-un interviu că a fost în Afganistan și că soldații i-au permis să tragă dintr-un tanc într-o țintă aflată la câteva mile distanță. S-a distrat. Întrebăt dacă știe cumva dacă a nimerit ținta, a râs încurcat ca un copil. Dar cel mai bun exemplu a apărut o dată cu marele scandal wikileaks: soldații americanii filmăți cum trag ca în jocurile pe computer (ecranele, display-ul sunt parcă smulse din lumea gamerilor) în civili și comentează anihilarea victimelor cu un cinism infantil. Acelea sunt tot niște „înscenări” produse tehnici. Corpurile „reale” sunt simple fantasme pixelate. Nu mai vezi viscere, sânge. Este o nouă etapă în epoca spectacolului de care vorbea Agamben. O etapă care nu mai poate fi trecută la rubrica „ororile inevitabile ale războiului”. Mai curând „distracțiile inevitabile ale războiului”.

Omenescul

Un alt plan interesant în filmul procesului Ceaușëtilor e acela, să-i zicem, „uman”. Același Limonov, scriitor extrem de subtil, ușor de catalogat drept nebun, controversat după atâta fapte politice stranii (culminând cu visul său naționalist-bolșevic pentru salvarea Rusiei și ceva închisoare pe lângă), scria după Procesul Ceaușëtilor cele mai sensibile rânduri:

Casetă care prezintă omorârea șefului statului român este mărturia spectaculoasă și teribilă a dragostei dintr-un cuplu îmbătrânit, acea dragoste care se exprimă prin strângeri de mâini și schimburi de priviri.

Puteți face experimental să urmăriți secvențele de apropiere corporală dintre cei doi fără sonor. Veți înțelege mai ușor perspectiva lui Limonov. La dimensiunea sentimentală se pot adăuga jocurile de vestimentație și de culoare. Toți par fugiți dintr-un *Mad Max* cu costume luate dintr-un *second hand* de provincie. Ei sunt îmbrăcați gros (Gelu Voican Voiculescu declară pentru *France Soir* că asta a și fost motivul pentru care săngele nu apără abundant în imagini, deși cei doi fuseseră ciuruiți de mai multe rafale). Ea are o blană generoasă în care stă înfăsurată și o eșarfă la gât. El e înfolosit bine într-un palton negru. Restul adunării conține diverse pete de culori, fie tricolore, fie sunt militari, fie au cravata colorată ca viitorul șef al serviciilor, Măgureanu, fie apare Gelu cu barba lui albă.

Gelu Voican Voiculescu este, de altfel, un reprezentant de seamă al „tribunalului”. Practic avem acolo doi acuzați care râd, pufnesc, își strâng mâinile, anticipatează că ar putea să fie împușcați, dar nu prea o cred. Restul lumii joacă rolul cât pot de serios. Mărturii ale soldaților care au făcut parte din plutonul de execuție converg clar într-un punct: mai mulți au știut dinainte să înceapă procesul care va fi deznojdâmantul. Apropo de obsesia pentru „corp”, Voican Voiculescu pretinde că a uitat câteva zile corpurile la morgă. Abia pe 29 decembrie și-a amintit de cadavre, iar Ion Iliescu și Petre Roman i-ar fi zis: „Gelu, e problema ta”. În filmul procesului, completat mai târziu cu imagini, la final apare acest Gelu pe marginea gropii zicând nu mai puțin de trei ori „Dumnezeu să-i odihnească”. Ironia supremă e că a treia oară e pus de cameraman să repete când înțoarce camera înspre el: „Hai, mai ziceți o dată”, iar Gelu își ia morga și o mai spune o dată. El a fost omul care a condus cadavrele. El a asigurat trecerea, el a curățat mizeria. Spunea la un moment dat că a ascuns locul înmormântării ca să nu fie pângărite lăcașurile, așa de mare era furia poporului. El a fost protectorul cadavrelor.

Gossip

În fine, ajungem la codul esențial, în dezintegrarea „tiranilor”. Bârfa. În intervențiiile procurorului și a mai multor personaje prezente la proces, un loc important îl ocupă zvonurile privitoare la avere, vila pe care i-ar fi dat-o Zoiei, fiica soților Ceaușescu. Pasajul e halucinant. Imaginea cântarului de aur ar trebui să stea la loc de frunte într-o antologie a expresivității poporului român, pare smulsă din predicile furibunde ale lui Luther împotriva papilor:

JUDECĂTORUL: Ultima întrebare inculpat! Vorbeai de egalitate și că toți suntem egali, că fiecare trebuie să primească după munca lui. Am văzut la televizor vila fiicei dumitale, avea un cântar de aur pe care își cântărea carnea adusă din străinătate. Carnea asta de aici, a noastră, nu era bună.

Gossipul dement continuă. Acuzații sunt vizibil conșternați. Poate cel mai conșternații sunt de felul în care supușii le percep puterea. Ea a fost pură, totală, dar nu a mers în nici un caz către achiziționare de bunuri, a mers în cu totul alte direcții de exercitare în forță a autorității. Memorabilă și scena în care judecătorul vrea să afle, în sfârșit, vîrsta doamnei Elena Ceaușescu, iar răspunsul ei e unic:

JUDECĂTORUL: Am urmărit și știam că ziua dumitale este undeva înaintea dânsului, dar nu știam niciodată anul în care te-ai născut. Care este?

ELENA CEAUȘESCU: Astea chiar sunt de femei...

Întrebarea „unde-s banii?”, demnă de un scenariu cu lovitură de stat în țările de lumea a treia (ceva în tiparul „unde-s banii ca să ne plătim armata?”) e una importantă, dar nu Ceaușeștilor trebuie să fie adresată. Până la urmă, revoluția a fost sprijinită de o nomenclatură nemulțumită care acumulase și vroia eliberare, inclusiv a capitalului. Unul dintre acei mulți nevăzuți din burghezia comunistă, Traian Băsescu, chiar povestea că și-a acumulat averea pe timpul lui Ceaușescu, după revoluție doar a investit și reinvestit... Banii au fost acolo, banii nu contau pentru Ceaușești. Ce să faci cu ei când ai tot? „Da, aşa se întâmplă, trădările vin de lângă tine.”, ca s-o cităm pe Elena Ceaușescu.

Cele două tabere

Judecătorul Gică Popa avea să se sinucidă la scurt timp după judecată: „N-am găsit altă soluție pentru a mă elibera de teama și spaimea care mi-ar fi făcut insuportabilă viața pe care aş fi mai avut-o de trăit.”, le lăsase el scris într-un biletel colegilor.

Unul dintre soldații din plutonul de execuție se plânghea că pe mai mulți dintre ei i-au părăsit soțile, că au rămas singuri, că au rămas și fără slujbă (disponibilității înainte de NATO). Gelu Voican Voiculescu a rămas un soi de șaman ciudat din bălmăjelile căruia nimeni nu înțelege nimic. Măgureanu a fost omul din umbră, omul de la servicii, cam singurul care a putut continua în noua ordine a puterii, cu o aură misterioasă. Stănculescu a ajuns la închisoare într-un final și a tot spus „adevăruri ultime”, pline de omisiuni anunțate și amâname. Tabăra care a mers să-l execute pe Ceaușescu a rămas pe veci tabăra din umbră sau a devenit chiar tabăra proscrisilor.

Tabăra care a transmis evenimentul, Dinescu, Iliescu, Roman și al lor TVR au fost rezultatele ecuației simple „mediul e mesajul”. Procesul lui Ceaușescu a fost doar încă o emisiune, făcută stângaci, după o logică atât de haotică încât pare regizată, dar a fost doar încă o emisiune. Grilele deja se alcătuiau în tabăra cealaltă, cea din studiouri, tabăra curată, filmată în direct, nu montată.

.....

Note:

[1] Revoluția română televizată, antologie coordonată de Konrad Petrovsky și Ovidiu Tichindeleanu, Editura Idea, 2009, p. 127

[2] Transcriptul procesului aici: http://www.ceausescu.org/ceausescu_texts/revolution/trial-ro.htm; „Cine a dat lovitura de stat poate să împuște pe oricine!”, spune Ceaușescu. Sintagma „lovitură de stat” e reluată pe tot parcursul intervențiilor.

[3] Lucru vizibil mai ales în lucrări proaste dedicate procesului și Revoluției. Una dintre cele mai proaste cărți pe această temă, cu excepția analizelor închipuite ale unui Grigore Cartianu, este *Moartea Ceaușeștilor*, de Catherine Durandin, publicată în 2011 la Humanitas. Autoarea scrie la un moment dat negru pe alb: „Deci, afirmă Ceaușescu, pe bună dreptate, «aceasta este o lovitură de stat»”

.....

Costi Rogozanu. Născut în '77, în Focșani. La 18 ani mutat la București. Facultatea de Litere. Jurnalism pentru supraviețuire. Critică literară, eseistică și articole dedicate recuperării unor dezbateri pierdute de mult timp într-o mare de estetism și elitism. Membru fondator al CriticAtac, o mișcare asumată de stânga într-o Românie care și-a dat de la orice formulare minimală a securității sociale.

Iulia POPOVICI

TEATRUL RATAT AL LEGITIMĂRII REVOLUȚIONARE

De ce întâi marii lideri naziști la Nürnberg, Eichmann în Israel, apoi comandanții politici și militari ai războiului din fosta Iugoslavie etc. au trebuit judecați în minuțioase procese de lungă durată, cu armate de avocați, procurori și judecători, atunci când vinovăția lor era „evidentă”, iar condamnarea – implicită? În mod sigur, nu pentru ca aceeași judecători să poată alege între sentința capitală și cea de închisoare pe viață. Ci pentru că astfel de procese politice, care implică societatea în ansamblul ei, sunt ritualuri teatrale la scară largă menite să vindece rănilor și să declare un nou început, mai bun și mai drept, al lumii. Chiar și atunci când acă loc mult timp de la consumarea faptelor incriminate, aceste procese fac parte din mitologia inaugurală a „noii” lumi. Sunt elemente necesare ale mitului fondator al schimbării, al (mai) binelui, ce stă la temelia marilor tranzitii social-politice. Mai mult decât proceduri juridice, aceste procese sunt confruntări de valori, de principii și, uneori, ideologii conflictuale. Iar din acest punct de vedere, procesul și condamnarea soților Ceaușescu la Târgoviște sunt marele eșec al inaugurării unei noi istorii românești.

Procesele politice, cele ale marilor criminali de război sau teroriști sunt demonstrații performative ale principiului dreptății și justei pedepse. Începutul e la Nürnberg – nu doar debutul legiferării crimelor de război, ci și prima (mare) dezbatere judiciară înregistrată video și care a beneficiat de transmisii pe unde radio. Având în vedere redefinirea, practic, a terorismului post-11 septembrie, cele mai multe analize recente din această perspectivă abordează procese ale unor acuzații de terorism (cel mai recent, cel al lui Andreas Breivik) – interesant însă, studii comparative despre dinamica funcțională și efectele sociale ale acestor procese nu există încă. Cu atât mai puțin pentru procese politice „clasice” contemporane – în mod cert, evenimentele de la Târgoviște încheind o întreagă epocă a unor astfel de puneri sub acuzare.

Și cu toate acestea, a clasifica procesul soților Ceaușescu se dovedește a fi mult mai complicat decât pare la prima vedere...

Care e, teatral vorbind, specificul procesului lui Nicolae și Elena Ceaușescu? Ceea ce în mod normal activează caracterul performativ al unei manifestări umane este *conștiința privirii*: prezența neutră, neimplicată în acțiune, a unui spectator – or, procesul de la Târgoviște a fost evident unul fără martori, fără public. Tradiția stalinistă a proceselor politice e una a ușilor închise – și cel mai celebru astfel de exemplu românesc este cel al condamnării lui Lucrețiu Pătrășcanu, în 1954. Există motive multiple pentru acest caracter închis al proceselor, și de cele mai multe ori, ele nu au de-a face cu necesități de siguranță: ședințele de judecată ale comunităților ilegalisti, inițial deschise publicului și, mai ales, presei, au început ulterior și înținute cu ușile închise pentru că acuzații exploatau situația pentru a-și transmite mesajele, profitau de ea ca de o tribună militantă și erau perfect conștienți că jurnaliștii de stânga ce acopereau evenimentul vor propaga aceste mesaje pentru o audiență mult mai mare. Ușile închise însemnau nu secretizarea procesului, ci controlul asupra *narrativării* lui. Pătrășcanu însuși (cu experiența lui ilegalistă) avea să folosească potențialul dramatic al tribunalului pentru a-și susține propriul discurs, pentru

posteritate, însă, în condițiile date (prevenit de președintele completului că se dă *în spectacol*, acuzatul a răspuns: „Da, lasă să mă dau, viața mea e scurtă, dar sunt oameni care or să urmărească această porcărie“).¹

Procesele cu ușile închise anulează, practic, efectul performativ al judecării: nu condamnarea în sine oferă sentimentul exercitării dreptății, al răzbunării împlinite, al reinstaurării unei ordini a binelui, sau dimpotrivă, al nedreptății, ipocriziei sociale etc., ci desfășurarea în sine a judecării, parcurgerea etapelor ei specifice (în care *reenactment*-ul discursiv al faptelor comise joacă un rol important) și corporalizarea pedepsei (acuzatul văduvit de atributile sale de putere, *răul* redus la fragilitatea uman-mult-prea-umană). Procesele politice, ale teroriștilor și criminalilor de război sunt prin definiție procese-spectacol, nu pentru că ar fi încenările falsificate, ci fiindcă sunt, tot prin definiție, adresate unui public-țintă și presupun confruntarea unor principii și seturi de valori antagonice, cu șanse teoretice egale de a cîștiga în fața respectivei audiente. Sentința nu se suprapune întotdeauna impactului de public și, prin extensie, celui social.²

Cum spuneam, la Târgoviște, publicul a lipsit – însă locul său era luat de camera de filmat, iar comportamentul membrilor completului de judecată, al procurorului și avocatului apărării vădește faptul că aveau cu toții conștiința performării propriilor roluri (care nu sunt cele profesionale – în mare parte, ei abdicând de la exercitarea relațiilor juridice în favoarea interiorizării unor bănuite așteptări ale „publicului“). Nerespectarea condițiilor formale ale procesului-spectacol – inclusiv în termeni de decor, despre care vom mai vorbi și a cărui improvizație va afecta, pe termen lung, receptarea performativă a acestei ședințe de judecată – e însă frustrantă pentru celelalte două personaje, soții Ceaușescu. S-a vorbit și scris mult despre insistența cu care Nicolae Ceaușescu repetă că nu va răspunde acuzațiilor decât în fața Marii Adunări Naționale, ca fiind o formă de negare a situației în care se află, un mod de a se refugia în siguranța birocratică familiară, iluzia că o instituție *sigură*, controlată ideologic, va putea restabili ordinea politică originară, aşa cum o făcuse anterior.³ De fapt, la baza „scenariului“ de judecată s-a strecurat o eroare fundamentală: un proces e o construcție dramaturgică bazată pe o desfășurare dialectivă echilibrată a faptelor, iar un proces politic presupune o „ciocnire“ de puncte de vedere de pe poziții echilibrate în fața opiniei publice; la Târgoviște, judecătorii și acuzatorii au ales să performeze *în locul* și nu *pentru* public (asumat ca masa largă și uniformizată a „poporului“). Iar asta duce la anularea, practic, a condiției de teatralitate implicită pentru activarea sentimentului de justiție. Din eroi negativi, acuzații s-au transformat în victime,⁴ iar ceea ce ar fi trebuit să fie legitimarea unei noi ordini sociale a devenit un sfârșit ratat și ilegitim. Nu atât din cauza nerespectării unor proceduri juridice (o încadrare a faptelor incriminate în acord cu o legislație în vigoare, dreptul acuzațiilor la apărare și la confruntarea cu acuzatorii etc.), ci din pricina ignorării voluntare a cadrului *dramaturgic și spectacular* asociat proceselor în sine. Aerul improvizat al decorului are, probabil, justificarea grabei, însă organizarea spațială era premeditată în acordarea unei suprafețe ample de mișcare pentru acuzatori și unei mobilități zero pentru acuzați, fără să aibă, în schimb, forță convențională a sălii de tribunal (în care spațiul generează autoritate perceptă ca legitimă, la fel cum în teatru scena generează percepția acțiunilor scenice ca apartinând unei alte realități autosuficiente). Tribunalul nu e despre expunerea în lanțuri, despre umilirea sau expunerea slăbiciunii presupusului răufăcător; deposedarea de putere pornește de la premiza unui abuz inițial al acestei puteri, iar supunerea la „scrutinul“ juridic restabilește echilibrul de forță prin neutralizarea atribuțiilor extraordinare ale acuzatului, un om ca toți ceilalți. E ceea ce, paradoxal, înțelege acuzatul Nicolae Ceaușescu, clamând constant că răspunde „ca simplu cetățean“ – fără să facă practic apel la statut politic, amenințări de pe poziții de putere sau întregul instrumentar dominator. Cuplul Ceaușescu își joacă rolurile adecate – judecătorii lor, nu. Iar restrângerea spațiului discursiv al acuzațiilor la o succesiune de negări și apeluri la instanțe superioare (inclusiv, factor de mare importanță, „popor“) are dinaintea publicului exact efectul contrar celui urmărit: frustrarea în fața neconfirmării valorilor negative pe care largi straturi ale societății le atribuiau celor aduși la judecată.

Există două elemente constitutive în deznodămîntul unui proces politic, care nu se suprapun neapărat: sentința juridică propriu-zisă și condamnarea/achitarea simbolică – iar ele reflectă în oglindă mecanismul teatral similar: împlinirea destinului personal al eroilor și *catharsis*-ul ca efect de public. Reacția simbolică la încheierea unui proces e și ea *cathartica* – purificatoare la nivel individual (al „spectatorului“ ca cetățean) și societal (al „spectatorilor“ ca membri ai comunității). Spectatorii pasivi sunt dătătorii de sens ai expunerii juridice (pe care o evaluatează în funcție de propria experiență socială a „dreptății“ – ea nu e un instinct universal uman, ci ia forma dată de socializarea normativă), nu actorii propriu-zisi ai dramei procesuale – iar la Târgoviște, aceștia din urmă și-au transgresat rolurile, executând o sentință nenegotiată social. E o banalitate: masele de oameni care participă la executarea unei sentințe de amputare, lapidare, spânzurare etc. în societăți unde se aplică legea islamică nu sunt nici forțați să participe la suferința umană, nici niște monștri fără empatie, sunt doar socializați diferit față de mediul

euro-atlantic, în care punerea în aplicare excepțională a unei condamnări la moarte e restrânsă la un cadru biocratic formal. Societățile se definesc pe sine și diferențele dintre ele prin accentuarea programatică și ideologică a distanțelor de abordare procedurală a unor acțiuni cu intenție similară. Paralela flagrantă dintre amprenta de memorie a cadrului juridic totalitar (în care, de exemplu, avocatul apărării era agentul sistemului de opresiune) și procesul menit să elibereze societatea de trecutul ei recent de totalitarism (însă apărând la imaginea unui apărător cu unic rol de la acuza la rându-i – de vreme ce intervențiile acestuia la Târgoviște s-au redus la furnizarea de întrebări suplimentar incriminatoare, formal adresate prin intermediul procurorului „oficial“) activează, spectacolar, emoții sociale legate mai degrabă de disociere (neîncredere, mai ales) decât de solidaritate. Spectacolul era unul familiar, dar nu în sensul așteptat.

În mod cert, există mecanisme manipulatorii în majoritatea, dacă nu în toate procesele politice (incluzându-le pe cele pentru crime de război sau terorism⁵), de vreme ce scopul lor nu este căutarea adevărului, ci oferirea unei compensații morale, a unui avertisment asupra limitelor abuzului de putere... Condamnarea e implicită și oferită ca gest inaugural la nivelul întregii societăți. Procesele politice de genul celui al soților Ceaușescu au efecte terapeutice la nivel societal larg – în logica, s-ar spune, a teatrului burghez al lui Bertolt Brecht. Însă combinația de familiar-necreditabil și negarea evoluției directe a personajelor dinaintea publicului a anulat întregul efect potențial compensatoriu al procesului spectacol. Monstrul a fost desvăjat – însă sub forma sinucigașului care se susține plătit pentru propriile fapte.

.....

Note

[1] În Lavinia Betea, *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist*, București, Humanitas, 2001.

[2] De pildă, în cazul membrilor IRA condamnați pentru terorism, pentru care a continuat să existe o largă susținere publică printre irlandezii.

[3] Cel mai notoriu, în noiembrie 1979, cînd bătrînul comunist Constantin Pîrvulescu îl înfruntase pe Ceaușescu.

[4] Aici am putea introduce o altă practică juridică politică, cea a tribunalelor populare – care, în ciuda denumirii, nu sunt deloc populare pe termen lung (memoria socială e lungă, iar istoricul românesc al tribunalelor populare, curente în primul deceniu de după cel de-al Doilea

Război Mondial, nu e unul de justiție legitimă). Tribunalele populare anulează structura de distanță necesară pentru ca publicul/opinia publică să perceapă o condamnare drept reinstaurarea dreptății („privitorul“ neimplicat refuză să-și asume povara justițiară propriu-zisă, el caută în desfășurarea procesului confirmarea – sau infirmarea – ordinii sociale).

[5] Vezi proiectul ICCT (International Center for Counter-Terrorism, Haga, www.icct.nl), „Terrorism Trials as Theatre“, în care procesele pentru crime de război/genocid/terorism sunt assimilate celor politice.

.....

Iulia Popovici este critic de teatru și curator. Lucrează ca editor la săptămânalul *Observator cultural*. Membre al EEPAP – Eastern European Performing Arts Platform (Platforma de Teatru Est European), inițiată de Institutul Adam Mickiewicz din Varșovia în 2011, a redactat raportul EEPAP despre scena de teatru independent/alternativ din România și a scris o serie de texte despre teatru alternativ, colective și artiști alternativi, publicate în România (*ManInFest*, IDEA, Scena.ro, *Observator cultural* etc.) și în străinătate (UBU, Franța; Színház, Ungaria; Dialog și Teatr, Polonia). Începând din 2011, este co-curatoare a Platformei de Teatru Independent activeate în cadrul Festivalului *Temps d'Images* din Cluj. Ea este autoarea unei cărți despre colectivul de teatru alternativ dramAcum, *Un teatru la marginea drumului* (2008).

Bogdan TEODORESCU

IMAGINI DINTR-O REVOLUȚIE

O călătorie cu taxiul de peste 15 RON în zilele noastre include, de cele mai multe ori, și un „pachet” de povestiri personale și aprecieri care pot contrazice cu greu situația socio-politică a ultimilor 30 de ani din România. Personajul care le inițiază, taximetristul, le întăreste aproape invariabil cu expresia: „Dom'le, era mai bine pe vremea lui Ceaușă”. Desigur, argumentele lui se succed cu repeziciune, ca răspunsuri la propriile întrebări, retorica lăsând pasagerului taxiului doar posibilitatea unor reacții monosilabice: „Aveam apartamente? – Aveam. Aveam mașini? – Uite, Dacia e bună și acum. Aveam și mâncare, că doar fiecare din noi avea rude la țară... un pui, un ou, un porc... ” Este foarte mândru că urmarea a Decretului-lege nr. 61 din 1990, privind vânzarea locuințelor din fondul de stat către populație, și-a achiziționat apartamentul din doar 13 salarii. Pe vremuri banii îi ajungeau întotdeauna, mergea pe litoral, în circuit prin țară și chiar a vizitat Berlinul R.D.G.-ist. La Revoluție a ars și el câteva dosare la sediul P.C.R., fiindcă așa făcea toți. S-a bucurat când Ceaușescu a fost împușcat, dar acum îl regretă pentru că a făcut multe pentru români.

Taximetristul creează ad-hoc o schiță de ansamblu în care nu poate construi decât cu linii de contur. La o analiză atentă se observă că istoria sa personală are rădăcini comune cu mulți din colegii lui de breaslă, făcând parte dintre cei strămutați la oraș în perioada industrializării forțate comuniste. Pentru el problema zilei de mâine se pune altfel acum, pentru că ea chiar există. Cu 23 de ani în urmă, după un „azi” urma de fiecare dată tot un „azi” la fel de gri, dar sigur. Imaginea simbolică a unei țări paradisiace pre-decembriste are ca punct de referință un fragment al unui minim de confort, regăsit în standardul de viață capitalist, dar care implică ca surplus asigurarea acestuia pe viață.

Ce-l face pe taximetrist să regrete regimul anterior, am spus; ce l-a făcut însă să reacționeze instinctual pe 22 decembrie și câteva zile mai târziu se poate pune pe seama efectului de bumerang pe care formarea lui individuală într-un context general de indoctrinare s-a bazat întotdeauna, pe spiritul orb al influenței maselor.

***

Pe data de 15 iulie 1989, la 24 ani de la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, care i-a adus funcția de prim secretar al PCR, Nicolae Ceaușescu declară:

Mai mult de 4 miliarde de oameni trăiesc în sărăcie și în acest deceniu situația lor a continuat să se înrăutățească, în timp ce țările bogate, și din acestea, desigur, un mic grup de bogăți, au acumulat anual zeci și zeci de miliarde de dolari din țările în curs de dezvoltare. Este o situație care nu poate să continue mai departe! Așa reprezintă lumea spre care unii domni ne îndeamnă să revenim! A inechipății, a jafului, a asupririi! Am cunoscut-o sute de ani, și o sută de ani sub capitalism. De aceea am declarat că pentru noi a apus întotdeauna... o asemenea cale! Poporul nostru spune că teodată, că aceasta se va întâmpla când o face popolul mere sau răchita micșunule (applauze) Dar nu vă grăbiți să aplaudați. Genetica modernă a făcut progrese uriașe (applauze). și e posibil să ne întâlnim cu popor și cu răchită care să facă micșunule, dar nici atunci, chiar în asemenea situații, nu vom admite întoarcerea înapoi. Capitalismul în România a apus pentru totdeauna! Poporul este adevaratul stăpân și va rămâne veșnic stăpân al destinelor sale, a bogăților țării! (applauze, urale).

Regizat cu atenție, acest discurs vehement și totodată încărcat de ironie promova în plus calitatea oratorului spiritual pe care conducătorul dorea să și-o anexeze la imaginea sa. La fel ca de fiecare dată, publicul a reacționat obedient cu aplauze și mai ales cu râsete pe cât posibil de îndelungate. Totuși, aceste cuvinte nu emiteau platitudinile stereotipice cu care ne obișnuisem vreme de două decenii, ci din contră semnalau trei tablouri care s-au dovedit într-o anumită măsură profetice în perioada post-ceaușistă.

Primul se referă la tabloul apocaliptic văzut de Ceaușescu, care reprezenta influența corporațiilor economice internaționale odată cu deschiderea piețelor de desfacere autohtone, contracarat de acesta prin construcția unui sistem utopic, alimentat de propria megalomanie și bazat pe o autodeterminare economică izolaționistă.

Tabloul secund ar putea vorbi despre conștientizarea faptului că patru decenii de demagogie comunistă vor constitui o bază solidă și impenetrabilă pentru schimbări de natură socio-economică la nivelul mentalității cetățeanului.

În ultimul tablou, referitor la popor, cu reprezentanții lui auto-aleși, subliniază politica omului de partid „veșnic stăpân al destinelor sale, a bogăților țării”, care a condus mai apoi, în perioada post-decembristă, la o gestionare personală și atroce a patrimoniului țării.

Același discurs întărea, la final, imaginea agreată îndeosebi de Ceaușescu la nivel internațional, în care se erija ca apărător al țărilor în curs de dezvoltare: „Să se rezolve datoria externă de 1200 de miliarde de dolari a acestor țări. și aceasta nu prin simboluri. Simbolismul o fi bun în artă. În economie și-n politică nu face doi bani”..Desprinsă din context, afirmația este mai mult decât mincinoasă dacă ne gândim că întreaga perioadă comunistă a avut ca motor propagandistic utilizarea simbolului politic. Generații de tineri și-au desăvârșit educația având mereu înaintea ochilor ca frontispiciu, deasupra tablei din sala de curs, imaginile conducătorilor, ca valori intangibile și imuabile, chiar dacă ele s-au succedat de la portretele reprezentanților Comitetului Central la tabloul „în două urechi” al lui Ceaușescu. Carnetul de membru, șoimul patriei, pionierul, UTC-istul au fost ingrediente sociale de bază pentru dezvoltarea omului nou, cu o gândire sănătoasă comunistă. În spatele poleiului ideologic a stat, la fel ca de altfel în fiecare stat socialist, un sistem opresiv antrenat după metodele diabolice sovietice.

***

Domnul Ioan Matei Agapi, profesor de fotografie la Centrul Universitar al Casei de Cultură al Tineretului și Studenților și Școala Populară de Arte în perioada pre-decembristă, relatează faptul că a fost interogat de trei ori de securitate timp de mai multe zile la un interval de câte zece ani (1957, 1969, 1979). De fiecare dată tovarășul care să a „ocupat” de el a purtat același nume de cod: Matei. Sistemul preluase principiul divinității atotvăzătoare ce se regăsește în fiecare individ. Practic cetățenul trebuia să conștientizeze că în afara posibilului infomator de lângă el există un „înger” care-i urmărea fiecare acțiune. Pedigree-ul intelectual nu era nicidcum un avantaj în epocă, persoanele care provineau din familiile de intelectuali fiind de regulă cei mai vânați și obligați să efectueze diverse sarcini neretribuite sub diverse presiuni. Domnul Agapi povestește că a fost nevoie să presteze anumite servicii care țineau de activitatea profesională (fotografii, documentare de scurt metraj) pe sume care nu au fost onorate, ba din contră, care erau substituite de amenințări cu pierderea locului de muncă.

În arhiva profesorului se regăsesc o serie de fotografii, disparate la prima vedere, pe tema revoluției. Însoțite de comentarii, acestea capătă o specială valoare documentară. Imaginele surprinse pe data de 22 decembrie la Casa Pătrată (fostul sediu al C.C. Iași) înfățuesează o mulțime de oameni manifestându-se în timp ce la balconul clădirii câțiva indivizi se agită și în discursuri. Explicațiile autorului lămuresc motivația realizării lor: „Nu se regăsea printre acei oameni nici o personalitate, un intelectual, cineva cunoscut. Era o adunare constituită din senin, o masă de manevră, aceeași care va arde câteva minute mai târziu dosarele în unic exemplar din C.C.” Inserată în această serie există o fotografie cu o conotație aparte. În centrul mulțimii de manifestanți se află, cu aparatul în mână, chiar profesorul Agapi. Fotografia a fost făcută de un „tovarăș” și a fost oferită de acesta profesorului Agapi după mai bine de doi ani, atunci când scopul ei părea să fie doar cel de evocare a unei simple amintiri.

Suia fotografiilor din București cuprinde aspecte diverse înregistrate pe data de 27 decembrie. În fața televiziunii se pot identifica elemente simbolice corelate noii revoluții. Cele două tancuri fac dovada faptului că armata era cu poporul, lucru exemplificat și de steagul decupat care flutura deasupra lor. În prim planul fotografiei apare un element simbolic de identitate, autoturismul ARO, care pare să ne asigure că reacția populară aparține românilor. În fundalul fotografiei, clădirea televiziunii pare a fi martor și actor al acestui teatru. Această imagine de ansamblu se constituie într-o fațadă concepută pentru a elimina suspiciunile legate de succesul și veridicitatea actului revoluționar.

În raport cu această imagine, clădirea distrusă de flăcări ne relevă printr-un monument al tăcerii unul din locurile unde s-au desfășurat acțiunile manipulatoare din această perioadă. Imobilul respectiv, cu proprietar necunoscut, s-a dovedit ulterior a fi o casă conspirativă gândită prin poziționare ca un prețios element strategic, în care au fost amplasate dispozitive simulatoare de tragere sonore și luminoase. Falsele atacuri au fost puse pe seama așa-zisilor teroriști sub spectrul căror s-au desfășurat evenimentele începând cu data de 22 decembrie. În condițiile în care acțiunile desfășurate în țară erau relatate imediat de Televiziunea Română, privită atunci ca un „creuzet” al proceselor militare și politice, este curios faptul că informațiile privind motivul desfășurării acestui atac din respectiva locație, precum și identitatea persoanelor în drept să o ocupe, nu au putut fi niciodată prezentate publicului.

Marcante prin ineditul lor, fotografiile realizate în Studioul 4 al TVR dezvăluie publicului personajele din „spatele butoanelor” de care depindea asigurarea transmisiunii tehnice. Privitorul pare sugestionat să se întrebe despre calitatea de martori pe care o au acești oameni, invizibili atunci, despre felul în care ei ar decripta, din perspectiva de acum, logica desfășurării evenimentelor decembriște.

Reportajul din București are la final un registru optimist și metaoric totodată. Într-un cadru prezentând ca fundal pasajul subteran al metroului, câțiva tineri așezăți pe două rânduri, având la mijloc un brad de Crăciun, arată cu mâinile semnul victoriei. Tinerii conștientizează faptul că au câștigat accesul către libertate, la libera exprimare, care pentru ei reprezenta în acel moment valoarea cea mai importantă. Tot ei vor constitui mai apoi primele „generații de sacrificiu” dintr-un șir care continuă și astăzi.

***

Asupra suporturilor care fac obiectul documentației revoluției, în format fotografic sau video, planează din păcate doar aprecieri interpretative târzii, pentru marea masă a populației ele constituind informațiile punctuale pe care aceasta și le dorea sau era determinată să și le dorească. Procesul filmat al lui Ceaușescu este un exemplu concludent în această direcție. Telespectatorul, mulțumit de asigurarea faptului că dictatorul nu va mai reveni în viața politică, a acceptat execuția ca o normalitate fără a-și pune întrebări despre cine a dictat-o ori despre gradul bestialității ei. Ba dimpotrivă, se poate spune că modul de lucru mai mult sau mai puțin profesional de filmare al domnului Bratu (cameramanul Ministrului Apărării), a stârnit reacții diverse. Acțiunea în care Nicolae și Elena Ceaușescu erau extrași din TAB (transportorul auto blindat), felul în care au fost prezentați înghesuți într-un colț la proces, replicile incoerente, momentul penibil al legării mâinilor, etc., au creat conflicte narrative care au trimis evenimentul la stadiul unui ridicol amar.

Dacă privim realitatea actuală se poate afirma că nu putem vorbi de o labilitate de gândire generalizată a cetățeanului român simplu, ci mai degrabă de un continuu proces de informare direcțională. Acest cetățean reacționează la stimulii care îi sunt familiari și care includ nivelul imediat de a trăi, fie că el are ca punct de referință actualitatea imediată sau nostalgia trecutului.

Maria Alina ASAVEI

POLITICA MEMORIEI: EROUL, MONSTRUL, ȘI „DOMNIA LEGII”

Putem să ne asumăm propria variantă de trecut în măsura în care doar acea variantă contează în înțelegerea și demascarea versiunilor hegemonice ale istoriei oficiale. Raphael Samuel spunea că „istoria socială, pentru a-și îndeplini potențialul subversiv, ar trebui să fie mult mai stârjenitoare”¹. Pentru a fi cu adevărat stârjenitoare, această istorie celebrează anodinul, pe cei defavorizați sau pe cei lipsiți de putere, reunind trecutul și prezentul și înțărând cont de acele disonanțe despre care știm că sunt constitutive felului nostru subiectiv de a evalua și înțelege trecutul. Dar oare putem înțelege trecutul în proprii lui termeni sau este necesar și inevitabil să-l trecem prin filtrul valorilor din prezent? În ce măsură traumele noastre din trecut se pot metamorfoza în „adevăr istoric”? Cum am putea epura istoriile oficiale de urmele excesului de putere? În acest cadru conceptual este legitim să ne întrebăm dacă: 1. prăbușirea comunismului din România în decembrie 1989 este văzută/înțeleasă diferit de către cei care dețin puterea față de cei de pe marginile ei și 2. Dacă nu cumva există o viziune unilaterală/impusă a comunismului, potrivit căreia oamenii spun că văd în comunism numai ceea ce este oficial să se spună.

Ceea ce urmează este o istorie personală a căderii comunismului românesc și a intrării în democrație. Este „personală” în sensul că se bazează pe amintiri private despre trecut, dar în același timp eludează sfera „personalului” și devine politică. Amintirile sunt filtrate inevitabil prin contextele sociale și politice în care oamenii se situează. Această politică a memoriei nu trebuie trecută cu vederea sau subapreciată. Elitele politice știu cel mai bine de ce.² Nu știu dacă evocarea proprietelor „istorice” și a proprietelor amintirii politice pot schimba cursul evenimentelor trecute, dar cu siguranță pot contribui la debalansarea relațiilor de putere.

Anii mei de comunism se identifică perfect cu anii copilăriei. Oricât de mult aş încerca să îi disociez, tot îmi revine în memoria afectivă uniforma mea de „Şoim al Patriei” (pe care zilnic o pătam cu magiun la micul dejun), stiloul chinezesc cu cap de ursuleț Panda, revistele *Arici Pogonici* și *Cutezătorii*, *Păpușile Muppets* și taberele gratuite (sau la un preț derizorius) la Năvodari. Pentru mine căderea comunismului însemna la acel moment (aveam zece ani) liberalizarea show-ului la televizor și dreptul de a putea purta doar blue jeans la școală (de vreme ce uniforma devinea un accesoriu lăsat la libera alegere). Nu intuiam mizeria și degringolada morală ce aveau să urmeze acestor „libertăți” circumstanțiale. Nu aveam nici cea mai vagă idee despre ce înseamnă democrația (liberală sau non-liberală) și nici nu cred să fi înțeles în următorii zece-cincisprezece ani. Astfel, prima mea lectie eșuată de democrație a debutat cu un show televizat: tiranicidul.

Procesul cuplului Ceaușescu văzut prin ochii unui copil din „Epoca de Aur”

Am privit procesul și execuția Ceaușestilor la televizor. Toată revoluția se petreceea pentru mine în cutia de lemn și doar acolo. Mult mai târziu mă întrebam pe un ton serios dacă „a fost sau nu a fost”. Îmi amintesc că „procesul” i-a prins pe mulți la masa de Crăciun, undeva pe la desert. La vremea aceea, eram încă prea mică pentru a înțelege gravitatea evenimentului. Puteam totuși să înțrevăd grozăvia momentului, ghidându-mă doar după felul în care adulții din jur reacționați cu acerbie dar și cu o bucurie şovăitoare. Acea bucurie nu se asemăna cu bucuria victoriei de după un meci de fotbal, ci era mai curând o bucurie amestecată cu teamă și neliniște. Totuși, îmi amintesc cu o

Bogdan Teodorescu este artist vizual și lector universitar doctor la Universitatea de Arte „George Enescu” din Iași. Lucrează în diferite medii ale reprezentării vizuale. În fotografie practică și teoretizează aspecte ale performativității și postproducției. Este membru fondator al Asociației Vector. Mai multe despre proiecte sale expoziționale: www.bogdanteodorescu.ro

oarecare acuratețe, că prin ochii mei de copil de zece ani, procesul și execuția „tovarășilor” se vedea oarecum altfel față de ceea ce vedea adulții. Nu e de mirare: copiii percep și înțeleg lumea diferit pentru că ei nu se limitează la conceptele, convingerile, clișeele și idiosincraziile adulților, ci merg dincolo de ele (și nici nu-și cenzurează opiniile în funcție de oportunități și interese).

Mulți copii au urmărit la televizor procesul și execuția Ceaușestilor împreună cu părinții și bunicii, fără să înțeleagă prea mult din acest „film”. Era mai violent decât toate filmele de acțiune care se dădeau la televizor în aceea vreme. Nu eram obișnuită cu astfel de imagini cutremurătoare cu oameni bătrâni execuți la zid, dar nici nu îmi amintesc să fi avut vreo urmă de compasiune pentru o scenă care mi se părea ireală sau trucată. În fond, monstrul „tiranul din Carpați” a murit!, și în mintea unui copil din „Epoca de Aur” binele mereu învingea răului pentru că aşa era în cărțile de basme pe care le citem (jocurile pe calculator nu se inventaseră pentru noi). Nu gândeam atunci că procesul și execuția Ceaușestilor au fost nedrepte sau ilegale. Nu gândeam că decizia execuției s-ar fi putut lua înaintea procesului și acest fapt ar fi putut justifica atât graba cu care cei doi au fost judecați cât și simularea apărării. Nu aveam nici cea mai vagă idee despre ce înseamnă „drepurile omului”, „spectacol al cruzimii”, „simulacru”, „Kangaroo Court” sau „show trial-ul”. Prin urmare, ceea ce am simțit e ceea ce îmi amintesc că am simțit la vizionarea procesului și execuției Ceaușestilor în ziua aceea de Crăciun: o stare de perplexitate. Așa am intrat în democrație.

Nu eram nici măcar convinsă de veridicitatea celor percepute sau de „jocul actorilor”. Gândeam atunci că Ceaușescu nu e adevaratul Ceaușescu (așa cum îl știam eu din revistele pentru pionieri și șoimi ai patriei), ci un actor amator, deghișat cu perucă albă și multe riduri false, care nici măcar nu s-a sincisit să învețe mai bine gesturile și intonația tovarășului. Plus că regizorul tăiașe foarte multe din replicile pe care Ceaușescu ar fi trebuit să le recite la proces. Gândeam: „Ce frig trebuie să fie pe scena teatrului astuia... de vreme ce oamenii ăștia stau cu palton și fular la gât înăuntru!” (acum mi s-ar părea mai mult o scenă dintr-un film de Nikita Mihalkov). Mai târziu am citit în presă cum s-a văzut din afară faptul că Nicolae și Elena Ceaușescu nu și-au scos nici o secundă paltoanele sau fularele: „aşa, cu paltoanele pe ei, arătau mai mult ca niște oameni care se pregătesc pentru cumpărăturile de Crăciun pe ultima sută de metri și nicidecum pentru un proces sau pentru o execuție”.³ Îmi amintesc apoi cu claritate pe judecător declamat la începutul „Procesului”: „Marea Adunare Națională s-a desfășurat. Noul organ al puterii este altu”. Nu înțelegeam expresia „noul organ al puterii”. Să fi fost acest nou organ al puterii „eroul salvator” care se luptă parte în parte cu „tiranul din Carpați”? (nu intuiau atunci că dușmanul răului nu e întotdeauna binele). Dar dacă puteam limpede discerne cine era „monstrul” în „filmul” astă nou (de vreme ce oricum stătea cuminte pe scaun în țarcul lui ținindu-și consoarta de mână), de ce oare mi se părea atât de complicat de înțeles și decripat acest „nou organ al puterii”? Cine era, de unde venea și ce avea să devină? Nu eram complet lămurită nici cine pe cine judecă, nici cine e „eroul” pozitiv din „filmul” astă nou. Cine era „Übermensch”-ul, „Eroul”, „Superman”-ul?

Îmi amintesc apoi și interpretarea cabotină a unuia dintre avocații „apărării” (mult mai târziu am aflat că era avocatul Constantin Lucescu din baroul avocaților din București). La un moment dat a început să se tânguească cu o voce afectată despre crima comisă de tirani împotriva propriului popor: „crima prin înfometare, prin lipsă de căldură, prin lipsă de lumină; dar cea mai odioasă crimă a fost crima de a încătușa spiritul românesc, sufletul acestui popor”.⁴ Am început atunci să reflectez asupra expresiei „spiritul românesc” (dar fără prea mare succes). Nu știam ce înseamnă „spiritul românesc” și de ce era așa de important (mai târziu nici nu am mai vrut să aflu și asta nu pentru că nu mă mai interesa).

Până să mă dezmetesc și să-mi termin de îmbrăcat păpușa de la Arădeanca⁵ adecvat solemnității dintr-o sală de judecată, cei doi tirani zăceau lângă zid într-o bală de sânge (fără nici un avertisment de genul „attenție, imagini şocante!” de vreme ce oricum vizionarea aceea era una excepțională – „cu acordul și împreună cu părinții ori familia”). Nu percepeam gravitatea situației pentru că nu eram sigură de propria mea perceptie. Mai târziu am citit că în filosofia minții s-a demonstrat că „percepția se naște din prognoză” („perception starts from prognosis”), subliniindu-se conexiunea dintre perceptie și cunoaștere. Tot ceea ce percepem este influențat de background-ul nostru cognitiv. Prin urmare, perceptia mea vizuală a execuției Ceaușestilor nu putea fi decât o pseudo-perceptie, fără prea mult înțeles, deoarece nu mai văzusem niciodată la televizor sau în „realitate” oamenii ciuruiți de gloanțe la zid pe post de film nou de Crăciun. În tot background-ul meu cognitiv nu exista ceva ce putea fi asociat cu execuția unor oameni.

După câteva zile, îmi amintesc că am auzit un unchi spunând că „mai bine îl împușcau din prima, fără nici un proces”. Ce nu îmi aduc eu aminte este motivul invocat de el: 1) ori că „mai bine îl împușcau din prima, fără nici un proces, decât să se recurgă la o mascaradă de proces”; ori că 2) „mai bine îl împușcau din prima pentru că nici

măcar nu meritau un proces”. Mi-am spus atunci în gând: „tiranii ăștia au făcut mult rău ‘spiritului românesc’”. Totuși, „noul organ al puterii” pare generos și le oferă „un alt fel de proces”. Nu e un proces real, dar seamănă cu unul. Oare tiranii s-au bucurat când au văzut că nu sunt omorâți din prima, ci li se oferă un proces?” (mai târziu am revăzut procesul și pe Ceaușescu spunând: „Puteați să ne împușcați și fără mascarada asta”).

Mult timp după aceea m-am jucat de-a procesul și execuția. Așezam două păpuși pe un scănel scorojor, pe care îl băgam într-un televizor cu lămpi, stricat, din care nu mai rămăsesese decât carcasa de lemn și niște cioburi din ecran. Aveam grija să pun pe capul uneia dintre păpuși un batic „peasant style” iar celeilalte un palton și un fular la gât. După ce le judecam bine, le legam măinile la spate cu sfoară și le scoteam afară din casă pentru a le împușca cu pistolul cu apă. După ce mureau, le scuturam hăinuțele de praf, ledezlegam măinile și apoi îmi ceream scuze de la ele (mai ales de la o păpușă coșar și de la prietena lui, cărora le mai și desenaseam cu pix roșu pe față urme de gloanțe și sânge). Uneori păpușile nu aveau chef să moară din prima și atunci trebuia sa le judec din nou pe un ton mai autoritar, adăugând și un nou cap de acuzare, „că refuză să moară când vreau eu și în poziția prestabilită”.

Post-copilărie, post-decembrie 1989

Părerile și convingerile politice sunt conturate inițial ca fiind produsul socializării din copilăriile.⁷ Aceste convingeri politice nu sunt niște entități imuabile, ci ele se pot schimba în timp (mai ales dacă luăm în considerare influența evenimentelor politice care, inevitabil, afectează convingerile noastre într-un fel sau altul). Înlocuirea unui regim politic cu un altul constituie un astfel de eveniment inevitabil, menit să contribuie la schimbarea părerilor ori convingerilor noastre despre actul politic.

Noiunea de „învățare politică” desemnează procesul prin care cetățenii unei țări își modifică părerile, atitudinile și tacticile politice ca urmare a unei crize severe sau a unui eveniment greu de ignorat. Nancy Bermeo folosește conceptul de „redemocratizare” pentru a explica procesul de schimbare cognitivă ca parte a învățării/re-definirii politicului.⁸ Această „redemocratizare” implică pentru ea trei faze: 1) căderea dictaturii; 2) crearea ori reconstrucția unei democrații, și 3) consolidarea unui nou regim. Totuși, felul în care noi ar trebui să înțelegem politicul este esențial influențat de cea de a doua fază, și anume: „de acel moment critic dintre criza fostului regim și consolidarea celui nou. Acest moment critic explică de ce un nou regim devine democratic... de ce în esență o dictatură în criză este înlocuită de o democrație și nu de un alt regim dictatorial”.⁹

Fără îndoială, o democrație e preferabilă unei dictaturi din multe puncte de vedere. Ideea dominantă pe care o regăsim în teoriile democrației este aceea că democrația este domnia legii (*the rule of law*). Trecerea de la un regim dictatorial (regimul Ceaușescu) la unul „democratic” nu a ținut cont de „domnia legii”, ci de nevoie „noului organ al puterii” de a vedea vechea hegemonie moartă și îngropată pentru a se putea instaura comod pe post de nouă hegemonie. și cum „noul organ al puterii” se pricepea de minune la deghizări și *imbroglio-uri*¹⁰ cu tentă „democratică”, a înscenat un proces prin care i se arăta poporului cum se poate scăpa de comunism¹¹ în mai puțin de două ore. „Noul organ al puterii” a considerat că „spiritul românesc” are nevoie de o lecție și să-i ofere un *exemplum*, un fals exorcism la televizor (exact ca în predicile ori în povestirile moralizatoare din Evul Mediu). Ceea ce puterea nouă dorea să disemineze era însă faptul că procesul și execuția cuplului dictatorial reprezintă o împlinire pe cale judiciară a voinței poporului. În realitate, procesul a fost o înscenare săngeroasă „legitimată” de o farsă judiciară. Un proces adevărat ar fi durat prea mult timp și ar fi întunecat imaginea de „revoluționari neprihăniți” ai celor care au înlocuit *status quo*-ul.

Vocile dinspre Occident nu au întârziat să se facă auzite. În discuțiile despre „Fostul Est” (*the former East*) se menționa frecvent incapacitatea funciară a cetățenilor din această zonă de a-și hotărî singuri soarta, conform perceptelor iluminist-liberale. S-a subliniat faptul că sistemele comuniste au funcționat ca niște închisorii ale credințelor, gândirii și exprimării libere, precum și faptul că drepturile omului au fost constant și sistematic încălcate. Cu toate acestea, oamenii care trăiau în aceste închisorii nu cunoșteau nimic (sau nu îndeajuns) altceva decât viața din închisoare și într-un anumit fel începuseră să o considere „viața lor”. De aceea, după căderea comunismului, multora li s-a părut imposibilă adaptarea la viața din afara închisorii,¹² iar noilor lideri nu le-a rămas decât să profite din plin.

Au urmat intrarea României în circuitul „liber” al economiei de piață, acomodarea cu „societatea spectacolului” și jafurile „democratice” a ceea ce fusese proprietatea statului de către membrii „noului organ al puterii” (cu alte cuvinte, ca în apofteza din '90, „Revoluția ne-a deschis o lume nouă... nu vădă”). Uneori, viața foștilor copii din „lumea astă nouă” începe să semene din ce în ce mai mult cu ceea ce broscoul Kermit¹³ numea „viața lui de star la Hollywood”: „haos, nebunie și porci românci”.

Note

[1] Raphael Samuel, „What is Social History”, în *History Today*, Vol.35, Issue 3., p. 13.

[2] Herbert Hirsch susține că liderii mereu vor evoca sau „inventă” amintiri despre trecutul real sau ficțional pentru a motiva „poporul” să se supună orbește voinei lor. Astfel, generații întregi consideră versiunea lor de trecut drept variantă oficială și, în acest mod, versiunea de trecut a hegemoniei devine istorie (vezi Herbert Hirsch, *Genocide and the Politics of Memory*, University of North Carolina Press, 1995).

[3] Samantha Henig și David Holmes, „Autocrats on Trial”, în *The New Yorker*, 3, august, 2011 <http://www.newyorker.com/online/blogs/newsdesk/2011/08/dictators-on-trial.html>

[4] Din Stenograma Procesului Ceaușescu din 25 decembrie 1989: http://ro.wikisource.org/wiki/Stenograma_procesului_Ceau%C8%99escu

[5] Arădeanca este o fabrică de păpuși din Arad, care a început să producă jucării încă din 1949.

[6] Robert L. Solso, *Cognition and the Visual Arts*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts și Londra, 1994, p. 4.

[7] Socializare în cadrul școlii și a familiei.

[8] Nancy Bermeo, „Democracy and the Lessons of Dictatorship”, în *Comparative Politics*, Vol. 24, No. 3, (April, 1992), p. 273.

[9] Nancy Bermeo, *ibid.*, p. 273.

[10] Imbroglio reprezintă o piesă de teatru sau un episod dramatic cu acțiune sau intriga complicată, voit confuză și cu deznodămînt surprinzător și clarificator.

[11] Propaganda anilor '80 a personalizat puterea lui Ceaușescu în aşa manieră încât majoritatea populației identifica pe liderul suprem al Partidului Comunist Român cu regimul comunist. (Dragoș Petrescu, „Dilemmas of Transitional Justice in Post-1989 Romania”, în *Lustration and Consolidation of Democracy and the Rule of Law in Central and Eastern Europe*, Political Science Research Center, Zagreb, 2007, p.132).

[12] Vezi, de exemplu, analiza lui John Lloyd în „Transition in East”, în *Financial Times*, 24 decembrie, 1994, p. 4.

[13] Din Păpușile Muppets.

Vasile ERNU

CÂNTECUL DE LEBĂDĂ AL ROMÂNIEI SAU ISTORIA RECENTĂ POVESTITĂ LUI NICOLAE CEAUȘESCU

Despre pulsul de dinaintea morții unei țări

Un Stat care nu știe și nu e în putere să-și numere cetățenii nu mai poate exista sau poate că nici nu mai merită să existe. Cetățeanul unei țări este, de fapt, pulsul acelei țări. Când Statul, puterea care conduce și reprezintă această țară, nu mai știe să-și ia propriul puls înseamnă că instituțiile sale au intrat într-o stare avansată de degradare. El se află poate chiar în moarte clinică, însă mai nimeni nu a constatat încă acest lucru. A nu putea să-ți iezi propriul puls, acest gest minimal de „biopolitică”, să vezi în ce stare este propriul tău organism socio-politic înseamnă a nu fi capabil să reflectezi și să decizi asupra propriei tale situații de fapt. Într-un astfel de context, când organismul social și politic nu mai poate să-și îndeplinească funcțiile elementare, se pare că doar cineva din afară mai poate veni să ia pulsul pentru a constata, a diagnostica situația corpului politic numit România. Privind atent spre corpul social-politic al României, vedem un organism intrat în convulsi care-și anunță moartea totală pentru că *moartea cerebrală* (moartea creierului) a avut loc cu ceva timp în urmă, însă diagnosticianul extern încă nu a anunțat-o. De ce?

Cine ne ia pulsul?

Când Statul nu mai poate să-și ia propriul puls, adică nici măcar să-și numere proprii cetățeni, e nevoie de cineva din afară să facă. În contextul global în care trăim întotdeauna se va găsi un doritor să se ofere pentru că, deși corpul România miroase a hoit în descompunere, orice om sau instituție *civilizată* știe că în ziua de azi și hoitul poate deveni o marfă. Situația face ca astfel de instituții să se afle chiar aici, în vecinătatea noastră, în corpul nostru social, politic și economic, care știe perfect să ne ia pulsul, adică să ne numere. Cele mai importante, mai exacte și mai sigure informații despre noi, despre cei mai mulți cetățeni ai acestei țări se află nu la instituțiile muribunde ale statului român, ci la instituțiile economice multinaționale. O instituție economică multinațională știe despre cetățenii acestei țări mult mai multe decât ar trebui să știe o instituție a statului român abilităță cu această funcție. De exemplu, în România (dar aceasta e valabil mai nou în mai toate țările, doar că la periferia capitalului se vede mai bine), banca la care te împrumuți sau o companie de asigurări știe despre noi nu numai totul, dar și ceva pe deasupra. Ele știu ce se întâmplă în acest moment cu noi și au chiar estimări destul de exacte cu ce se va întâmpla în viitorul apropiat cu fiecare dintre noi. Nu e nici *Matrix* și nici o metaforă, ci pură realitate.

Situația delicată nu e doar faptul că ele știu despre noi mai mult decât știe Statul care este plătit din banii noștri să îndeplinească această funcție, ci faptul că ele, mai nou, au „mâinile mai lungi” decât ale statului, iar de multe ori, instituțiile statului le sunt subordonate (urmăriți atent întîlnirea şefilor FMI cu şefii Statului, sau cum lobby-urile marilor corporații impun legi). Există însă o instituție și mai cinică, aşa cum e FMI, care are rolul să dea ultimul diagnostic și să ia deciziile necesare și utile propriei instituții ce detină puterea asupra corpului muribund al acestei țări: unui corp social și politic într-o stare de boală avansată, de fapt, un corp muribund, trebuie să i se scoată la mezat ultimele organe funcționale pentru a-i mulțumi pe cei care au ținut sub perfuzii acest corp politic. De ce un Stat-corp aflat în moarte cerebrală este ținut sub perfuzii și cui folosește?

.....

Maria Alina Asavei este istoric al artei și critic. În prezent ea este doctorand în filosofie la Universitatea Central Europeană din Budapesta. Lucrează mai ales în domeniile: artă și dizabilitate, politica estetică, forme de angajare artistică din timpul și după regimurile totalitare. A publicat studii în Istoria artei, Estetică și Istorie culturală.

Când moare un Stat sau de ce e nevoie de transplant? Cine-l face și cui folosește?

La o astfel de întrebare aş căuta un răspuns nu în tratatele de politologie și filosofie, ci în cu totul altă direcție. Pentru a găsi un răspuns, m-aș îndrepta mai degrabă spre domeniul medical¹. Vă mai amintiți cum, în anii '60, cei mai importanți gânditori ai epocii postindustriale anunțau moartea tuturor. În aceeași perioadă în care omul era declarat mort, în domeniul medical aveau loc transformări radicale. În acel an ai „generației sputnik”, unii cercetători dezvoltau un domeniu nou al medicinei, precum ATI (anestezie și terapie intensivă, în alte limbi botezată „reanimatologie”), alții căutau să analizeze diversele stadii ale morții, iar alții lucrau de zor la tehnici de transplant ale organelor vitale ale corpului. Despre aceste lucruri, politicienii și politologii vremii nu știau mare lucru. De ce ar fi trebuit ca ei să știe aceste probleme și soluții propuse de medici?

Chirurgii vremii care se ocupau de întregul mecanism de transplant al organelor unui corp uman știau că un organ nu poate fi luat de la un corp mort. Întrebarea lor fundamentală era: cum putem face rost de aceste organe fundamentale de la un corp „proaspăt”, încă viu? Medicina, firește, cunoștea de ceva vreme acest lucru: nu poți lăsa un organ pentru transplant de la un corp mort, ci de la unul aflat într-o coma de passé. Se știe: un om aflat într-o astfel de stare poate trăi numai cuplat la aparatul care menține respirația artificială și circuitul sanguin (tehnica necesară acestor proceduri apare în aceeași perioadă). Oamenii ajunși în acest stadiu au creierul mort, însă bătăile inimii și respirația le sunt întreținute artificial. Moartea creierului rezultă din încetarea completă a fluxului sanguin cerebral, iar încetarea funcțiilor lui este ireversibilă. Tradițional, după cum bine știm, omul este considerat mort când nu mai respiră și nu-i mai bate inima, nu mai are puls o perioadă mai lungă de timp și când organele vitale au intrat deja în proces de alterare, adică la început procesul de necrozare a țesuturilor. Însă odată cu dezvoltarea tehnicii de reanimare, se constată că moartea este un proces care nu este legat doar de încetarea bătăii inimii (de lipsa pulsului). În acest context, pe lângă vechiul concept de *moarte biologică*, apare conceptul de *moarte cerebrală*. Moartea cerebrală a fost definită „ca o comă irreversible cu abolirea reflexelor. Este un proces ireversibil datorat necrozării neuronilor, urmat de scădere cantitativă de sânge circulant“.

Cum în aceeași perioadă se dezvoltă paralel și se extind în diverse țări tehnici de transplant ale organelor vitale care au iscat multe polemici, comitetul Școlii Medicale de la Harvard tranșează problema în anul 1968: alături de criteriile clasice de a constata moartea organismului, există și o nouă metodă de constatare a acesteia – *moartea integrală a creierului (whole brain death)*. și *moartea cerebrală/moartea creierului*, și *moartea biologică* sunt constatarea același eveniment: moartea. Însă organismele diagnosticate și în primul caz și în cel de-al doilea, chiar dacă sunt moarte, au caracteristici diferite: de la cel aflat în moarte cerebrală se pot preleva organe pentru transplant, spre deosebire de cel aflat în moarte biologică, ale cărui organe nu mai sunt utile transplantului. Iar ca aceste proceduri de transplant, care au iscat numeroase polemici la vremea respectivă, să intre în „normalitate“, au apărut legile care permit, dău dreptul legal medicilor să folosească organele „mortului clinic“ pentru transplant. Înainte de acest moment, evident, nu a existat nici-o reglementare legislativă în domeniul.

Dar ce are această poveste medicală cu noi și cu moartea Statului? Dacă ne uităm la istoria politică a țărilor postcomuniste (dar și valabil și pentru statele-colonii), vedem o asemănare izbitoare între tehnicile medicale și ingineriile economice, politice și sociale aplicate pe corpul politic al țărilor postcomuniste. Când în 1989 s-a constatat că întregul corp politic a intrat în convulsie previndându-și moartea, moartea anunțată nu era una *biologică*, ci una *cerebrală*, un soi de moarte a creierului. Când corpul politic comunist nu a mai fost capabil să-și ia pulsul, a venit o putere externă care a pus diagnosticul: *tranzitie*, adică *moarte cerebrală*. Ce face medicul într-un astfel de caz? Am spus mai sus: îi menține respirația și circulația sângelui, în timp ce face transfer de organe către alte corpi politici.

FMI și Banca Mondială & co au îndeplinit și încă mai îndeplinește aceeași funcție ca cea a medicului transplantolog: pompează, pe de o parte, bani pentru a menține circulația sanguină și respirația statului mort cerebral și, în paralel, are loc un amplu proces de transplant al tuturor organelor vitale ale corpului-stat (de la controlul asupra circuitului sanguin-bancă, la cel asupra rinichilor, țesuturilor etc. – fabrici, uzine, sisteme energetice, căile ferate etc.) către corpurile-politice care au puterea economică și politică de control asupra acestor morți cerebrați politici.

Vesta proastă este că acest proces de transplant politic și economic se extinde, odată cu ultima criză, și asupra unor state aflate într-o stare de sănătate aparent mai bună, adică la limita morții clinice.

Marea problemă a interventioniștilor-statali-transplantologi, dacă ne uităm mai ales la cazul Greciei și cum a fost ea tratată de către marile instituții financiare, este cum să legalizeze, cum să construiască cadrul juridic pentru a nu cădea în categoria deja învechită a „furtului“ sau „asasinatului politic“ (să nu mai facem războiul ca să cucerim state, ci le aducem, prin inginerii financiare, în moarte cerebrală). Cu alte cuvinte, acum, marea problemă și

provocare a celor care dețin puterea reală și se ocupă de transplantologia economică e cum vor legaliza acest transfer al avuțiilor, aceste transplante de organe economice (dar și de resurse naturale), ca totul să pară „natural“ iar „urmele crimei“ să dispară. Ultima mare provocare este cum va reuși marele capital să construiască un cimitir pentru Statele care, după ce vor fi „eliberate“ de toate organele vitale, vor fi declarate „moarte biologică“, iar cadavrele vor trebui să dispară. Cimitirul Statelor este noul proiect care va să vină.

Dar cum am ajuns aici?

În ultimii 20 de ani, am asistat la destramarea instituțiilor statului și la o luptă fără precedent împotriva lui. Părinții noștri, care au trăit în anii '50-'70, construiau infrastructura acestei țări, de la drumuri la fabrici și uzine, de la dispensare și școli la cinematografe și stadioane. Acea generație (și tot ce au construit ei) a devenit o generație-donor pentru viață socială, politică și economică a perioadei postcomuniste. Dincolo de ideologie, aceasta este realitatea cinică și tragică. Ce a construit acea generație într-un an, noi nu am reușit să facem în 20 de ani. Din acele resurse umane, economice și realități sociale am trăit și am consumat (după 90) pînă la epuizare, fără a pune mai nimic în loc. Ce s-a construit atunci, după anii '90, am vîndut sau dat altora, care nu contribuise la aceste avuți, cu un patos nemaiîntîlnit. În locurile uzinelor și fabricilor care produceau au apărut compexe comerciale, vapoarele sunt transformate în iahuri, iar căile ferate se vînd la fier vechi. Școlile și spitalele se închid din cauză că nu sunt profitabile. Singurul adevăr valabil rămas este profitul. Aceasta este convingerea și practica cotidiană a fiecărui cetățean ieșit din comunism. Singurul lucru real pe care l-am realizat este distrugerea coeziunii sociale, am distrus ultima fărâmă de sensibilitate socială, lucru care a dus la dispariția sensului politic. și așa am transformat totul în ghetouri: ghetouri imense și mici ghetouri de lux, așa cum și populația acestei țări a fost împărțită în două grupuri: unul mare, al „răilor paraziți, necivilizați și neficienți“, și unul mic, al „bunilor cetățeni civilizați și eficienți“.

În visul copiilor din anii '70 de a deveni medici, profesori, ingineri și cosmonauți este așa privit ca unul desuet și ridicol. Majoritatea au renunțat demult la visul lor, la meserile pe care și le-au înșisit cu mult efort, făcând tot soiul de munci fantasmagorice (publicitate, PR, marketing etc.). Singurul vis al generației aflate în plină maturitate astăzi e acela de a avea acces la împrumuturi pentru a-și achiziționa lucruri de care nu vor avea cu adevărat nevoie niciodată.

Am luptat pentru capitalism pînă nu ne-a mai rămas de vîndut decât propriile suflete. Ba mai rău, am mers mult mai departe: am luat împrumuturi pentru generații care încă nu s-au născut. Când se vor naște, se vor naște înrobiți de lanțurile datoriilor făcute de părinții lor. și așa treptat, treptat am devenit sclavi care dăm naștere unor noi sclavi nevinovați.

Prietenilor mei creștini și conservatori va trebui să le reamintesc o poveste mai veche: împrumutul, visul devenit realitate, te scoate din cîmpul libertății și din cel al politicului. Da, te poți elibera de el, dar doar printr-un gest radical de care puțini sunt capabili, mai ales când contextul este total nefavorabil gesturilor radicale. Ce este salvarea dacă nu un gest eminentă politic? Cum citesc eu discursul politic al lui Hristos în povestea creditelor și a salvării politice? Simplu. Afirmația cum că „e mai ușor să treacă o cămilă prin urechile acului decât să intre un om bogat în împărăția cerului“ o tălmăcesc așa: bogatul se poate salva la limită, căci el poate să renunțe, fie și foarte greu, la propria avuție tocmai pentru că el deține puterea și controlul asupra avuției sale. Aș continua afirmația interpretării poziției hristice în felul următor: e mai ușor să treacă un om bogat prin urechile acului decât un om cu credite împrumuturi să intre în împărăția cerului. De ce? Fiindcă creditul este o bogăție inversată, pe minus. Omul care are un credit are o bogăție la care nu poate renunța pentru că nu el este stăpînelui ei. El are o bogăție care nu-i aparține. De aici și lipsa totală de libertate și ieșirea din cîmpul politic, deci incapacitatea de a participa la acțul salvării.

Când cei morți și cei vii îndeplinește aceeași funcție politică

Când cei morți au în cadrul statului aceeași funcție socială ca și cei vii, atunci intră într-un spațiu nonpolitic. Ca să înțelegem cît mai bine acest trai în comun al celor morți cu cei vii în spațiu politic estic, nu trebuie să citim neapărat tratate de politică și filosofie. E suficient să citim, pentru contextul estic general, romanul-poem al lui Gogol, *Suflete moarte*. Ne place sau nu, noi facem parte din aceeași paradigmă social-politică gogoliană. Iar ca să înțelegem povestea mai bine în contextul românesc, e suficient să citim romanul lui Bram Stoker, *Dracula*. De la Gogol și în lucru foarte interesant: „sufletele moarte“ au o funcție economică foarte importantă, la fel ca cele vii. Morții te pot face om în sensul cel mai actual al cuvîntului. Cine este un om „adevărat“? Unul care deține proprietate, moșii, avere din

care decurge sau prin care se cumpără puterea, care, la rîndul ei, duce la îmulțirea averii. „Sufletele moarte“, cele care nu mai sunt demult printre noi, au această putere. Toată aventura romanului este despre cum Pavel Ivanovič Čičikov procură „sufletele moarte“ ale țărănilor iobagi decedați, rămași înscrîși în registrele fiscale. În varianta română actuală: „sufletele moarte“ votează pentru a decide soarta României. De dincolo de mormînt, morții își exercită o funcție socială și politică pe care cei vii demult nu mai vor să o îndeplinească. Culmea: „sufletele moarte“ sunt mai vii decât poporului sau chiar decât președintele ales și suspendat.

Stoker însă, în al său *Dracula*, poate una dintre cele mai bune cărți despre România, chiar dacă el nu a fost niciodată pe aici, descoperă o chestiune foarte importantă în ceea ce ne privește. Totul pornește de la cuvîntul *Nosferatu*, adică *ne-mort*, care este cheia înțelegerii trecutului și prezentului nostru (în volumul *Ultimii eretici ai Imperiului* am dedicat două capitole acestei teme, iar aici voi reveni schematic asupra câtorva dintre idei). Stoker constată că, de fapt, marea tragedie a contelui Dracula, ca și a noastră, dealtfel, este faptul că este prins între două lumi, între „cei vii“ și „cei morți“, într-un cîmp nediscursiv, într-un soi de hălduiuă fără sens. Un fel de „nici-nici“ care este tragedia cuiva prins între două lumi. Prima problemă majoră a acestui spațiu al celor vii și al celor morți care trăiesc împreună, sau mai degrabă al celor prinși între cei vii și cei morți, adică tema vampirismului, e legată – și aici mă opresc strict la problema socială și politică – de iraționalitate. De un anumit tip de iraționalitate. Vă mai amintiți întrebarea ritualică din capitolul 9: „Voiești, Wilhelmina, să împărți cu mine această necunoaștere?“. Întrebarea vine în urma unei alte afirmații de efect: „Secretul este aici, dar eu nu doresc să-l cunosc“.

De fapt, marea dramă a contelui Dracula este drama necunoașterii sinelui. De aici decurge și lipsa propriului centru de comandă. Atât dușmanul, cât și centrul de decizie sunt mereu în afara noastră. Nu-i aşa că rușii, evrei și comuniștii sunt de vină, pe când noi nu avem nici-o vină niciodată? Iar deciziile majore le luăm cu consecvență numai ploconindu-ne la Înalta Poartă, fie că se cheamă Istanbul, Moscova, Bruxelles sau Washington? E adevărat că deciziile luate sub jurămînt la Înalta Poartă vor fi aplicate în spațiul nostru de o manieră proprie: am vrut cum e mai bine și a ieșit cum e mai prost (pentru societate, de obicei, nu pentru persoanele care decid). Dregătorii noștri vorbesc și procedează asemenea lui Van Helsing din romanul *Dracula*: „Doresc să credeți în lucruri în care nu aveți putință a vă încrede“. Și tot Van Helsing încheie acest tip de existență „nici-nici“, a celor prinși între două lumi, în cîmpul unei discursivități unde politica dispare și totul e o retorică a efectului care are rol de seducție: „Există lucruri pe care nu le înțelegeți, dar ele există“. Aici ne aflăm în cîmpul politic al vampirismului.

Insensibilitate, ne-simțire socială sau despre balena însingurată

Am dereglat, am destrămat, am distrus și vândut aproape tot. În urma acestor procese pe care le-am înfăptuit cu un entuziasm morbid și tâmp, a survenit o fragmentare și o disoluție socială fără precedent. Când se distrug o uzină sau o fabrică, când dispare o bibliotecă sau un cinema, când se năruie un drum sau un pod, se năruie de fapt o lume vie, reală. Este o lume vie care renunță la tot ce are fără a mai primi nimic în loc. Acest tip de fragmentare și năruire duce în ultima instantă la unul dintre cele mai tragice fenomene sociale: insensibilitatea și ne-simțirea socială care fac să nu mai existe viață socială și duc, în definitiv, la o moarte politică totală.

Povestea societății noastre românești din perioada postcomunistă seamănă foarte mult cu povestea *balenei* 52 de Hertz (Hz). Este povestea cele mai singure balene din lume, pentru că nu are familie, prieteni și nu aparțin nici unui grup de balene. Ea înoată disperată prin apele oceanelor. Înoată în singurătate căutînd o altă balenă, „cântând“ un set de sunete compuse din cel mult șase „tipete“ care durează maxim șase secunde. Este „cântecul ei de lebădă“, căci nici o altă balenă nu o poate audii. Ea este damnată să moară în singurătate. De ce? Pentru că este singura balenă din lume care emite sunete pe frecvență de 52 de Hz; toate speciile de balenă care există comunicănd între ele cu sunete emise pe frecvențe între 12 și 25 de Hz. Nici-un sunet emis de ea nu poate fi auzit de o altă balenă, nici-un sunet emis de ea nu poate primi răspuns. Biologii au păreri diferite: unii susțin că e o balenă hibrid, alții că e un mutant, iar alții că ar fi prea Tânără și are „vocea în formare“.

Speranța noastră ar fi acest ultim argument: suntem o societate prea Tânără și avem încă vocea vieții sociale în formare. Dar poate că am ajuns la acest grad de singurătate, fragmentare și insensibilitate socială pentru că fiecare dintre noi emite mesajele pe alte frecvențe și nu ne mai putem nici audii, nici comunica pentru a ne organiza social și politic. Din ce cunoaștem și știm din istorie și din reflecția politică de milenii, omul moare cel mai ușor din lipsă de viață socială, de aceea avem enorm de mare nevoie de sensibilitate socială, cea care creează viață socială și duce la formarea vieții politice, în lipsa căreia nu mai suntem oameni. Întrebarea e cum ne reglăm vocile pentru a emite pe lungimi de undă care să ne permită să ne auzim?

Cum poate naște o mamă moartă sau cum poate exista un final fericit al morții cerebrale-tranziție?

Iată și istoria de final, care, în cel mai bun caz, ni se poate întâmpla și nouă. Ea spune așa: pe data de 19 aprilie 1993, nu departe de San Francisco, Trisha Marshall, o Tânără mamă a patru copii, a intrat în casa unui pensionar ca să-i fure banii. Din nefericire, bătrînul era acasă și în cel mai american stil, a scos pușca, i-a tras tinerei mame de 28 de ani un glonț în frunte, după care a anunțat poliția. Poliția a venit, a dus trupul la spital, iar medicii au constatat că Trisha Marshall are „creierul mort“. Au mai descoperit că în sânge are urme de alcool și cocaină, și surpriză, că este și gravidă în patru luni. Când părinții și prietenii au aflat, au insistat ca medicii să găsească o soluție de salvare a copilului. În ciuda prețului foarte ridicat al unei astfel de proceduri de menținere a „trupului viu“, medicii s-au luptat trei luni și jumătate să țină în viață corpul mamei. După mult efort, exact peste trei luni și jumătate, pe data de 3 august, s-a născut prin cezariană Darius Marshall, care a fost luat acasă de bunici. Dupa cîteva minute, mama era deconectată de la aparatelor și intra în moarte biologică.

Este un *happy-end*, totuși: există moarte, dar există și naștere, există disperare, dar există și speranță. Cel născut din pînăcelele unui mort cerebral s-ar putea să fie ultima noastră speranță, cel care ne mai poate salva.

.....

Notă

[1] Pe acest subiect au scris autori precum M. Foucault, Ph. Aries sau S. Roganov (autor al cătorva studii excelente despre moartea țărilor comuniste).

Vasile Ernu este născut în URSS în 1971. A debutat cu volumul *Născut în URSS* (Editura Polirom, 2006), volum tradus în rusă, spaniolă, italiană, maghiară, bulgară și georgiană. În 2009 publică volumul *Ultimii eretici ai Imperiului* (Polirom), tradus apoi în italiană și rusă. În 2012 publică volumul *Inteligienția rusă azi* (Editura Cartier). Vasile Ernu (alături de Costi Rogozanu, Ciprian Șiulea și Ovidiu Tichindeleanu) este coordonatorul volumului *Iluzia anticomunismului. Lecturi critice ale Raportului Tismăneanu* (Editura Cartier, 2008). De asemenea, este unul din fondatorii și coordonatorii proiectului www.criticatac.ro. Mai multe informații: www.ernu.ro / www.nascutinurss.ro.

David Thorne, Katya Sander, Ashley Hunt,
Sharon Hayes & Andrea Geyer
9 Scripts from a Nation at War
Combatant Status Review Tribunals: A Public Reading
Documenta 12, Kassel Germany, August 19, 2007

Cristian NAE

ÎN NUMELE SFEREI PUBLICE.*

NOTE DESPRE UTILIZAREA PROCESULUI ÎN CERCETAREA ARTISTICĂ CONTEMPORANĂ

Caracterizând „off-modernul” drept o investigare a căilor încă neexplorate de manifestare a modernității, o revizitare a trecutului recent cu scopul de a extrage din acesta potențialitățile nedezvoltate în scopul reconstruirii prezentului, Svetlana Boym oferă o bună descriere a condiției post-comuniste.¹ La douăzeci de ani de la revoluția română, exorcizarea trecutului comunist pare a se fi încheiat. Evenimentul fondator al acestei rupturi, revoluția ca atare, a fost la rândul său discutat, popularizând sintagme celebre precum „revoluția televizată” și nu mai puțin celebre imagini precum cea a standardului găurit, analizat de Slavoj Žižek în termenii colapsului regimului simbolic al ideologiei comuniste și revenirii – nu mai puțin traumatische – a Realului, asemnificat și amort.² Revizitarea acestuia, plecând de la tema procesului (discutabil și petrecut în condiții suspecte) al soților Ceaușescu, presupune tocmai reconsiderarea potențialităților obturate de desfășurare a politicii românești și reconsiderarea modului în care acesta a fost mai mult sau mai puțin manipulat, furat poporului și conștiinței civice, sau pur și simplu, a modalității violente (și simptomatice) prin care a avut loc despărțirea de trecut. În ce fel poate redeschiderea unui proces sub formă artistică adresat procesului efectiv, încheiat *de facto*, să elibereze potențialități neexplorate ale acestuia și să redeschidă astfel problema efectelor sale asupra prezentului? În ce fel judecata judecătorilor poate nu doar să destabilizeze relațiile de putere și autoritate instituite atunci, dar și să exploreze modul în care a fost utilizată retributiv dreptatea fără a se erija într-un judecător imparțial?

În cele ce urmează, mi-am propus să conturez indirect răspunsul la aceste întrebări, prin circumscrierea câtorva posibilități de intervenție a artei în conjuncție cu regimul juridic. Am să încerc, aşadar, să realizez o schiță a modalităților diverse în care motivul procesului a fost utilizat ca element tactic de investigare a istoriei și societății în cercetarea artistică contemporană. Înțeleg prin această sintagmă acele practici artistice care își asumă sarcina de a iniția o chestionare a proceselor și politicilor sociale și culturale, de a folosi aşadar arta ca o platformă de dezbatere publică și reconstrucție civică mai curând decât ca o producție de mărfuri culturale sau reprezentări, utilizând în acest scop metode și teorii împrumutate din discipline conexe ale științelor umane precum sociologia, științele politice, istoria, dreptul, filosofia, psihologia și psihanaliza, precum și din discipline precum economia, fizica sau ingineria. Nu încerc să sintetizez o anumită topografie a acestui motiv, ci mai curând să cartografiez vectorii ai unor posibile intersecții dintre modelul juridic și arta contemporană prin care instanța critică se exercită asupra societății și în același timp, în mod autocritic, asupra artei însăși și limitelor sale. Elementul comun al acestor exemple îl constituie utilizarea artei ca modalitate de re-subiectivizare și ca model al sferei publice.

***

Înainte de a oferi o analiză a exemplelor selectate, se cuvine de asemenea reamintită condiția particulară a însuși modelului juridic eminamente modern pe care îl întrăchipează procesul ca formă artistică. Etimologic, termenul însuși de judecată aduce în discuție actul criticii (*krinein*) ca proces al examinării – cel de a suspenda temporar

starea de fapt și de a chema din nou la examinare cele cunoscute. Acest model a conferit gândirii asupra artei moderne forma sa exemplară, cea a „judecății estetice”, chemată să exercite autoritatea asupra acestui domeniu în completă separație de cel al judecății morale sau cognitive. Deși judecata estetică nu este întru totul străină de o formă sensibilă sau inferioară de cunoaștere – cum o numea Baumgarten – și nici de întrepătrunderea sa cu domeniul moralității – după cum o dovedește analiza kantiană a sublimului³ –, ea ascultă totuși de legitimitatea proprii și își găsește propriile principii într-o utilizare aparte a facultăților umane, aflate într-un „joc liber”.⁴ De aceasta se leagă, în mod direct, libertatea subiectului, capabil de a obține autonomia prin faptul de „a judeca de unul singur”, prin urmare, de a se opune autorității nechestionate și prejudecăților transmise de tradiție. Această nouă autonomie a subiectului este exprimată de Kant prin termenii: „1. Gândește independent; 2. Gândește înținând seama de punctul de vedere al celuilalt; 3. gândește întotdeauna în concordanță cu tine însuți”.⁵

Ceea ce vreau să spun prin această succintă incursiune în istoria modernă a esteticii este faptul că modelul judecății de gust este transportat în artă ca mod specific de producere a subiectivității. În acest fel, problema artistică a judecății de gust presupune și un model al sferei publice și al participării la aceasta, pe care îl face totodată posibil, bazat pe un consens nedemonstrabil și obținut (la Kant) prin postulatul comunicabilității sentimentelor. Privită ca model al sferei publice, forma procesului deschide un anumit mod de raportare la colectivitate, prin care vocea individului și cea a mulțimii, precum și raporturile de putere ce se instituie în cadrul acesteia se pot face simțite în funcție de modul în care concepem exercitarea autorității. În formele sale seniorale, de pildă, specifice societăților feudale (dar și modelelor dictatoriale de dată mai modernă) modelul juridic al judecății îl erijează pe senior în judecător care poate uneori suplini și rolul acuzatorului, și a căruia decizie nu poate fi recuzată. Cu total alta este situația modelului american actual, în care responsabilitatea deciziei este cedată juraților – întruchipare a *demos*-ului –, iar judecătorul are atribuții restrânse, de ordin coercitiv.

Aceste lucruri ne interesează în analiza noastră în două moduri. În primul rând, pentru a ne pune întrebarea cu privire la modul în care practica artistică propune, prin intermediul formei procesului, un anumit tip de subiectivizare, criticând formele dominante de putere pornind de la situația noastră nu doar ca privitor, ci și ca actori ai sferei publice, iar în al doilea rând, pentru a ridica întrebarea cu privire la modelul de sferă publică pe care îl pune în discuție și în care are loc subiectivizarea.

***

Deși nu intervine într-o formă articulată explicit, aspectul rechizitorial al deja celebrei lucrări realizate de Ion Grigorescu în 1978 intitulată „Dialog cu Ceaușescu” sugerează o posibilă utilizare compensatorie a procesului ca act dialogic în condițiile unei opresiuni ideologice a discursului politic. Filmul de 7'10” prezintă două figuri care ocupă un spațiu incert – motiv pentru care poate fi tratat drept un spațiu imaginar –, una lângă cealaltă. Prima dintre ele este artistul, în haine de zi cu zi, cealaltă, un personaj care poartă o mască reprezentând fața lui Ceaușescu tăiată dintr-o efigie de hârtie. Dialogul celor doi se poartă în tăcere, apărând scriptic sub forma unui text ce se derulează pe ecran în dreptul celor doi.

În această întâlnire ficțională, Grigorescu îl chestionează pe Ceaușescu cu privire la colectivizare și munca forțată, oprimarea țăranilor, iluziile discursului propagandistic despre egalitate și excesul de autoritate. Dialogul mut primește drept răspuns invariabil citate extrase din propaganda vremii, situație ce poate fi interpretată drept o expresie a monopolului pe care Ceaușescu dorește să îl dețină asupra puterii, controlând mereu imaginea de sine și a celorlalți.⁶ În această situație, putem interpreta structura dialogică drept o intervenție compensatorie ce subminează autoritatea și monopolul puterii asupra existenței cotidiene, plecând de la ipoteza potrivit căreia autoritatea dictatorului se perpetuează prin reproducerea condiției sale omnisciente și omnipotente, capabil să cunoască mai bine decât ceilalți ce este bine și modurile de a-l obține. „Avansând propria sa interpretare, Grigorescu [...] caută să recapete puterea de a defini condițiile vietii cotidiene”.⁷

În ceea ce ne interesează, forma dialogică utilizată de Grigorescu este cea a unui proces imaginari intentat la nivel personal, ca mecanism de resubiectivizare. Sciziunea eului încșenată de Grigorescu, reprezentată de efiga lui Ceaușescu deopotrivă ca mască (persoană) și ca alter-ego – loc simbolic al supraveului patern cu care acesta se identifică – devine, implicit, o formă de exorcizare a autorității. În sprijinul acestei interpretări, putem aminti observația lui Jan Verwoert potrivit căreia Grigorescu subliniază puterea lui Ceaușescu de a ne invada viețile private în mod profund, idee susținută prin analogia dintre condițiile dialogului și cea a unei cine private.⁸

În acest fel, putem conchide că subiectul ideologiei introduce dialogul în structura esențial monologică a discursului fițional, subminându-i acestuia capacitatea de totalizare, de captare și de transformare a realității în pur discurs. Sciziunea celor două regimuri (cel al descrierilor și legitimărilor aflate în discursul propagandistic oficial și cel al evidențelor cotidiene asumate la nivelul observației personale) devine tot mai evidentă pe măsură ce efigia lui Ceaușescu continuă să repete același discurs. În acest fel, puterea imaginii este dislocată, dictatorul fiind redus la o simplă paradă de semne verbale și vizuale lipsite de orice susținere materială. În același timp, el pune în lumină o întreagă tehnică de reducere a sferei private la cea publică, de fixare a pozițiilor individului în acest angrenaj, transformare ce are loc în și prin discurs. Un rol important în acest demers revelator îl are prelevarea fragmentelor de discurs ideologic, al decontextualizării și re-producerii lor cu îndoială atenție. Conform propriilor afirmații ale artistului, „selecția mea caută să reînvie texte, amenințările pe care le conțin, socializarea, tehnica acuzării considerată a fi viața Partidului și o metodă de a repune în mișcare vehiculul social”.⁹ Nu în ultimul rând, este remarcabilă atenția pe care mecanismul formal al acestui rechizitoriu artistic, care răstoarnă situația uzuală a subiectului ca supus, o acordă pauzelor, tăcerilor, elipsoidelor. În acest spațiu de reflecție necesară, Grigorescu introduce un timp al alterității și implică prezența spectatorului, a publicului-martor, ca element esențial al acestui proces. Acesta joacă în cele din urmă rolul judecătorului, chemat să repete, în cele din urmă, actul critic al artistului de fiecare dată pe cont propriu.

Un exemplu mai recent și totodată important pentru raportarea critică la trecutul comunist, dar și la amnezia post-comunistă, îl constituie lucrarea Monei Vatamanu și a lui Florin Tudor intitulată simplu *Procesul* (2004-2005). În video-ul acestora, o transcriere a procesului intentat la revoluție lui Nicolae Ceaușescu, lecturată monoton și pe alocuri grăbit, comentează discursul vizual la fel de monoton al peisajului urban socialist din București. Secvențele se succed în *loop*, sugerând nesfârșita repetiție a aceluiasi rechizitoriu și caracterul neîncheiat al confruntării cu trecutul. Camera se plimbă prin București și înregistrează efectele istoriei, solicitând o reînnoită confruntare cu aceasta. Aceasta pare însă mereu amânată, negăsindu-și modalitatea specifică de articulare. Forma (grăbită și hazardată) a procesului și iminența execuției dictatorului aduce în atenție nu doar o modalitate colectivă de răfuire cu comunismul sub forma unor acuze de ordin general (a căror ultimă întruchipare o constituie condamnarea recentă a comunismului ca regim criminal), ci și modul în care aceasta perpetuează la fel de falsă imagine a istoriei comunismului ca simplu interludiu, o aberație a cursului istoriei, o întreținere a progresului democratic interbelic și o modernitate deviată. Toate acestea continuă să obtureze participarea reală la construcția unei noi sfere publice, sugerată de constituția unidirecțională a rechizitorului. O asemenea formulă închide subiectul într-o amnezie colectivă, mascată de resentimente și un refuz al istoricității proprii. Acolo unde Grigorescu oferă un mod alternativ de subiectivizare, Vatamanu și Tudor expun inconsistенța unui asemenea model după 1989. De-capsularea individului din puterea ficțiunii ideologice prin dedublare și analiză a retoricii îi corespunde re-captarea subiectivității în ficțiuni colective care nu oferă răspunsuri ci ridică doar întrebări. Unei sferei publice osificate și aproape inexistente, în care ideologia burgheză a autonomiei subiectului nu își găsește locul, îi corespunde o sferă publică fictivă, în care exercițiul critic al diferenței este absent iar trecutul este utilizat exclusiv ca martor tăcut, capabil să ofere răspunsuri dinainte formulate la întrebările ce îi sunt adresate.

***

Se impun însă formule câteva precauții cu privire la posibilitățile și limitele de intervenție ale cercetării artistice în reconstrucția sferei publice. O reflecție asupra condiției artei critice în raport cu sfera economică a pieței de artă și, în sens mai larg, cu industria culturală întâlnim în filmul realizat de Hila Peleg intitulat *A Crime Against Art*, o versiune a procesului înscenat de Anton Vidokle și Tirdad Zolghadr la târgul de artă de la Madrid din 2007. Sursa sa de inspirație o constituie procesele înscenate de André Breton în perioada interbelică. Filmul înscenează o situație curentă în lumea artei, cea a unui proces în care acuzatul este însăși arta, replicând prin aceasta discursul criticii instituționale. Relevanța sa pentru discuția noastră este în special dată de modul în care filmul reușește să sintetizeze o reflecție lucidă despre limitele criticalității și criticismului ca intervenție discursivă și materială asupra structurilor de putere existente. Întrebarea decisivă pe care filmul o ridică este simplă, dar nu mai puțin importantă: din ce poziție acuzăm și judecăm? Ce imparțialitate poate avea actual critic atunci când trebuie să își recunoască parțialitatea, subiectivitatea și inserarea în fluxul istoriei? Nu în ultimul rând, care sunt limitele autocriticăi?

Ceea ce atrage atenția de la bun început, este distribuția rolurilor, care reproduce o anumită împărțire a scenei și producției de artă contemporană. Deși structura comună a procesului juridic se păstrează, ea cuprinzând un

judecător (Jan Verwoert), procurori (Chus Martínez și Vasif Kortun), avocați (Charles Esche) și martori (printre care se numără Maria Lind), ceea ce atrage de la bun început atenția este polarizarea sferei publice între susținători ai artei critice, neangajați economic (ce se dovedește curând iluzorie) și apărători ai unei versiuni moderate și lucide de criticalitate, în care complicitatea cu piața de artă, ca și imbricarea în sistemul socio-politic al modernității devin câmpul de constituire și destituire a capacitatii de acțiune artistică. Dacă arta contemporană constituie deja un model al sferei publice pe care îl preia din modernitatea burgheză (și pe care îl reproduce fără a fi capabilă a defini momentul și natura „crimei” realizate împotriva artei în istoricitatea sa), atunci în ce fel poate o asemenea asumare a modelului critic să intervină reparator în înțelegerea de sine a subiectului care o experimentează? În fine, în funcție de formatul său de prezentare și de locul operei de artă în ansamblul sferei publice, se ridică întrebarea legitimă: până la ce punct se poate substitui arta spațiului public, recuzându-și autonomia și totodată, profitând de ea pentru a introduce disensiuni constructive în structura acestuia?

***

Aș aduce în discuție două alte posibilități de utilizare a formei procesului pentru a discuta nu doar justitia unor acțiuni politice, ci mai cu seamă omisiunile, elipsele și manipularea discursului dreptății, natura eminentă ideologică a descrierilor ce sunt oferite anumitor evenimente istorice și modul în care orice perspectivă fixată presupune excluderea altora. Această discuție contribuie la sublinierea auto-reflexivă a modului în care arta poate aciona compensatoriu și totodată poate manipula constituirea sferei publice, asignând privitorului anumită poziție și condiții specifice în care poate deveni subiect, poate vorbi și acționa. Ea pleacă, aşadar, de la problema pluralității inherente a sferei publice în societatea postmodernă, căreia îi corespunde o adevărată pulverizare în societatea post-comunistă. Artă critică nu mai acționează într-un spațiu public burghez ca spațiu al consensului și al reflecției individuale, al cărei model exemplar îl constituie muzeul, dar produce modele alternative ale acestui spațiu și oferă o pluralitate de experiențe.¹⁰ În această activitate, ea se confruntă cu problema manipulării sale la nivelul reprezentărilor, conceptelor și, mai ales, al afectelor și sentimentelor prin intermediul industriei culturale și mediatiche.

O asemenea utilizare a formei procesului pentru a scoate la iveală latura invizibilă a discursului expansionist de luptă în favoarea democrației purtat de Statele Unite ale Americii în Iraq și Afganistan întâlnim în lucrarea realizată de David Thorne, Katya Sander, Ashley Hunt, Sharon Hayes și Andrea Geyer intitulată *9 Scripts from a Nation at War* (2007). Ea expune cu claritate complexitatea modului în care putem descrie istoria recentă din perspectiva generalizării stării de excepție fără a recurge la diverse scenarii reducționiste ale spațiului public și diferențelor sale constitutive. Deși lucrarea se prezintă drept o constelație de 10 piese video ce expun tot atâtea discursuri, ea poate fi asociată unei forme telematice a procesului în care rolul martorului și al acuzatorului este pe rând ocupat de diverse poziții enunțative și roluri sociale. Cele zece discursuri, concepute de artiști și jucate de diverse persoane, ocupă tot atâtea poziții ale subiectivității în raport cu diverse roluri sociale și moduri specifice de participare la spațiul public – cea de reporter, student, jurnalist, avocat, actor, blogger, interviewator etc. Un element esențial al lucrării îl constituie modul explicit în care înscenarea este utilizată ca metodă artistică, ce apare sub forma repetiției aceluiași discurs în diverse forme de diverse persoane. Astfel, explicitarea înscenării și repetiției permite nu doar distanțarea critică a privitorului, ca dispozitiv brechtian, ci și reflecția asupra modului în care subiectivitatea este construită prin internalizarea credințelor ce se fixează prin reproducere culturală. Totodată, lucrarea permite astfel nu doar chestionarea „obiectivității” martorilor, ci și chestionarea formelor în care participăm la construirea istoriei prezente. Ea recuză pasivitatea privitorului și, prin forma colectivă și colaborativă în care este creată, ridică întrebări cu privire la modul în care opinile despre adevărul istoric sunt produse și perpetuate în mod autoritar.

Dacă lucrarea anteroară ridică problema participării la sfera publică sub formă unor poziții enunțative, expoziția lui Judy Radul, *World Rehearsal Court*, ridică problema formei telematice a sferei publice, ce a cunoscut după anii șaizeci o expansiune fără precedent. Ea se prezintă drept o cercetare a modelului Curții Criminale Internaționale, considerând efectul tehnologiei și noilor media asupra construirii justiției. O serie de canale transmit ceea ce se întâmplă în sala de judecată, cuprinzând și prezentând simultan privitorii în acest context al co-prezenței. Privitorul este deopotrivă privit și devine un martor second, dar nu mai puțin important. Radul subliniază faptul că telematica lărgește sfera publică, dar totodată face posibilă exacerbarea anumitor emoții prin dispozitivele vizuale pe care le are la îndemână. Ea atrage atenția asupra potențialului de manipulare pe care îl are arta, prin mijloacele sale gramaticale și de vocabular elementare precum *cut*, *close-up*, *zooming* etc. Comparația dintre

curtea de tribunal și teatru devine din nou importantă. Odată cu transmiterea proceselor prin intermediul canalelor televizate, ea intră în regimul spectacular în care reproduce nu doar o imagine a adevărului, ci și efecte asociate acesteia, o anumită juisanță și o anumită fantasmare colectivă la care arta video, prin regimul său vizual propriu, contribuie fără îndoială.

Privind ultimele două exemple, putem înțelege că pentru a realiza o complexă chestionare a adevărului istoric, orice intervenție critică solicită, aşadar, o utilizare și manipulare atentă a limbajului vizual, precum și a rolului și pozițiilor vorbitorilor, a ceea ce poate fi spus și a modului în care poate fi spus. În cazul în care tema aleasă este chiar procesul intentat lui Ceaușescu, ea trebuie să interogheze tocmai relația inherentă între forma trunchiată în care a fost prezentată și transmisă publicului prin intermediul televiziunii și mecanismele de manipulare a imaginii proprii artei, pentru a regăsi (în mod fericit) potențialul pierdut al sferei publice sau, cu o sarcină mai modestă și mai apropiată de propriele-i puteri, pentru a-i indica acesteia caracteristicile disfuncționale. Iar acest lucru poate fi obținut și prin pluralizarea propriei noastre situații ca deopotrivă agenți și contemplatori, aflați la intersecția multiplelor narări și istorisiri ce se suprapun și întrepătrund în prezent și care pot funcționa ca experiențe posibile și moduri de coexistență diferite și uneori antagonice.

.....

Note:

* Titlul calchiază textul scris de Simon Sheikh (*In the place of the public sphere? Or, the World in Fragments*, accessible la adresa http://www.republicart.net/disc/publicum/sheikh03_en.htm), ce servește ca punct de plecare pentru prezentele reflecții.

[1] Svetlana Boym, "Off-modern", în *Atlas of Transformation*, editat de Zbynek Baladran și Vit Havranek, tranzit.cz și JRP/Ringier, Zurich, 2010, pp. 408-411

[2] Slavoj Žižek, *Zăbovind în negativ. Kant, Hegel și critica ideologiei*, Editura All, București, 2001, p. 3

[3] Immanuel Kant, *Critica facultății de judecătere*, Editura Trei, București, 1995, p. 110

[4] *Ibidem*, p. 58

[5] *Ibidem*, p. 132

[6] Georg Schöllhammer, „The Double Body of the Artist”, în Marta Dziewanska (ed.) *Ion Grigorescu. In the Body of the Victim*, Museum of Modern Art, Warsaw, 2010, p. 54

[7] Jan Verwoert, „Life as it is Lived, Art, Ethics and the Politics of Sharing All of Life's Aspects”, în Marta Dziewanska, *ed. cit.*, p. 40

[8] *Ibidem*, p. 45

[9] Ion Grigorescu, „Diaries”, în Marta Dziewanska, *ed. cit.*, p. 64

[10] cf. Simon Sheikh, *art. cit.*

.....

Cristian Nae este lector universitar doctor la Facultatea de Arte Vizuale și Design din cadrul Universității de Arte „George Enescu” din Iași. Critic de artă și teoretician, a fost bursier al Colegiului Nouă European din București (NEC, 2010-2011 și Getty-NEC 2011-2012) și cercetător postdoctoral la Universitatea de Arte „George Enescu” din Iași (2010-2012). Domeniile sale de interes cuprind estetică și teoria artei contemporane, istoria artei contemporane (cu accent pe situația artei în Europa de Est după 1945), metodologia istoriei artei precum și studiile culturale și vizuale.

Acknowledgements | Mulțumiri:

Dragoș Bahnea, Andreea Boboc, Alexandru Bounegru, Mariana Livia Brumă, Olivia Fuhrich, Elena Höckmann, Mihaela Holban, Anna Katz, Marijke Lukowicz, Cosmin Panainte, Cornelia Potur, Atena Elena Simionescu, Mirela Ștefănescu, Loredana Tudor, Radu Vasiliu

